

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Oddělení komparatistiky Ústavu české literatury a literární vědy

Diplomová práce

Jiří Soukup

Jak interpretovat Kafku?

Kritika české recepce Kafkova díla a pokus o nový přístup

How to Interpret Kafka?

Criticism of the Czech Reception of Kafka's Work and
an Attempt at a New Approach

Praha 2010

vedoucí práce: Mgr. Martin Pokorný, PhD.

Poděkování

Děkuji vedoucímu své práce Mgr. Martinu Pokornému, PhD. za ochotu a cenné rady, prof. Miroslavu Petříčkovi, Dr. pak za inspiraci a podnětné konzultace, jakož i všem, kteří mě podporovali v mém úsilí.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 27. 4. 2010

Jiří Soukup

Obsah

Úvod.....	5
0. Co předcházelo české recepci (1906-1912)	8
0.0 „Krásný motýl se už vítězně chystá prorazit kuklu“. Před první Kafkovou publikací (1906-1907).....	9
0.1 Před první knižní publikací (1908-1912)	18
1. Chronologie české recepce od počátku do Února (1913-1947) a náčrt pozdějšího vývoje. 30	
1.1 Česká recepce za Kafkova života (1913-1923).....	30
1.2 Česká recepce od Kafkovy smrti do Února (1924-1948).....	32
1.3 Náčrt české recepce od Února po dnešek (1948-2010).....	34
2. „Typologie“ české recepce.....	40
2.1 Filosoficky orientovaná recepce.....	40
2.1.1 Inspirace zvenčí. Nepříliš zdařilý pokus: Calasso.....	40
2.1.2 Originální české uchopení: Král.....	50
3. Budoucí perspektivy: Kritika předchozích. Pokus navázat na perspektivní interpretace a nový filosoficky orientovaný přístup. Závěr	62
4. Seznam použité literatury k jednotlivým oddílům	63
4.1 Literatura k 0. oddílu	63
4.1.1 Primární literatura	63
4.1.2 Sekundární literatura	63
4.1.3 Úplný chronologický přehled Kafkových otištěných prací - včetně <i>nebeletristických</i> - před první <i>knižní</i> publikací (1908-1912).....	64
4.2 Literatura k 1. oddílu.....	65
4.2.1 Primární literatura	65
4.2.2 Sekundární literatura	66
4.2.3 Úplný chronologický přehled textů české recepce za Kafkova života (1913-1923)	69
4.3 Literatura ke 2. oddílu	69
4.3.1 Sekundární literatura	69
Anotace.....	70

Úvod

Následující úsilí se zabývá *výlučně* literárně kritickou či obecněji: teoretickou recepcí Kafkova díla. Pokud se v některých místech tato teoretická recepcie stýká s interpretací básnickou či prozaickou, pak je to šťastná okolnost a důkaz všestranného zaujetí Kafkovým dílem u těchto tvůrčích teoretiků. Přesto půjde o menšinová a takto podmíněná setkání; cílem této práce ovšem není ukázat Kafkovo tvůrčí ztvárnění básníky, filmaři, výtvarníky ani výrobci suvenýrů, nýbrž *výhradně* kritické, teoretické uchopení soudobými i pozdějšími, náhodnými i specializovanými interprety jeho díla.

Při pokusu o co nejkomplexnější zachycení české teoretické recepcie Kafkova díla je nutné obrátit se k samotným pramenům, z nichž vycházela. Toto předběžné zkoumání důkladně a s odvážným nárokem na úplnost popisuje Kafkovy rané publikace před jeho první publikací *knižní*, kontext jejich vzniku a zároveň všechny dobové reakce na ně, které posléze spoluutvářely povahu počáteční Kafkovy české recepcie. Této *předběžné*, „nulté“ kapitole věnujeme zcela mimořádný prostor jednak proto, že tato problematika dosud nebyla vyčerpávajícím způsobem zpracována (a to ani v kontextu světové, natož české „kafkologie“), jednak kvůli našemu přesvědčení, že před rozborem sekundární literatury je třeba nejprve důkladně se obeznámit s prameny, jež se snaží vykládat.

Samotné zkoumání povahy české recepcie začneme rozkrytím její *chronologie*. Tento první krok dosud nebyl nikým učiněn a je nutný i kvůli poznání jednotlivých proudů české kafkovské recepcie a jejich vzájemných korelací. Kvůli závažnosti, zvláštní povaze i jejímu nevelkému objemu si jako první činíme nárok zevrubně a v úplnosti pojednat českou recepci za Kafkova života (tj. 1913-1923), zvláštní pozornost pak bude věnována významným interpretacím před Únorem 1948. Po tomto *puči* se mění povaha recepcie a v pozdějších dobách především zcela nevídaným způsobem narůstá její objem, jehož šíři nelze důkladně v této práci zachytit a bude se muset stát předmětem další, zevrubnější a objemnější práce. Proto *poúnorové* osudy české recepcie zachycujeme jako přehled jejích zásadních milníků, který si nečiní nárok na úplnost, nýbrž na vystižení situace a popis jejích nejdůležitějších proudů, a to až do dnešních dnů. Tento způsob zkoumání s sebou nese i možné podezření z přílišné faktografie, je však třeba poznamenat, že ani chronologický *výčet* českých výkladů Kafky nebyl dosud podán, a proto jsme zde v situaci, kdy musíme nejprve uvést zdroje a jejich vzájemnou časovou souvislost před tím, než je začneme blíže interpretovat.

Tímto prvním krokem se prolíná druhá fáze zkoumání: jakási *typologie* recepcie. V chronologickém pořadí můžeme odhalit postupné vymezování se možných rozvrhů

interpretace Kafky a jejich životnost v podané časové lince. Množství možných přístupů a především mnohost jejich poddruhů, variant i textového materiálu opět překračuje možnosti této práce. Proto jsme zvolili zaměření na jeden *typ* recepce, který považujeme za interpretačně neperspektivnější, a to filosoficky orientovaný výklad Kafky, jemuž díky tomu můžeme – zaslouženě – věnovat mimořádný prostor. Tento typ recepce se pokoušíme ukázat na zevrubném rozboru dvou dosti odlišných typů textu: na jedné straně na Calassově *pokus*, na druhé straně na originálním přístupu Matěje Krále.

Tím se dostáváme ke třetímu kroku, který již opouští oblast zkoumání *dějin* české recepce a na základě provedeného kritického zhodnocení předchozích přichází s pokusem o nový, filosoficky orientovaný přístup ke Kafkovi, jehož inspiraci spatřujeme také v rozebírané mimořádné práci Matěje Krále.

Z popsaného rozvrhu zkoumání vyplývá naše zaměření: popis *dějin* české recepce je pouze předchůdným stádiem – podle nás podstatným, ba nutným, chceme-li další úvahy zakládat na pevné znalosti tradice – onoho *třetího kroku*, samotné nové filosofické interpretace Kafky, která je si vědoma předchozí tradice a zároveň se vůči ní vymezuje poukazem na širší souvislosti Kafkova díla. Tento krok dalece přesahuje možnosti i zaměření této práce, je však třeba neustále vnímat, že prováděné rozborů i celá tato práce mají vposledku právě tento v dále tušený cíl, jehož naplnění se musí stát předmětem další, zásadnější práce, jíž je celý tento text předchůdným základem a základním nástrojem, s nímž teprve musí být pracováno, aby se plně odhalil jeho pravý účel a vlastní smysl.

Zkoumání *dějin* české recepce zde tedy není míněno jako *kafkologicky* samoučelná záliba *dějin kafkovských bádání* ve zpytování sebe samých, nýbrž vždy a pouze jako předchůdná součást širšího úsilí o nalezení nového filosofického přístupu ke Kafkovi a pokusu o vymezení postavení Kafky vzhledem k tradici evropské poetiky, jež si žádá nového promyšlení, hlubších rozborů a objasnění širších souvislostí, což se musí stát součástí jiné práce. Tento text se záměrně omezuje na popsané zkoumání *dějin*, které dosud nebylo provedeno, a v zájmu důkladného a široce založeného příštího přístupu je třeba je zevrubně popsat. Přesto se domníváme, že v rozbořech podaných níže, zvláště pak v analýze filosofické perspektivy Calassovy, a zvláště Královy, lze při důkladné úvaze nalézt kýžený směr našeho příštího postupu, který je vzhledem k vymezení této práce ponechán v implicitní rovině a explicitním bude učiněn teprve v rámci jiného záměru.

Vzhledem k tomu, že takovýto zevrubný výklad Kafkovy české recepce vzniká vůbec poprvé, jsme považovali za nezbytné vytvoření spolehlivé bibliografie (včetně úplného

seznamu textů české recepce za Kafkova života), na niž bude v budoucnu možno bez obav odkazovat.

0. Co předcházelo české recepci (1906-1912)

Pro zkoumání české recepce Kafky je nezbytné ukázat i to, co jí předcházelo a na co tedy bezprostředně navazovala. Tato otázka se musí ubírat dvěma směry: jednak k raným Kafkovým publikacím, jednak k prvotní, tedy německé recepci Kafky a těchto jeho otištěných prací. Pro námi sledované období před začátkem české recepce – tj. roky 1906-1912 – je v obou těchto směrech zásadní práce Joachima Unselda,¹ která zevrubně popisuje historii Kafkových publikací před prvním knižním vydáním jeho práce, a to včetně zasazení do širšího kontextu dobového literárního provozu a reakcí jeho současníků. Dále pak pojednává o všech *beletristických* pracích otištěných za Kafkova života, v čemž ji doplňuje Bornův komentovaný soubor *publikované* německé kritiky a recepce až do Kafkovy smrti² (tj. v letech 1912-1924).

Hlavním nedostatkem těchto jinak důkladných prací je skutečnost, že se zabývají pouze Kafkovými publikovanými texty *beletristického charakteru*, zcela tedy opomíjejí otištěné úřední práce i Kafkovy vlastní recenze, což v našem zkoumání v úplnosti doplňujeme a pojednáváme tedy o *všech* Kafkových publikovaných textech před prvním knižním vydáním jeho práce (tj. v letech 1908-1912). Další výhrada vůči těmto studiím pak spočívá v tom, že byly publikovány ještě před kritickým vydáním Kafkova díla („Kritische Kafka-Ausgabe“, „KKA“),³ a tak vycházejí z brodovské edice („Brod-Ausgabe“),⁴ která je na mnoha místech interpretačně nespolehlivá a může být příčinou zavádějících výkladů. Naším úkolem ohledně této nejranější, předchůdné fáze (tj. roků 1906-1912) je tedy také vztáhnout a aktualizovat příslušná místa vzhledem k německému, potažmo českému kritickému vydání Kafkova díla,⁵ jež z německého vychází.

Další osudy německé recepce Kafky po jeho smrti osvětluje Bornův soubor otištěných interpretací do roku 1938,⁶ výčtový souhrn veškeré německé i světové recepce Kafky pak lze sledovat ve vyčerpávajících bibliografických přehledech Caputo-Mayrové.⁷ Tato fáze

¹ Joachim Unseld: *Franz Kafka : Ein Schriftstellerleben : die Geschichte seiner Veröffentlichungen : Mit einer Bibliographie sämtlicher Drucke und Ausgaben der Dichtungen Franz Kafka 1908-1924*. Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag 1984.

² Jürgen Born: *Franz Kafka : Kritik und Rezeption zu seinen Lebzeiten 1912-1924*. Frankfurt am Main, S. Fischer 1979.

³ Franz Kafka: *Schriften, Tagebücher, Briefe : Kritische Ausgabe*, eds. Jürgen Born et al. Frankfurt am Main, S. Fischer 1982 nn.

⁴ Franz Kafka: *Gesammelte Werke*, ed. Max Brod. Frankfurt am Main, S. Fischer 1950-1974.

⁵ Franz Kafka: *Dílo Franze Kafky*, eds. Kurt Krolop et al. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1997-2007.

⁶ Jürgen Born: *Franz Kafka : Kritik und Rezeption 1924-1938*. Frankfurt am Main, S. Fischer 1983.

⁷ Maria Luise Caputo-Mayr – Julius Michael Herz: *Franz Kafka : internationale Bibliographie der Primär- und Sekundärliteratur*. München, Saur 2000.

zahraniční recepcí (tj. po roce 1912) je tedy oproti předchozí již důkladně a ve více studiích zpracována, a tak se jí budeme věnovat pouze v případech, kdy bezprostředně ovlivnila recepci českou.

V případě nejranější fáze, předcházející české recepci (tj. roků 1906-1912) si klademe nárok na úplnost zkoumaného materiálu a jeho samostatné pojednání, pozdějšímu vývoji zahraniční recepcí se pak věnujeme pouze v příslušném kontextu recepcí české.

0.0 „Krásný motýl se už vítězně chystá prorazit kuklu“. Před první Kafkovou publikací (1906-1907)

Kafka začal se svým „psaním“ zřejmě již v letech 1897-1898.⁸ Z této doby pochází také první jeho dochovaný text: zápis do památníku spolužáka z gymnázia Huga Bergmanna z 20. 11. 1897.⁹ Ačkoli se Kafka seznamuje s Brodem již jako student práv 23. 10. 1902 v souvislosti s Brodovou přednáškou *Schicksale und Zukunft von Schopenhauers Philosophie* (Osudy a budoucnost Schopenhauerovy filosofie) ve Čtenářském a řečnickém klubu německých studentů v Praze (Lese- und Redehalle der deutschen Studenten in Prag),¹⁰ jehož Sekce literatury a umění se Kafka stává „zpravodajem pro umění“ a později „zpravodajem pro literaturu“, od roku 1904 se u Oskara Bauma spolu s Brodem a Felixem Weltschem účastní předčítání jejich prací, a diskutuje zároveň s Brodem o jeho publikační činnosti, je s podivem, že se Brod o jeho „psaní“ dozvěděl zřejmě až po několika letech.

Přítom již v dopise jeho spolužákovi z gymnázia Oskaru Pollakovi z 20. 12. 1902 nacházíme nejstarší dochovaný Kafkův beletristický text: „zatrachtitou historku“ *Geschichte vom schamhaften Langen und vom Unredlichen in seinem Herzen* (Příběh o stydlivém Dlouhém a o Nepoctivém ve svém srdci).¹¹ V pozdějším dopise (ze 6. 9. 1903) mu dokonce

⁸ Viz: J. Unseld, *c.d.*, s. 17.

⁹ „Jsou příchody a míjení a často navždy – loučení [/] Praha 20. listopadu. Franz Kafka.“ – Franz Kafka: *Povídky II*, přel. Jiří Stromšík. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 2003, s. 7.

¹⁰ Sám Brod o tomto setkání píše: „Místem našeho prvního setkání byla ‚Čítárna a přednášková síň německých studentů‘. [...] Po této přednášce doprovázel mě Kafka, o rok starší, domů. – Účastníval se všech zasedání Sekce, přesto však jsme si do té doby jeden druhého skoro nevšimli. [...] Tenkrát ho však, zdá se, cosi na mně přitahovalo, byl otevřenější než jindy, ovšem nekonečný rozhovor cestou domů začal silným nesouhlasem s mými příliš hrubými formulacemi. [...] Kafka ohrnul nos.“ – Max Brod: *Franz Kafka. Životopis*, přel. Josef Čermák a Vladimír Kafka. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 2000, s. 39-40.

¹¹ Viz: Franz Kafka: *Dopisy přátelům a jiná korespondence*, přel. Věra Koubová. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 2007, s. 20-22.

Pokus o interpretaci této „historky“ podává Brod, který ztotožňuje Kafku se „stydlivým dlouhánem“ a jeho spolužáka z gymnázia Emila Utitze s „nepoctivým ve svém srdci“: „Znamenitou charakteristiku Emila Utitze načrtl Franz Kafka. Je v dopise z 20. 12. 1902, adresovaném Oskaru Pollakovi, ve kterém Kafka sám sebe líčil jako ‚stydlivého dlouhána‘ – ale o spolužákovi, na něhož si stěžuje, že vniká do jeho tichého světa, říká, že je

nabízí jím samým sestavený výbor svých prací,¹² který v dalším – Brodem redigovaném – dopise sebekriticky označuje za „dětské škrábanice“¹³ a ještě v pozdějším (z 8. 11. 1903) dokonce přidává „několik veršů. Ke čtení v dobré hodince.“¹⁴ Z těchto dopisů se dovídáme několik základních údajů o Kafkových nejranějších pracích, které se ovšem vůbec nezachovaly. Máme tak alespoň některé názvy („protivné“ *Ráno*, román s Johanem a Beatou, snad kniha *Dítě a město*). Kvalitu těchto prací tak nelze zodpovědně posoudit, ovšem máme-li na ni usuzovat z těch několika textů, které se nám dochovaly (jako uvedená „zatrachtílá historka“ a „několik veršů“), zdá se, že jejich autorský odsudek je spíše dílem Kafkovy vlastní hyperkritičnosti, než že by vycházel z nízké umělecké hodnoty textů samých.

Tyto dopisy zároveň vypovídají o velmi blízkém, výlučném přátelském vztahu, který v té době Kafka s Oskarem Pollakem měl.¹⁵ Tento jeho v té době „rozhodující význam“ pro Kafku přiznává i Brod, přičemž jej zjevně nehodnotí jako umělecky příliš přínosný, a to s poukazem na vliv „velmi kritického“ časopisu *Der Kunstwart* (Umělecká hlídka), „který bral na milost jen určité, ovšem velké autory“ a jež Brod nepovažuje za hodný vlivu na Kafkův styl a podobně jako Kafka sám nehodnotí jeho nejranější (v podstatě nedochovanou) tvorbu tak vysoko jako pozdější, když v souvislosti s ní mluví o „nesamostatném počátečním stadiu“,¹⁶ „manýristicky strojeném, jakoby gotickém údobí“ a „období zakuklení“.¹⁷

„nepoctivý ve svém srdci.“ – Max Brod: *Život plný bojů*, přel. Bedřich Fučík a Hana Žantovská. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1994, s. 152.

¹² „Připravím ti svazček, v něm bude všechno, co jsem doteď napsal, ze sebe nebo z druhých. Nebude chybět nic než dětské věci (vidíš, to neštěstí se na mne pověsilo záhy), pak to, co už nemám, pak to, co i pro souvislost považuji za bezcenné, pak plány, protože to jsou celá území pro toho, kdo je má, a písek pro ostatní, a nakonec to, co ani Tobě nemohu ukázat, protože se roztřeseme, když stojíme docela nazí a druhý nás osahává, i když jsme o to na kolenou prosili. Ostatně, poslední půlrok jsem nenapsal skoro nic. Tedy to, co zbývá, nevím, kolik toho je, Ti dám, když mi teď napíšeš nebo dáš souhlas k tomu, co teď tady po Tobě budu chtít.“ – F. Kafka, *c.d.*, s. 30.

¹³ „Mezi těmi několika tisíci řádky, které Ti předávám, bych si trpělivě dokázal vyslechnout snad deset, nebylo nutné troubit v předešlém dopise na pozouny, namísto zjevení tu máme dětské škrábanice... Z největší části je mi to protivné, to říkám otevřeně (např. ‚Ráno‘ a další), nejsem s to přečíst to v celku a budu spokojen, jestliže sneseš prá ukázek namátkou. Musíš si však uvědomit, že jsem začínal v době, kdy vytvořit dílo znamenalo psát bombasticky; není horšího času do začátku. A já jsem byl do velkých slov tak zblázněný. Mezi papíry je list, na kterém stojí neobvyklá a obzvlášť slavnostní jména vyhledaná v kalendáři. Potřeboval jsem totiž pro jeden román dvě jména a zvolil jsem nakonec ta podtržená: Johan a Beata (Renatu už mi vyfoukli) kvůli jejich tučné gloriole. To je až legrační, ne?“ – *Tamtéž*, s. 31.

¹⁴ „Věci, které jsem Ti chtěl předčítat a které Ti pošlu, jsou zlomky z knihy ‚Dítě a město‘, již mám sám jen ve zlomcích. [...] A teď ještě několik veršů. Ke čtení v dobré hodince.“ – *Tamtéž*, s. 34.

¹⁵ O tom svědčí i již citovaný dopis z 8. 11. 1903: „Mezi všemi mladými lidmi jsem se bavil vlastně jen s Tebou, a i když jsem se bavil s jinými, pak to bylo jen mimoděk nebo kvůli Tobě nebo skrze Tebe nebo ve vztahu k Tobě. [...] Teď se to ovšem mění. Bavím se teď i s jinými, obtížně, ale nevázan takovým vztahem, a vidím, vlastně zcela nepřipraven, jak jsi tu čněl.“ – *Tamtéž*, s. 33.

¹⁶ „Thomův obraz, otisk z časopisu *Kunstwart*, svědčí o silném vlivu, jež na Kafku tenkrát, když jsem se s ním seznámil, měl jeho kolega z gymnázia Oskar Pollak. – Pollak se zahloubal do teorií *Kunstwartu*, jež vydával Avenarius a z něhož později vznikl *Dürerbund*. Na univerzitě se Pollak nejdřív zapsal na chemii; i Kafka čtrnáct dní studoval chemii, asi kvůli Pollakovi, o jehož zvláštních vůdcovských schopnostech svědčí i dopisy, které mu Franz psal. [...] To byl tedy muž, který měl v mladých letech pro Kafku rozhodující význam. [...] Vliv uměleckých děl a hodnot propagovaných *Kunstwartem* je zde jasně vidět z každého detailu. U autora, který jako

V Brodových intencích by pak toto rané stadium vývoje končilo polovinou roku 1904, kdy Kafka přestal tento časopis odebírat, či snad o něco dříve. K Brodovu hodnocení je však třeba dodat, že se o Kafkově „psaní“ dozvídá zřejmě až o několik let později, poté, kdy měl podle vlastních slov Pollaka v tomto blízkém přátelství „vystřídat“, a jeho obdiv tak patří až o něco pozdějším Kafkovým pracím (a několika zmíněným „počátečním básním“), s nimiž se seznámil.¹⁸ Jakkoli ovšem Brod toto přátelství pokládá za směřodatné, nepovažuje je za „opravdový vztah“, který měl Kafka navázat teprve s ním, což vyvozuje z toho, že se mu Kafka o tomto přátelství „nikdy nápadněji nezmínil“.¹⁹ Ať už si o tomto Brodově názoru myslíme cokoli, nesmíme ztrácet ze zřetele, že si v různých svých knihách o Kafkovi protiřečí, nikdy není pouhým objektivním pozorovatelem a vychází ze schématu svého „posvátného přátelství“ s Kafkou.

Přidržíme-li se na chvíli Brodova chronologického schématu jeho náhrady za Pollaka, pak na podzim roku 1903 Pollak odjíždí a nastupuje jako domácí učitel na zámku Horní Studenec u Ždírci, v polovině roku 1904 Kafka přestává odebírat *Kunstwart* a někdy před 28. srpnem 1904 nalézáme první Kafkův dopis Brodovi.²⁰ Sám Brod mluví o vývoji svého přátelství s Kafkou na různých místech poněkud různě, lze však tvrdit, že se vyvíjelo „pomalu“ a teprve postupem času se stávalo důvěrnějším.²¹ Některé pasáže následujícího

Kafka tak záhy rozvinul svůj zcela osobitý, už sotva znatelně ovlivněný postoj, působí seznámení s tímto nesamostatným počátečním stadiem přímo groteskně a také dojemně, zdá se mi.“ – M. Brod, *Franz Kafka. Životopis, c.d.*, s. 48-50.

¹⁷ „Když jsem Kafku poznal, překonával právě své manýristicky strojené, jakoby gotické údobí – kdy pod vlivem velmi kritického časopisu *Kunstwart*, který bral na milost jen určité, ovšem velké autory, občas propadal i teutomanii. [...] Všechno, i počáteční básně, působí jedinečně a zní pravdivě: jen malicherná nelaskavost a nepochopení jim mohou něco vytýkat. Ale tento stav byl zřejmě jen obdobím „zakuklení“. Krásný motýl se už vítězně chystal prorazit kuklu.“ – M. Brod, *Život plný bojů, c.d.*, s. 171.

¹⁸ „Dopisy Oskaru Pollakovi jsou z let 1902-1904. Byl to Kafka, kdo se o toto přátelství ucházel; v přátelství se mnou, které tento první silný duchovní vztah vystřídalo, bylo tomu spíš naopak. [...] S údivem čtu v Kafkových mladistvých dopisech Pollakovi, jak se nabízí, že mu pošle nebo přečte své práce. Později se to nestávalo; člověk musel Kafku moc prosit, vši silou na něho naléhat, než ukázal nějaký svůj rukopis. – Tento postoj však nebyl dán pýchou, ale přehnanou sebekritičností. Ta se objevuje už záhy. [...] Nevím, jak Oskar Pollak přijal Kafkovy práce vydané jeho přísnému soudu, zda je tak obdivoval, jako jsem je od prvopočátku obdivoval, upřímně řečeno musel obdivovat já.“ – M. Brod, *Franz Kafka. Životopis, c.d.*, s. 50-51.

¹⁹ „přátelství, o kterém jsem se dověděl teprv z dokumentárních dopisů, Franz se mi o něm kupodivu nikdy nápadněji nezmínil. Možná že to tehdy byl všeho všudy pokus o přátelství a nevyvinul se z toho žádný opravdový vztah; o tom, zdá se mi, svědčí Kafkovo pozdější mlčení (nic se nenajde ani v Denících). Ale to vůbec nic nemění na tom, že první přítel pro něho měl velký směřodatný význam. Zmizel nám z očí, nejdřív na venkov jako vychovatel, potom do Říma, kde slavně vědecky působil.“ – *Tamtéž*, s. 52.

²⁰ Viz: F. Kafka, *c.d.*, s. 44-45.

Sám Brod tento dopis označuje za „snad jeden z prvních, které mi Kafka napsal.“ – M. Brod, *c.d.*, s. 41.

Později o tomto dopise při nejisté dataci mluví již jako o úplně „prvním“: „Plameny přátelství vyšlehy vysoko hned od počátku. O tom svědčí první dopisy, které mi Kafka psal. Už první dopis (z roku 1903 nebo 1904)[...] je proniknut srdečnou důvěrností.“ – M. Brod, *Život plný bojů, c.d.*, s. 148.

²¹ „Jenom tolik vím: že se náš vztah zpočátku rozvíjel velice pomalu a že trvalo několik let, než jsme se seznámili důvěrně. [...] Roku 1908 zemřel můj přítel z mládí Max Bäuml. [I] Od té chvíle se můj vztah k Franzovi prohloubil. Scházeli jsme se denně, někdy i dvakrát za den.“ – M. Brod, *Franz Kafka. Životopis, c.d.*, s. 47, 53.

Kafkova dopisu Brodovi (z 28. 8. 1904) jsou součástí verze A ‚novely‘ *Die Beschreibung eines Kampfes* (Popis jednoho zápasu)²² – a svědčí tak o jeho prolínání s ‚deníkovým‘ či epistolárním žánrem, pro Kafku ostatně typickým –, kterou Kafka zřejmě v té době psal; Brod si ovšem tuto kauzální souvislost zjevně neuvědomil²³ a ani v té době zřejmě neodhalil čistě beletristickou povahu tohoto ‚dopisu‘, jehož části nalézáme v Kafkově pozdější ‚novele‘. Namísto ‚Pollakova‘ *Kunstwart* si pak roku 1906 Kafka společně s Brodem objednávali mnichovský časopis *Der Amethyst. Blätter für seltsame Litteratur und Kunst* (Amethyst. Listy pro zvláštní literaturu a umění), vydávaný Franzem Bleiem.²⁴

Jak již bylo předznamenáno, je nanejvýš s podivem, že přes to přese všechno – přes společné literární zájmy, diskusi o Brodově tvorbě a ve srovnání s Pollakem, jemuž Kafka svou ranou tvorbu sám nabízel – se Brod o Kafkově ‚psaní‘ dozvěděl zřejmě až po několika letech vzájemného kontaktu, jak sám přiznává v Kafkově *Životopise*: „Stýkal jsem se s Kafkou několik let, aniž jsem věděl, že píše.“²⁵ Ve své vlastní pozdější autobiografii²⁶ tvrdí ovšem Brod něco docela jiného: „už v prvním údobí naší známosti, po prvních přednáškách, [...] mi Kafka mezi čtyřma očima ukazoval úryvky svých prací.“²⁷ Je však zřejmé, že větší důvěry bychom měli popřát ranějšímu prameni, neboť s postupem času již nebyl mnohý

Oproti Kafkově *Životopisu* se Brod později ve své autobiografii – v obraně proti Wagenbachovi – vyjadřuje o svém přátelství s Kafkou jako již od počátku ‚planoucím‘: „Je proto nesprávné, když tvrdí Klaus Wagenbach ve své knize *Franz Kafka, Životopis jeho mládí* [Klaus Wagenbach: *Franz Kafka : Eine Biographie seiner Jugend 1883-1912*. Bern, Francke 1958. – J.S.], že ‚užší přátelství‘ mezi Kafkou a mnou počalo teprve roku 1908. Přátelství začalo prvním setkáním, později se ovšem velkolepě rozvinulo a stále stupňovalo. Ale to, že silně vzplálo hned na počátku, vyplývá z onoho [...]prvního dopisu mně[...] a z další korespondence, dále pak z toho, že jsme se od roku 1903 denně vídali[...] Když jsem ve své kafkovské biografii napsal, že se po smrti přítele Bäuml v roce 1908 přátelství mezi Kafkou a mnou prohloubilo a že se náš vztah předtím ‚rozvíjel pomalu‘, že ‚zdůvěrněl‘ jen pozvolna, platí tato slova o každém výsostném přátelství. Přijde na to, co kdo rozumí slovy ‚pomalu‘ a ‚zdůvěrněl‘. Takové pojmy, případně pojmy opačné, jsou relativní, může je neomezeně stupňovat, nedají se měřit na lokte. To, co v přítomnosti znamená nejvyšší možnou míru zážitku, maximum, může při zpětném pohledu, z pozdější, významnější a vyšší perspektivy vypadat jako poznenáhly, pomalý vývoj.“ – M. Brod, *Život plný bojů*, c.d., s. 149.

²² Srv. zvl. téměř totožné pasáže: viz: F. Kafka, c.d., s. 47. a F. Kafka, *Povídky II*, c.d., s. 36.

²³ Verzi A *Popisu* psal Kafka zřejmě během léta a podzimu 1904 a poté v roce 1907, což odpovídá souvislosti s uvedeným spolehlivě datovaným dopisem. Brod oproti tomu zřejmě mylně udává její vznik mezi lety 1902 a 1903, a tak nezohledňuje časovou provázanost se zmíněným dopisem. Viz: Jiří Stromšík, „Poznámky“. In: *Tamtéž*, s. 384.

²⁴ Viz: F. Kafka, *Dopisy přátelům a jiná korespondence*, c.d., s. 53.

²⁵ M. Brod, *Franz Kafka. Životopis*, c.d., s. 52.

²⁶ Kafkův *Životopis* pochází z roku 1937: Max Brod: *Franz Kafka : eine Biographie : (Erinnerungen und Dokumente)*. Praha, Heinr. Mercy Sohn 1937. Oproti tomu je Brodova autobiografie podstatně pozdější: Max Brod: *Streitbares Leben : Autobiographie*. München, Kindler 1960.

²⁷ Pro úplné pochopení toho, jakým způsobem si Brod protiřečí, je třeba uvést celý kontext uvedeného citátu: „V mém deníku, z něhož se dochovaly jen výpisky pořízené pro mou kafkovskou biografii, (celý mnohosvazkový deník se za hitlerovských bouří ztratil), se už v prvním údobí naší známosti, po prvních přednáškách, při kterých mi Kafka mezi čtyřma očima ukazoval úryvky svých prací, často opakuje jedna poznámka: ‚Pokládám Kafku za největšího básníka naší doby.‘ [...] Kafka tedy v době, kdy jsem ho poznal, začínal být pod vlivem Goethovým a Flaubertovým úplně ‚svůj‘. Já však trčel ještě hluboko v intelektuální strojenosti svých prvních pokusů.“ – M. Brod, *Život plný bojů*, c.d., s. 172.

původní materiál dostupný a mnoho vzpomínek vybledlo, jak o tom svědčí i Brodova pozdější zvýšená zmatečnost ohledně chronologického řazení Kafkových děl.²⁸ Příznačně tuto skutečnost ostatně ilustruje sám Brod: „Nemohu dnes přirozeně už přesně rozlišit, jak se mýnění, jehož jsem o Kafkovi nabýval, během let rozvíjelo a zdokonalovalo, co jsem věděl od počátku a co postupně narůstalo.“²⁹

Naše zkoumání začneme rokem 1906, Kafkovým prvním *pokusem* o publikaci. O tomto *pokusu* nás zpravuje i Brod, neboť se v souvislosti s ním Kafka zřejmě poprvé Brodovi zmínil o svém ‚psaní‘: „Snad poprvé se mi přítel o své literární činnosti zmínil tehdy, když mi řekl, že se povídkou zúčastnil soutěže, kterou vypsala vídeňská *Zeit*. Poslal ji pod heslem *Nebe v úzkých ulicích* [*Himmel in engen Gassen*]. Možná že to byl i název povídky, už se přesně nepamatuji. – Při udílení cen se na povídku nedostalo a ztratila se.“³⁰ Kafka se skutečně – s vysokou pravděpodobností v roce 1906 – jako student či daleko spíše již jako doktor práv (Kafka promoval 18. 6. 1906) zúčastnil literární soutěže o ceny vídeňského deníku *Die Zeit*. Tato soutěž proběhla zřejmě v souvislosti s vánoční přílohou, což byl v té době oblíbený způsob představování soudobé literatury, jak uvádí Unseld.³¹

²⁸ „Kafkova první uveřejněná práce jsou črty sebrané pod titulem *Rozjímání*. Všecko, co napsal předtím, zničil, ale přesto existují dvě zachráněné práce, dokončený malý román *Popis jednoho zápasu* a ještě ranější románový fragment *Svatební přípravy na venkově*.“ – *Tamtéž*, s. 164.

Brod zaměňuje pořadí těchto prací: Kafka začal nejdříve s psaním *Popisu* (asi od léta 1904), až o několik let později se *Svatebními přípravami* (asi po srpnu 1906). Jak již bylo uvedeno, Brod se – zřejmě chybně – domnívá, že *Popis* vznikl v letech 1902-1903, což zjevně souvisí i s jeho pozdějším – zřejmě opět mylným – předpokladem, že se o Kafkově ‚psaní‘ dozvěděl o několik let dříve, než tomu nejspíše ve skutečnosti bylo, a tak jeho rané práce pousouvá v čase zpět. Srv.: J. Stromšík, *c.d.*, s. 383-384, 387.

Přitom ještě v Kafkově *Životopise* je Brod na správné chronologické stopě a nejeví potřebu příliš fabulovat: „Pak mi jednou (1909) četl začátek románu nazvaného *Svatební přípravy na venkově*. [... pozn.:] *Popis jednoho zápasu*. Tato práce[...] je snad o několik let starší, zřetelně se vztahuje k letům domácích plesů, k letům studií a vysoké škole. Po důkladném prohlédnutí svých deníků jsem konstatoval, že mi Kafka ukazoval menší prozaické práce už před rokem 1909. Proto jsem na něho už roku 1907 veřejně upozornil v časopise *Gegenwart*.“ – M. Brod, *Franz Kafka. Životopis, c.d.*, s. 52.

²⁹ *Tamtéž*, s. 47.

³⁰ *Tamtéž*, s. 52.

³¹ Viz: J. Unseld, *c.d.*, s. 17.

V jinak „s vysokou pravděpodobností“ spolehlivém Unseldově výkladu je ovšem třeba upozornit na zjevnou faktografickou chybu, jíž se dopustil. Uvádí totiž, že se Kafka soutěže zúčastnil „jako 23-letý student“ („als 23jähriger Student“ – *Tamtéž*, s. 17.), což je zjevný protimluv, vycházející nepochybně z autorovy neznalosti důležitých ‚kafkovských dat‘. Kafka, narozený 3. 7. 1883, promoval na doktora práv 18. 6. 1906. Je tedy zřejmé, že při dovršení 23 let již nemohl být studentem, nýbrž doktorem práv. Z uvedeného kontextu soutěže je také zjevné, proč se přikláníme k pozdějšímu datu odeslání oné povídky, kdy byl Kafka již doktorem práv (kvůli jejímu nedochování nelze ovšem určit ani to, zda Kafka již užil svůj čerstvě získaný titul, jak to činil v neliterárních kontextech).

Ztracenou povídku lze bez nepřiměřené fabulace jen těžko charakterizovat, přesto můžeme poznamenat, že pokud ji Kafka psal po své promoci, pak zřejmě v kontextu své práce na verzi A *Svatebních příprav na venkově* (asi po srpnu 1906, po zotavení v sanatoriu ve Zlatých Horách) či na textu *Die Abweisung* (Odmítnutí), a to předtím, či spíše až poté, co se stal neplaceným soudním praktikantem (od října 1906).

Brod se tak o Kafkově ‚psaní‘ poprvé dozvídá pravděpodobně až někdy mezi zimou roku 1906 a před 9. únorem 1907, kdy již píše o Kafkovi coby autorovi v tisku, jak o tom budeme mluvit záhy. První doloženou *písemnou* Kafkovu zmínku Brodovi o vlastní tvorbě pak nacházíme v jeho dopise z 12. února 1907, o němž bude rovněž ještě řeč.³² Vlastním důvodem, proč Kafka po tolik let necítil potřebu svěřit se Brodovi se svým ‚psaním‘, je pak zřejmě to, že je před Brodem (narozdíl od Pollaka) tajil, jak říká Unseld – a nelze než s ním souhlasit.³³ Teprve po konci studia, kdy se již vídali denně, se jejich přátelství prohlubuje, zvláště po odchodu Kafkových spolužáků z gymnázia Pollaka a Ewalda Felixe Příbrama z Prahy a po úmrtí Brodova přítele Maxe Bäuml v dubnu 1908, jak již bylo zmíněno dříve. Po tomto úmrtí měl Brod vést s Kafkou otevřený rozhovor o povaze jejich budoucího přátelství, jak zmiňuje Unseld.³⁴ Teprve v období po konci studia se tedy jejich přátelství stalo natolik důvěrným, aby se Kafka mohl Brodovi svěřit i s ‚nejzazšími věcmi‘, tedy i se svým ‚psaním‘.³⁵

Prvopočátek Kafkovy recepce – v širokém smyslu slova jakožto prvního veřejného obeznámení se se jménem Franze Kafky coby autora mimo úzký okruh jeho přátel – znamenala již Brodova zmínka jeho jména v berlínském literárním týdeníku *Die Gegenwart* z 9. února 1907,³⁶ kde je Kafka uveden v souvislosti se „svatou skupinou velebných“ autorů své doby, jejichž výčet i charakteristika jsou pro brodovskou interpretaci zcela příznačné.³⁷ Brod, jak se zdá, využil první vhodnější příležitosti a nedlouho poté, co se od Kafky dozvěděl o jeho ‚psaní‘ a aniž by Kafka byl již „otiskl jedinou řádku“, pojal nepochybně dobře míněný

³² Viz: F. Kafka, *Dopisy přátelům a jiná korespondence, c.d.*, s. 60-61.

³³ Viz: J. Unseld, *c.d.*, s. 18.

Unseld v souvislosti s tímto ‚utajováním‘ dochází k mnoha podobným závěrům, které jsme učinili výše: Jakkoli mezi lety 1902-1907 měli mnoho společných literárních aktivit, oba měli ještě svůj vlastní, bližší okruh přátel, které bylo obtížné vzájemně propojit. („Zwar schloß ihre Freundschaft der Jahre 1902 bis 1907 viele gemeinsame Aktivitäten ein; doch jeder hatte seinen eigenen, engeren Freundeskreis.“ – *Tamtéž*, s. 18.)

³⁴ Viz: *Tamtéž*, s. 18, 252.

³⁵ Viz: *Tamtéž*, s. 19.

³⁶ Brod uvádí Kafkovo jméno ve své recenzi dramatu Franze Bleie *Der dunkle Weg* (Temná cesta) spolu s autory, které hodnotí velmi vysoko: „Je známkou vysokého stupně kultury německého písemnictví, že máme autory[*einige*], kteří to vystihují a nejrůznější stránky bytí [*Dasein*] zdobí svým uměním a svou krutostí. K oné *svaté* skupině [*zu der heiligen Gruppe*; kurzíva – J.S.] patří spolu s autorem tohoto kusu Heinrich Mann, Wedekind, Meyrink, Franz Kafka a ještě několik dalších[*noch einige*].“ – Max Brod, „Franz Blei – Der dunkle Weg“. In: *Die Gegenwart* 71, č. 6, 9. 2. 1907, s. 93.

³⁷ „O jeho dosud *vesměs* nevydaných pracích [kurzíva - J.S.]; zřejmě chyba překladatele, z kontextu je zjevné, že v dané době nebylo zveřejněno žádné Kafkovo dílo] jsem se zmínil v berlínském týdeníku *Die Gegenwart*, kde jsem k řadě jmen slavných autorů (Blei, Mann, Wedekind, Meyrink) připojil i jeho jméno. Byla to asi první veřejná zmínka o Kafkovi (9. února 1907). Kafka mi napsal humorný dopis o komicnosti tohoto prvního vystoupení; byla v tom totiž jistá troufalost, že jsem veřejnosti představil jméno autora, který dosud neotiskl ani řádku, jedním dechem s velebnými autoritami, jako by ho každý musel znát.“ – M. Brod, *Franz Kafka. Životopis, c.d.*, s. 53.

úmysl uvést tímto způsobem Kafku do ‚literárního provozu‘. Kafkovo dílo tím ovšem zároveň navždy zbavil možnosti stát samo o sobě, mimo zajetí interpretací a dobového kontextu. ‚Případ Kafka‘ je tak zvláštní tím, že jeho recepce předchází jeho dílu: již Kafkova první publikace je poznačena tím, že její autor byl zařazen mezi ‚svatou skupinu veleznámých‘. Brod tímto způsobem zároveň předznamenal zřejmě převládající linii interpretace, která se v první řadě zajímá o Kafku a teprve poté – skrze něj – o jeho dílo.

O tři dny později také píše Kafka v ‚humorném‘ a lehce ironickém dopise Brodovi o svazujícím účinku užití svého jména v této souvislosti, které mu znemožňuje jakékoli pozdější vydání děl z obavy, že by nedostal úroveň této ‚svaté skupiny‘.³⁸ Jakkoli nad touto zmínkou pocituje ‚jistou nezaslouženou radost‘, je přitom zároveň skeptický k možnosti své široké proslulosti v Německu s poukazem na to, že takovéto okrajové zmínky si všimnou pouze lidé v provinciích a koloniích – s trochou nadsázky podobní Kafkově pražské situaci –, kteří jsou k německé kultuře vnímavější.³⁹

Přátelství s Brodem tak mělo pro Kafku jakožto (později i publikujícího) autora dvojnásobný význam, jak správně naznačuje Unseld.⁴⁰ Na jedné straně se Brod – protřele otiskující záplavu svých textů v Čechách i za hranicemi – ujal pozitivní role zběhlého prostředníka mezi Kafkou a dobovým literárním ‚provozem‘, a tak je především jeho zásluhou – již ostatně nijak nepopírá –, že Kafkovým raným pracím dopomohl k uveřejnění. Výběr časopisů a nakladatelství, v nichž Kafka začne publikovat, je pak zásadně ovlivněn vkusem a zaměřením Kafkových blízkých přátel: Weltschem, Baumem, později Willym Haasem a Franzem Werfelem – a samozřejmě Brodem, který tyto přátele ‚pasoval‘ na členy tzv. *užšího Pražského kruhu* (der engere Prager Kreis), jenž v jeho podání nemá daleko k obrazu jakési ‚sekty‘ se společným literárním programem;⁴¹ Kafka se jistě rád nechal ovlivňovat svými přáteli, aniž by upadl do ‚osidel‘ oné imaginární brodovské ‚sekty‘. Na druhé straně se ovšem Brod právě jakožto mladý *úspěšný* spisovatel stal pro Kafku negativním obrazem ‚svobodné

³⁸ „Smutné je jen – vím, neměls to v úmyslu –, že by teď bylo ode mne neslušné [*unanständige Handlung*] chtít časem něco vydat, neboť by se dokonale narušila křehká aura [*Zartheit*] tohoto prvního vystoupení [*Auftreten*] a nikdy bych nedosáhl účinku, [*die jener ebenbürtig wäre*, – v originále zdůrazněno touto vloženou větou] ježž mému jménu dává Tvá věta. [...] měl jsi ještě do závorky napsat: ‚Toto jméno bude třeba zapomenout.‘ [*Diesen Namen wird man vergessen müssen*.]“ – F. Kafka, *Dopisy přátelům a jiná korespondence*, c.d., s. 61.

Die Gegenwart : Wochenschrift für Literatur, Kunst und öffentliches Leben (Přítomnost. Týdeník pro literaturu, umění a veřejný život, 1872-1931) přitom měla v roce 1906 náklad 5000 výtisků. Viz: J. Unseld, c.d., s. 252.

³⁹ „S Německem, jak se domnívám, tu mohu počítat jen málo. Neboť kolik lidí tam čte kritiku se stejným napětím až do posledního odstavce? To se za slávu označit nedá. Jinak je tomu ovšem u Němců v cizině, například v provinciích u Baltského moře, lépe ještě v Americe, nebo dokonce v německých koloniích, neboť opuštěný Němec si svůj časopis přečte do posledního písmene. Středisky mé slávy jsou tedy Dáresalám, Ujiji, Windhoek.“ – F. Kafka, c.d., s. 61.

⁴⁰ Viz: J. Unseld, c.d., s. 20-21.

⁴¹ Viz zvl. kapitolu ‚Užší kruh‘. In: Max Brod: *Pražský kruh*, přel. Ivana Vízdalová a Michaela Jacobsenová. Praha, Akropolis 1993, s. 83-133.

spisovatelské existence‘ (freie Schriftstellerexistenz), kvůli níž je třeba podstupovat tvůrčí kompromisy, tvořit co možná rychle a v přiměřeném množství; Kafka skutečně nezapadal do Brodova obrazu ‚úspěšného spisovatele‘. Brod se tento stav rozhodl změnit a za svůj životní závazek si předsevzal učinit Kafku – a posléze jeho dílo – veřejně známým; prvním krokem v tomto úsilí byla ona uvedená *zmínka*.⁴²

Tato *zmínka* neměla na Kafkovu publikační (ne)činnost Brodem zřejmě očekávaný účinek, a tak se rozhodl učinit Kafku známým jako *kreslíře*. Tento posun od literatury k výtvarnému umění má zřejmě oporu v podobném Kafkově vnitřním posunu v té době, který Unseld klade do souvislosti a Kafkovým nástupem na nenáviděné místo výpomocné síly do oddělení životního pojištění v Assicurazioni Generali (od 1. října 1907).⁴³ Toto zaměstnání, získané díky známosti Kafkova strýce poté, co se mimo jiné neúspěšně pokoušel o místo na poště, znamenalo pro Kafku dlouhou pracovní dobu a minimum volného času na své ‚psaní‘. Není úplně pravda, že by Kafkova literární tvorba v té době ‚ležela téměř zcela ladem‘, jak tvrdí Unseld,⁴⁴ pouze se posouvala směrem k *črtám*, které bude později publikovat jakožto *Rozjímání*. Tento posun souvisí s tím, že se Kafka sám v oné době – i pod tlakem zoufalého nedostatku volného času, který nedovoľoval soustavnější soustředěnou práci – začal cítit spíše jako kreslíř než spisovatel či se pohyboval mezi oběma polohami, jak o tom svědčí právě ony *črty*, mezní forma mezi literaturou a výtvarným uměním. Sám Kafka o tomto svém ‚kreslířském‘ období píše o několik let později v dopise Felici (z 11. na 12. února 1913), z něhož se dozvídáme o ‚uspokojujícím‘ významu, jaký pro něj v té době kreslení mělo a zároveň o odstupu, jež vůči němu později zaujal.⁴⁵ Přitom již ohlasy Kafkových současníků

⁴² Viz: J. Unseld, *c.d.*, s. 20-21.

Kafka je literárně transformován (tedy nikoli explicitně uveden vlastním jménem) již v Brodově ‚novele‘ *Die Insel Carina* (Ostrov Carina), vzniklé podle Brodových údajů již v roce 1904, otištěné kolem května 1907. Viz: ‚Die Insel Carina‘. In: Max Brod: *Experimente. Vier Geschichten*. Berlin – Stuttgart – Leipzig, Axel Juncker Verlag 1907, s. 33-73.

Sám Brod, který v té době ještě nevěděl o Kafkově ‚psaní‘ – nejde tedy o ztvárnění Kafky jakožto autora –, popisuje svůj mylný dojem, který o něm v té době měl a jež vtělil do postavy Cara (tj. ‚Kafky‘): ‚Bylo zvláštní, že Kafka při běžném nebo prvním setkání působil na mnoho lidí (i na mne, jak to prozrazuje má povídka Ostrov Carina v knize Experimenty), jako by patřil k typu ‚estéta‘.‘ – M. Brod, *Život plný bojů, c.d.*, s. 167.

Kafka ve svém dopise z půle srpna 1907 dokládá, že tuto ‚novelu‘ znal, když píše Brodovi o tom, že z jeho *Experimentů* bude předčítat ‚dvěma velmi ošklivým děvčatům‘. Zřejmě také prohlédl brodovskou stylizaci, která jej (Kafku–Cara) mylně popisuje ještě jako ‚estéta‘, jak jej Brod vnímal o několik let dříve. Kafkovi zároveň *Ostrov Carina* zřejmě dobře utkvěl v paměti, když se o něm zmiňuje ještě v dopise Brodovi z půli června 1920 v odkazu na jinou postavu z příběhu. Viz: F. Kafka, *c.d.*, s. 65, 471.

⁴³ Viz: J. Unseld, *c.d.*, s. 22-23.

⁴⁴ ‚sein Schreiben fast gänzlich brachlag‘ – *Tamtěž*, s. 23.

⁴⁵ ‚Jak se Ti líbí moje kresba? Ty, já jsem byl kdysi velký kreslíř, jenomže jsem se pak u jedné špatné malířky začal učit školnímu kreslení [*schulmäßiges Zeichnen*] a zkalil si tak celý talent. Jen si to představ! Ale počkej, pošlu Ti příště pár svých starých kreseb, aby ses měla čemu smát. Ty kresby mě svého času, to už je léta,

na jeho kresby podobné dřevořezbám, se silně obtaženým sledem pohybů a s výrazně expresionistickými rysy, jak o nich mluví Unseld,⁴⁶ hovoří o nadprůměrném talentu. Kafka se ke svému kreslení však později stavěl velmi kriticky a dokonce jeho doklady poté zničil.

Brod dokonce usiloval o to, aby na obálce jeho první sbírky básní se zamýšleným názvem *Erotos* byla otištěna Kafkova kresba, jak o tom svědčí i již zmiňovaný Kafkův dopis z prostředku srpna 1907.⁴⁷ Kafka pro tuto sbírku, která měla vyjít v listopadu, skutečně navrhl titulní kresbu – vinětu, jejíž otištění ovšem ztroskotalo na nereprodukovatelnosti jeho předlohy, jak se dovídáme z Kafkova dopisu odeslaného po 9. říjnu Hedvice Weilerové, oné „velmi ošklivé“ dívce z Vídně, s níž se v létě toho roku seznámil v Třešti.⁴⁸ Brodova sbírka tak nakonec skutečně vyšla v listopadu 1907, ovšem pod názvem *Der Weg des Verliebten* (Cesta zamilovaného) a s titulním obrázkem od Luciana („Luciena“) Bernharda.⁴⁹ Tentokrát tedy nebyla překážkou neochota nakladatele (Axela Junckera), nýbrž prostá technická neproveditelnost. Brod však své úsilí nevzdal a v „uměleckých kruzích“ Kafku–kreslíře představoval jako „velkého umělce“ za doprovodu jeho kreseb.⁵⁰

Kafka v této době dlouho osciloval mezi výtvarným uměním a literaturou, jak bylo ukázáno na příkladu jeho *črt*. Nebyl zde zřejmě ostrý předěl, jak jej chce vidět Unseld, který klade zavržení výtvarných ambicí a rozhodující orientaci na „psaní“ do přímé souvislosti s nástupem Kafky do *Úrazové pojišťovny dělnické* (od 30. 7. 1908).⁵¹ „Mírnější pracovní klima“ jistě Kafkovi umožňovalo soustavnější literární práci a vytváření složitějších struktur, nelze však hovořit o nějakém *zlomu* a *rozhodnutí* pro literaturu či výtvarné umění. Daleko spíše jde o pozvolný posun od „psaní“ ke „kreslení“ a poté plně zpět k literatuře, jak bylo vidět na případě mezního žánru *črt*. Tento *posun* zpět k „psaní“ jistě není přesně časově

uspokojovaly víc než cokoli jiného.“ – Franz Kafka: *Dopisy Felici*, přel. Viola Fischerová. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1999, s. 314.

⁴⁶ „die holzschnittartigen, stark Bewegungsabläufe konturierenden Zeichnungen ausgeprägt expressionistische Züge tragen“ – J. Unseld, *c.d.*, s. 23.

⁴⁷ „A teď mi už, můj nebohý chlapče, nezbývá, než abych Ti poděkoval za námahu, kterou sis dal s přesvědčováním svého nakladatele o kvalitách mého obrázku.“ – F. Kafka, *Dopisy přátelům a jiná korespondence*, *c.d.*, s. 65.

⁴⁸ „„Erotos“ už brzy vyjdou pod titulem „Cesta zamilovaného“, ale bez mého titulního listu, u něhož se ukázalo, že se nedá reprodukovat.“ – *Tamtéž*, s. 87.

Kafka k tomuto dopisu přiložil opis své „špatné, snad rok staré drobnosti“ s názvem *Begegnung* (Setkání), která se již jako *Die Abweisung* (Odmítnutí) stane součástí jeho první publikace s názvem *Betrachtung* (Rozjímání). Viz: *Tamtéž*, s. 87-88.

Je pozoruhodné, jak brzy poté, co s Hedvikou navázal blízký (ač místně vzdálený) milostný vztah (k čemuž došlo nedlouho po jejich seznámení), se jí Kafka začal svěřovat se svou tvorbou, což vynikne zvláště ve srovnání s dobou, kterou k tomu potřeboval v případě Broda, jak bylo zevrubně rozebráno dříve.

⁴⁹ Viz: Max Brod: *Der Weg des Verliebten*. Berlin – Stuttgart – Leipzig, Axel Juncker Verlag 1907.

⁵⁰ Brod se v tomto směru činil například mezi *Osmou*, skupinou moderních malířů kolem Maxe Horba, Willyho Nowaka a Fritze Feigla. Tyto představené Kafkovy „expresionistické“ kresby jim pak měly připomínat ranou tvorbu Paula Klee či Alfreda Kubina. Viz: J. Unseld, *c.d.*, s. 23.

⁵¹ Viz: *Tamtéž*, s. 24.

vymezený, ale spadal by již do doby, kdy „krásný motýl už vítězně prorazil kuklu“, jak Brod svým typickým patetickým způsobem nazývá období prvních Kafkových publikací.

0.1 Před první knižní publikací (1908-1912)

Oproti již zmíněné Kafkově předpovědi z dopisu Brodovi (z 12. 2. 1907), že „by teď bylo ode mne neslušné chtít časem něco vydat, neboť by se dokonale narušila křehká aura tohoto prvního vystoupení“, ⁵² jež Brod obstaral několik dní předtím svou *zmínkou* v *Die Gegenwart*, vychází – opět přičiněním Maxe Broda – již v dalším roce Kafkova první publikace, která je úzce svázána s osobou Franze Bleie, jenž byl ústřední postavou dobového literárního provozu, „objevitelem“ Roberta Musila a podporovatelem mimo jiné Roberta Walsera. ⁵³ Blei vydával v Mnichově nejprve od prosince 1905 do podzimu 1906 již zmíněný bibliofilský literárně-umělecký časopis *Der Amethyst. Blätter für seltsame Litteratur und Kunst* (Ametyst. Listy pro zvláštní literaturu a umění), v dalším roce pak čtvrtletník *Die Opale. Blätter für Kunst und Litteratur* (Opály. Listy pro umění a literaturu), v němž se opět stýkaly texty mladých autorů s erotickými příspěvky, vše ovšem v luxusní úpravě. ⁵⁴ Kafka i Brod tyto časopisy sledovali, Brod v obou dokonce publikoval. Brod se s Bleiem spřátelil zřejmě počátkem roku 1907 a Blei poté „jezdil do Prahy, býval vždy mým hostem a cítil se u nás jako doma.“ ⁵⁵

V roce 1908 jej Brod při jedné z jeho pražských návštěv seznámil s Kafkou. ⁵⁶ Blei zřejmě již o Kafkovi jako autorovi slyšel díky Brodově uvedené *zmínce* v *Die Gegenwart*. ⁵⁷ Unseld ovšem jejich vzájemné seznámení – i na základě zmíněných nepublikovaných, a tedy neověřitelných Brodových deníků – posouvá přibližně o rok nazpět, přibližně do jara 1907. ⁵⁸ Blei právě v této době začal uvažovat o vydávání nového bibliofilského literárního časopisu opět v nákladné úpravě, již si mohl posléze díky podpoře Carla Sternheima dovolit vydávat v nakladatelství Hanse von Webera. Tak vznikl dvouměsíčník *Hyperion*. Blei začal Kafku podporovat a kolem 9. 3. 1908 mu vydal v prvním *sešitě* tohoto časopisu pod titulem

⁵² F. Kafka, *c.d.*, s. 61.

⁵³ Viz: J. Unseld, *c.d.*, s. 24-25.

⁵⁴ *Tamtéž*, s. 25.

⁵⁵ M. Brod, *Život plný bojů*, *c.d.*, s. 232.

Unseld hovoří na základě Brodových dosud nepublikovaných deníků o časté přítomnosti Bleie v Praze již od roku 1906. Viz: J. Unseld, *c.d.*, s. 253.

⁵⁶ Podle Janouchova svědectví, jemuž nikdy nemůžeme beze zbytku důvěřovat, měl Kafka charakterizovat Bleie takto: „Je to dlouholetý dobrý známý Maxe Broda, [...] Blei je ohromně chytrý a vtipný. Je to vždycky velmi zábavné, když se s ním setkáme. [...] Franz Blei je orientální vypravěč anekdot, který zabloudil do Německa.“ – Gustav Janouch: *Hovory s Kafkou*, přel. Eva Kolářová. Praha, Torst 2009.

⁵⁷ Viz: J. Unseld, *c.d.*, s. 25.

⁵⁸ Tento posun může mít určitou logiku, jak se záhy ukáže. Zároveň by také bezprostředněji navazoval na citovanou Brodovu zmínku o Kafkovi z února 1907. Viz: *Tamtéž*, s. 26.

Betrachtung (Rozjímání) osm krátkých próz.⁵⁹ Podle Unselda sestavil Kafka tento soubor próz zřejmě na Bleiovu prosbu v létě 1907, tedy v době své výtvarné činnosti.⁶⁰ Zarážející na této chronologii je ovšem to, že v Kafkově korespondenci o této jeho první publikaci či její přípravě nenacházíme ani zmínku.⁶¹ Důvodem je podle Unselda to, že při tomto svém prvním vlastním veřejném vystoupení Kafka zřejmě nevyužil zprostředkování Maxe Broda.⁶²

Tento nákladný tisk sice nevyvolal velký ohlas mezi veřejností, zato odborný svět jeho vydání záhy zaznamenal a rovněž se zajímal o osobu Franze Kafky. Na to, že byl v té době Kafka dosud téměř neznámým autorem, ukazuje otázka Alfreda Waltera Heymela, působícího v nakladatelství *Insel*, který se Bleie – zcela v kafkovském stylu – zeptal, zda „Franz Kafka“ není pouze pseudonymem Bleiova chráněnce Roberta Walsera. Blei mu v létě 1908 odepsal, aby ho ujistil, že Kafka je skutečnou žijící osobou.⁶³ Rovněž bibliofilský *Zeitschrift für Bücherfreunde* (Časopis pro přátele knih) píše pochvalně o tomto *sešitu* pochvalně a zmiňuje i Kafkův příspěvek.⁶⁴

Začátkem roku 1909 chtěl Kafka v pražském deníku *Bohemia* uveřejnit svou recenzi knihy Franze Bleie *Die Puderquaste. Ein Damenbrevier* (Pudrovátko / Labutěnka. Dámský

⁵⁹ Konkrétně se jednalo o prózy *Der Kaufmann* (Obchodník), *Zerstreutes Hinausschauen* (Roztržité vyhlížení), *Der Nachhauseweg* (Cesta domů), *Die Vorüberlaufenden* (Ti, kdo běží kolem), *Kleider* (Šaty), *Der Fahrgast* (Pasažér), *Die Abweisung* (Odmítnutí) a *Die Bäume* (Stromy). Jednotlivé prózy byly očíslovány, názvy uvedeny nebyly. Viz: Franz Kafka, „Betrachtung“. In: *Hyperion* 1, č. 1, 1908, s. 91-94.

Tento první *sešit*, který nesl označení „Januar-Februar“, byl tedy vydán s určitým zpožděním v nákladu 950 výtisků. Kafka byl v tomto *sešitě* podle Unselda vedle Hofmannsthala či Rilka jediným neznámým autorem. Viz: J. Unseld, *c.d.*, s. 26.

Brod otištění těchto prací v jeho *Životopise* zcela opomíjí a mylně datuje první vydání Kafkových próz až do roku 1909, kdy v *Hyperionu* vyjdou *Gespräch mit dem Beter* (Rozhovor s modlilem) a *Gespräch mit dem Betrunkenen* (Rozhovor s opilcem). Viz: M. Brod, *Franz Kafka. Životopis, c.d.*, s. 53, 215. Rovněž ve své vlastní autobiografii opakuje tuto mylnou dataci: „Kafkova první uveřejněná práce jsou črty sebrané pod titulem Rozjímání[, tj.] první časopisecké otištění Kafkových fragmentů, v *Hyperionu* 1909.“ – M. Brod, *Život plný bojů, c.d.*, s. 164, 231. Vycházím zde ze stručné, avšak oproti Brodovi podstatně důvěryhodnější Stromšíkovy bio-bibliografické časové tabulky, která je v souladu se všemi relevantními bibliografickými prameny. Viz: Jiří Stromšík, „Časová tabulka“. In: F. Kafka, *Dopisy přátelům a jiná korespondence, c.d.*, s. 1125.

Některé z těchto textů jsou v různých variantách součástí *Popisu jednoho zápasu*. Jejich lepším překladem - oproti Vladimírem Kafkou použitému *Rozjímání* - by bylo *Pozorování*, jak o tom hovoří například Josef Čermák a Marek Nekula: „s ohledem na preciznost Kafkova popisu možná spíše *Pozorování*“. Viz: Marek Nekula, „Komentář“. In: Franz Kafka: *Povídky I*, přel. Vladimír Kafka, Marek Nekula, Věra Koubová a Josef Čermák. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 2006, s. 337.

⁶⁰ Unseld rovněž upřesňuje již zmíněný poznatek, že část těchto próz byla převzata z rukopisu *Popisu jednoho zápasu*, část vznikla během předchozích měsíců jako samostatné texty. Viz: J. Unseld, *c.d.*, s. 26.

⁶¹ Částečnou výjimku tvoří například narážka na konfiskaci časopisu *Die Opale* kvůli „šíření necudných spisů“ 28. 9. 1907, již nalzáme v Kafkově dopisu Brodovi z 8. 10. 1907, či krátká próza *Begegnung* (Setkání), pozdější *Die Abweisung* (Odmítnutí), jejíž text byl publikován v *Hyperionu*, v dopise Hedvice Weilerové po 9. 10. 1907. Nikde ovšem není zmíněna dotyčná publikace či její příprava. Viz: F. Kafka, *Dopisy přátelům a jiná korespondence, c.d.*, s. 84, 88.

Další dopis Maxi Brodovi po této první publikaci pochází až ze 29. 3., více než tři měsíce po předchozím dopise. Viz: *Tamtéž*, s. 96-97.

⁶² „Für diese seine erste Veröffentlichung nahm Kafka die Vermittlung Max Brods offenbar nicht in Anspruch.“ – J. Unseld, *c.d.*, s. 26.

⁶³ „Kafka ist nicht Walser, sondern wirklich ein junger Mann in Prag, der so heißt.“ – *Tamtéž*, s. 253.

⁶⁴ *Tamtéž*, s. 27, 254.

breviář, 1908), byl však zjevně odmítnut a recenze nakonec vyšla zřejmě až po Brodově zásahu 6. 2. 1909 v berlínském časopise *Der neue Weg* (Nová cesta).⁶⁵ Den poté píše Kafka Bleiovi do Mnichova „omluvný“ dopis, v němž se zároveň ukazuje, jakou pozornost věnoval *formě* svých vydávaných prací – stěžuje si na redakční nepřesnosti při publikování své recenze.⁶⁶ Kafka navíc bohemofilu Bleiovi posílá výroční zprávu za rok 1907, jejíž úvodní části je jakožto úředník Úrazové pojišťovny dělnické (Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt für das Königreich Böhmen in Prag) autorem;⁶⁷ se svým civilním povoláním ani pracovní náplní se tedy nijak netajil, když dával své úřední spisy k přečtení svým přátelům, kteří znali i jeho umělecké texty. Navíc se spřátelil i s ředitelem pražské pobočky pojišťovny Assicurazioni Generali, v níž až do července 1908 necelý rok pracoval, Ernstem Eisnerem, který se velmi zajímal o literaturu, a zůstali v přátelském kontaktu i po Kafkově odchodu z pojišťovny. Brod tuto situaci značně vyostřuje tím, že vychází ze svého hagiografického pojetí náboženské povahy Kafkovy tvorby, psaní jako „formy modlitby“, čistoty umění, která nesměla být poskvrněna výdělečnou činností. „Zaměstnání a psaní měly od sebe zůstat ostře odděleny, ‚směsici‘ obojího, jakou představuje třeba žurnalistika, Kafka odmítal.“⁶⁸ Z důvodu tohoto přesvědčení Brod také zřejmě zcela opomíjí Kafkovy časopisecké či novinové recenze, které by z tohoto pohledu již stály v „žurnalistickém žánru“, a mezi publikovanými texty uvádí pouze čistě beletristické práce. Na druhé straně ovšem přiznává, že Kafkův styl se

⁶⁵ Franz Kafka, „Franz Blei – Die Puderquaste. Ein Damenbrevier“. In: *Der neue Weg* 38, č. 2, 6. 2. 1909, s. 62. Do češtiny byla tato recenze přeložena v rámci kritického vydání Kafkova díla. Viz: F. Kafka, *Povídky I, c.d.*, s. 283-284.

Brod tuto recenzi vůbec nezahrnuje mezi Kafkovy vydané „prózy“, zjevně pro její nebeletristický charakter, ačkoli předchází publikování próz *Gespräch mit dem Beter* (Rozhovor s modlilem) a *Gespräch mit dem Betrunkenen* (Rozhovor s opilcem) v *Hyperionu*, jež Brod v Kafkově životopise považuje za jeho vůbec první otištěné práce. Viz: M. Brod, *Franz Kafka. Životopis, c.d.*, s. 53, 215.

⁶⁶ „nemějte mi za zlé, že jsem ‚Pudrovátko‘ uvedl v berlínském časopise ‚Der neue Weg‘ tak, jak to stojí na přiloženém papíru. [odstavec] Hloupé je, že vlastní uvedení stojí na konci, kdežto já jsem je chtěl mít na začátku; ‚nezávisle‘ v 15. řádku shora chtělo být ‚neustále‘; proč ‚zповědání zrcadlo‘ vytiskli proložené, nevím; všechno ostatní je ovšem moje vina.“ - F. Kafka, *Dopisy přátelům a jiná korespondence, c.d.*, s. 115-116.

Redakci mimochodem tehdy zajišťoval jakýsi Herwarth Walden.

⁶⁷ „Protože se, jak se domnívám, tolik zajímáte o české záležitosti, posílám Vám, jako tiskovinu, výroční zprávu svého ústavu, která právě vyšla a jejíž text mám až do 22. strany na svědomí. Přijměte ji vlídně.“ – *Tamtéž*, s. 116.

Konkrétně jde o nepodepsaný příspěvek *Umfang der Versicherungspflicht der Baugewerbe und der baulichen Nebengewerbe* (Rozsah pojistné povinnosti stavebních řemesel a přidružených stavebních řemesel). Viz: Franz Kafka: *Amtliche Schriften*, eds. Klaus Hermsdorf, Benno Wagner. Frankfurt am Main, S. Fischer 2004, s. 107 nn.

⁶⁸ M. Brod, *c.d.*, s. 65.

Zároveň však Brod přiznává, že Kafka měl v obou svých místech „představené, kteří mu byli nakloněni.“ – *Tamtéž*, s. 66.

zřetelně projevuje i v úředních textech, které ovšem byly napsány z nutnosti a zcela mimo brodovskou kategorii nezištného „čistého umění“.⁶⁹

Po 11. 3., pravděpodobně počátkem dubna snad sám Kafka proslovuje *Eine Festrede* (Slavnostní řeč), také známou jako *Rede zur Amtseinssetzung des Direktors* (Řeč k ředitelovu dosazení do úřadu), na nového ředitele Úrazové pojišťovny dělnické Roberta Marschnera.⁷⁰ Ručně psaný text vychází z Kafkovy pozůstalosti a poprvé byl otištěn již Brodem. Z toho, že Kafkovi bylo svěřeno vypracování takto závažné oficiální řeči, lze usuzovat na ocenění jeho autorských kvalit uvnitř úřadu již v této době.⁷¹

V druhé polovině června 1909 vycházejí opět v *Hyperionu* Kafkovy prózy *Gespräch mit dem Beter* (Rozhovor s modlilem) a *Gespräch mit dem Betrunkenen* (Rozhovor s opilcem).⁷²

V srpnu 1909 dostal Kafka díky dobrozdání svého praktického lékaře, jemuž se svěřil se svou nervozitou a bolestmi hlavy, poprvé po téměř dvou letech „výjimečně“ osmidenní dovolenou, a tak mohl 4. září odjet s Maxem Brodem na první společnou letní cestu do Rivy k jezeru Garda, patřící ještě k tehdejšímu Rakousku, kde se k nim připojil i Maxův bratr Otto. 11. září se na Kafkův popud zúčastnili letecké přehlídky u Brescie na druhé straně hranice v Itálii. Brod přitom Kafku s úspěchem vybídl, aby vše zaznamenal a aby později mohli vzájemně porovnat své články. Brod se ve svém Kafkově životopise svěruje⁷³ s tajným úmyslem podnítit takto Kafkovu „spisovatelskou práci“, neboť zjevně bystře postřehl, že Kafka mnoho měsíců nic nenapsal a přes pozitivní vnějškový dojem měl být vnitřně zoufalý. Vznikl tak „s chutí napsaný“ Kafkův text *Die Aeroplane in Brescia* (Aeroplány v Brescii), který díky Brodově známosti s tehdejším redaktorem Paulem Wieglerem vyšel „silně zkrácen“ v ranním vydání pražského deníku *Bohemia* 29. září.⁷⁴

⁶⁹ „Výroční zpráva Úrazové pojišťovny za rok 1909 obsahuje jednu část, kterou napsal *úředník* [kurzíva – J.S.] Kafka [...] Ale vzpomínám si přesně, že mi ji tehdy přinesl a řekl, že ten článek napsal on. Šéf mu koncept opravil, avšak Kafkův styl se na jednotlivých místech nezapře ani v této odborné práci.“ – *Tamtéž*, s. 68-69.

⁷⁰ F. Kafka, *Amtliche Schriften*, c.d., s. 167-168.

Pro český překlad viz: F. Kafka, *Povídky II*, c.d., s. 121-123.

⁷¹ Viz: F. Kafka, *Amtliche Schriften*, c.d., s. 39, 822.

⁷² Franz Kafka, „Gespräch mit dem Beter. Gespräch mit dem Betrunkenen.“ In: *Hyperion* 2, č. 1, 1909, s. 126-133.

Brod tyto texty zjevně mylně považoval za první otištěné Kafkovy práce, když opominul o rok dříve vydané prózy z *Rozjímání*. Viz: M. Brod, c.d., s. 53, 215.

V jejich vzájemné korespondenci Kafka Broda začátkem července napomíná, aby se těmito otištěnými texty již nezabýval: „Pověz, proč mě ustavičně zlobíš těmi dvěma kapitolami? Buď šťastný se mnou, že píšeš nepochopitelné věci, a tamto nech na pokoji.“ – F. Kafka, *Dopisy přátelům a jiná korespondence*, c.d., s. 124.

Tyto dva *Rozhovory* jsou součástí čistopisné varianty A *Popisu jednoho zápasu*, nejstarší (dochované) Kafkovy prózy, a jako takové vznikaly již od roku 1904.

⁷³ M. Brod, c.d., s. 85.

⁷⁴ Franz Kafka, „Die Aeroplane in Brescia“. In: *Bohemia* 82, č. 269, 29. 9. 1909, ranní vydání, s. 1-3.

Brod dále hovoří o Kafkově souhlasu s jeho úmyslem publikovat tento článek v úplnosti vedle vlastního ve své knize statí *Über die Schönheit häßlicher Bilder. Ein Vademecum für Romantiker* (O kráse škaredých obrazů. Vademecum pro romantiky, 1913), kde jej chtěl snad až poněkud pateticky uvodit poukazem na údajnou nerozlučnost jejich životů i tvorby pomocí častější brodovské metody vzájemného připodobnění.⁷⁵ Kafka z toho ovšem vůbec nemá *dobrý pocit* a souhlasí zřejmě pouze kvůli Brodovu naléhání.⁷⁶ Takto však mělo být podle Broda dosaženo první Kafkovy *knížní* publikace, ovšem na přání vydavatele musely být tyto články spolu s jinými vypuštěny z hotové sazby.⁷⁷

Brod se zároveň domnívá, že skrze tento článek *přiměl* Kafku znovu k tvůrčí činnosti a dokonce si přičítá zásluhu i za to, že si Kafka začal vést „deníky“, respektive zprvu pouze záznamy nejrůznějších žánrů do kvartových sešitů, které měly podle Broda mít svůj počátek právě v těchto „cestovních poznámkách“ a Brod tak měl mít roli jakéhosi sókratovského porodníka Kafkových myšlenek a neuskutečněných záměrů.⁷⁸ Brod se ovšem domnívá, že Kafka začal psát své kvartové sešity až v roce 1910, zatímco první záznamy ve skutečnosti

Brod tento článek mylně považuje za druhý Kafkův publikovaný text a datum jeho otištění opět chybně posouvá o den dříve na 28. září. Viz: M. Brod, *c.d.*, s. 53.

⁷⁵ „A jestliže jsme my dva přátelé, nerozlučitelní na této cestě i jinak ve svých myšlenkách, na cizí půdě stáli vždy tak blízko vedle sebe, nesměli bychom snad stát vedle sebe v téhle domácké knize? A co když by tyhle dvě variace na stejné téma dokonce nebývaly vznikly jedna bez druhé[...]? A co když ty variace patří k sobě, navzájem se doplňují, ozřejmují, zkrášlují? A co když si to přejeme? A co když to vůbec jinak nejde?“ – *Tamtéž*, s. 86.

⁷⁶ „11. XI. [19]11 sobota. Včera celé odpoledne u Maxe. Stanoveno pořadí statí pro ‚Krásu škaredých obrazů‘. Nemám dobrý pocit. Ale právě pak mě Max má nejvíc rád, nebo se mi to jen zdá, protože potom jsem si velmi jasně vědom své nepatrné zásluhy. Ne, opravdu mě má víc rád. Chce do té knihy zařadit i moji Bresciu. Vše, co je ve mně dobré, se tomu brání.“ – Franz Kafka: *Deníky 1909-1912*, přel. Josef Čermák. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1997, s. 140-141.

⁷⁷ Brod tak publikuje *úplné* znění Kafkova článku alespoň v dodatku své Kafkovy biografie. Viz: Franz Kafka, „Aeroplány v Brescii“. In: M. Brod, *c.d.*, s. 199-206. *Zkrácenou* verzi, původně otištěnou v *Bohemii*, lze nalézt v českém kritickém vydání Kafky. Viz: F. Kafka, *Povídky I, c.d.*, s. 298-305.

Není ovšem zcela jisté, že by se i tak tento *článek* stal první Kafkovou knižní publikací a předběhl tak vydání *Betrachtung* (Rozjímání / Pozorování), které začalo být expedováno nakladatelstvím od 10. 12. 1912, zatímco Brod uvádí, že bylo vydáno až v lednu následujícího roku, a to zřejmě i pod vlivem v knize uvedeného vročení „1913“. Viz: M. Brod, *c.d.*, s. 216. Opět se zde opírám o podstatně důvěryhodnější Stromšíkovu časovou tabulku. Viz: J. Stromšík, *c.d.*, s. 1130.

⁷⁸ „nenechal jsem už jeho nadání uvíznout na mělčině. [...] Mně šlo o věc, o pomoc, třebas i proti vůli přítele. – Že vůbec došlo k psaní Deníků, to si přičítám jako zásluhu. Franzovy kvartové sešity vznikly bezprostředně z našich drobných cestovních poznámek, byly do jisté míry jejich pokračováním – tendence vyrovnávat se se svými zážitky, v Kafkovi už dříve vzniklá a vždy přítomná, přijímala čerstvou potravu z cestovních reportáží, které jsme oba psali, a byla teď rozvíjena systematicky. Právě to jsem chtěl.“ – M. Brod, *c.d.*, s. 86.

Je zajímavé, že Brod naráží na sókratovsko-platónský vztah i v jiné souvislosti a stylizuje se do opačného postavení: „Plato [Čermákův překlad] podobným způsobem, ovšem mnohem obsáhleji po celý život na smrti vyvzdorovával svého učitele a přítele Sokrata [opět Čermákův překlad] jakožto živého průvodce, který dál působí, dál žije, dál myslí, tím, že ho učinil hrdinou skoro všech dialogů, které napsal po Sokratově smrti.“ – *Tamtéž*, s. 54-55.

Je však třeba doplnit, že Brod se jistě necítil v postavení pouhého žáka, neboť si přičítá zásadní ovlivňování Kafkova uvažování: „Nechci-li předstírat falešnou skromnost, musím zde přiznat: Kafka se cítil právě tak obohacován mnou jako já jím. Iniciativa a energie – to byly asi vlastnosti, které se mu na mně zvláště líbily.“ – *Tamtéž*, s. 56.

pocházejí již z počátku léta 1909, což nesvědčí o přímé návaznosti na paralelně vedené cestovní poznámky, které se z této cesty kromě *Aeroplánů v Brescii* nedochovaly, z nichž ovšem první záznamy v kvartových sešitech nikterak nečerpají ani tematicky.⁷⁹ Samotný Kafkův deníkový záznam z konce roku 1909 pak údajný Brodův úspěch značně zpochybňuje, neboť zde Kafka hovoří o tom, že již pět měsíců nenapsal nic, s čím by byl spokojen, což se zřejmě vztahuje i na jeho nedávno publikovaný článek, takže Brodův pokus o vybudování nové tvůrčí aktivity či alespoň překonání vnitřního zoufalství zřejmě nebyl tak úspěšný, jak se jemu samotnému jevilo, pokud tedy budeme tento záznam považovat za autentický a nikoli pouze za autorskou hru.⁸⁰

16. 1. 1910 vychází pod názvem *Ein Roman der Jugend* (Román mládí) opět v *Bohemii*, tentokrát v nedělní příloze, Kafkova poetická recenze⁸¹ na román v dopisech Felixe Sternheima *Die Geschichte des jungen Oswald* (Příběh mladého Oswalda, 1910), který čerstvě vyšel v *Hyperionu*. Felix byl bratrem Carla Sternheima, který působil jako spoluvydavatel a mecenáš časopisu *Hyperion* a v roce 1915 na návrh Franze Bleie rovněž postoupil Kafkovi peněžitou odměnu ze své Fontanovy ceny.

18. března si Kafka domlouvá s Brodem schůzku na následující večer „i kvůli Bohemii“.⁸² Tohoto večera Kafka patrně předal Paulu Wieglerovi pět krátkých próz, které pak jeho zásluhou vyšly v *Bohemii* pod titulem *Betrachtungen* (Rozjímání / Pozorování) 27. března ve velikonoční příloze.⁸³ Oproti publikaci *Betrachtung* v *Hyperionu* v roce 1908 doplnil Kafka ke všem prózám názvy, jež se v případě pozorování *Am Fenster* a *In der Nacht*

⁷⁹ *Tamtéž*, s. 215. Srv.: J. Stromšík, *c.d.*, s. 1126.

V jednom z prvních zápisků do kvartového sešitu Kafka vzpomíná na vystoupení ruského carského baletu v Praze na konci května 1909, o němž měl poté *měsíce* snít, což by odpovídalo věrohodným datacím začátku „deníků“. Viz: F. Kafka, *Deníky 1909-1912, c.d.*, s. 7-9.

⁸⁰ „Konečně po pěti měsících života, během nichž jsem nedokázal napsat nic, s čím bych byl býval spokojen, [...] přicházím na nápad, že si zas jednou se sebou promluvim.“ V tomto záznamu Kafka zmiňuje vystoupení japonských ekvilibristů v Praze v polovině listopadu 1909, jejichž produkci i nakreslil, a tak je pravděpodobné, že oněch pět měsíců zahrnuje i období před cestou do Rivy. Viz: *Tamtéž*, s. 10-11.

⁸¹ Franz Kafka, „Ein Roman der Jugend“. In: *Bohemia* 83, č. 16, 16. 1. 1910, ranní vydání, nedělní příloha, s. 33. Do češtiny byla tato recenze přeložena v rámci kritického vydání Kafkova díla. Viz: F. Kafka, *Povídky I, c.d.*, s. 306-308.

Brod tento *nebeletristický* text opět vůbec nezahrnuje mezi Kafkovy vydané „prózy“. Viz: M. Brod, *c.d.*, s. 53, 215.

⁸² F. Kafka, *Dopisy přátelům a jiná korespondence, c.d.*, s. 141.

⁸³ Konkrétně šlo o prózy *Am Fenster* (U okna), *In der Nacht* (V noci), *Kleider* (Šaty), *Der Fahrgast* (Pasažér) a *Zum Nachdenken für Herrenreiter* (K úvaze pánům jezdcům). Viz: Franz Kafka, „Betrachtungen“. In: *Bohemia* 83, č. 86, 27. 3. 1910, ranní vydání, velikonoční příloha, s. 39.

V případě názvů těchto próz je třeba upozornit na chybu v jinak zcela spolehlivé Stromšíkově časové tabulce, v níž jsou – zřejmě pod vlivem pozdějších vydání těchto textů – mylně uvedeny nepůvodní názvy „Beim Fenster“ a „Nachts“. Viz: J. Stromšík, *c.d.*, s. 1126.

Brod tyto prózy opět chybně považuje za *třetí* Kafkovu vydanou práci a naopak správně upozorňuje na odlišnost názvů v jejich pozdějším knižním vydání u próz *Am Fenster* čili pozdější *Zerstreutes Hinausschauen* (Roztržené vyhlížení) a *In der Nacht* čili *Die Vorüberlaufenden* (Ti, kdo běží kolem). Viz: M. Brod, *c.d.*, s. 53.

liší od názvů v knižním vydání z roku 1912, které jsou skutečně popisnější a podle Kafky zřejmě více odpovídaly žánru „pozorování“; zcela nově je pak přidána próza *Zum Nachdenken für Herrenreiter*. Podivné je však užití plurálu *Betrachtungen*, který se neobjevuje ani v předchozí ani v následující verzi, čehož si povšiml i Brod,⁸⁴ a není zcela jisté, zda Kafka pouze měnil svůj náhled či zda svou roli sehrála i Wieglerova redakce. Brod zároveň k celému ranému časopiseckému či novinovému vydávání Kafky velmi trefně poznamenává: „Nikdo si těchto publikovaných věcí, které jsem prosadil s velkým vynaložením energie, ani nevšiml.“⁸⁵ A skutečně později uvidíme, že i česká recepce Kafky reaguje teprve na první knižní vydání *Betrachtung* na konci roku 1912.

Zřejmě v dubnu žádá Kafka Broda, aby se zasadil o otištění jeho „úřední“ recenze na publikaci *Die Mutterschaftsversicherung vom Standpunkte der Versicherungswissenschaft* (Pojištění mateřství z hlediska pojišťovnické vědy) od Roberta Marschnera v měsíčníku *Deutsche Arbeit*, který vycházel v Praze a s jehož redaktorem Ferdinandem Matrasem se Brod stýkal. Zajímavé je, že jak se Kafka velmi zajímal o přesné otištění svých literárních děl v náležité formě, tak mu z jeho pohledu pochopitelně málo záleželo na tom, jak bude jeho „úřední“ recenze dále upravována: „Měnit může přirozeně, co chce, může to i sám znova napsat, jestli ho to potěší, ale uvést něco o té knize je jeho povinnost (mu řekni).“⁸⁶ V červnu poté recenze v tomto časopise skutečně vychází.⁸⁷

29. září promluvil Kafka z pověření pojišťovny v Jablonci na shromáždění podnikatelů, kteří byli proti zařazování svých podniků do tříd s příliš vysokým stupněm nebezpečnosti. Oznámení o této přednášce pod názvem *Wichtig für Besitzer unfallversicherungspflichtiger Betriebe* (Důležité pro majitele podniků s pojistnou povinností) vyšlo v *Gablonzer Zeitung* den předtím, referát o ní pak 2. října. Kafka o této plánované přednášce píše Brodovi: „moje jablonecká záležitost je čím dál vážnější (oznámení stojí v novinách mezi ‚darebáky a lumpy‘ z volebního svolání a inzerátem Armády spásy), [...] mám víc strachu, než je nutné pro úspěch.“⁸⁸ Toto oznámení se skutečně ocitlo v kontextu zprávy Armády spásy a článku o velkém volebním vítězství německých nacionalistů. Kafkova reakce zároveň dává tušit, jaký byl jeho vztah k nacionalismu.

Patrně někdy počátkem března 1911 píše Kafka Brodovi zřejmě o svém článku, který má zanedlouho vyjít v *Bohemii*: „tady máš tu věc. Snad je to místy upotřebitelné, čím víc

⁸⁴ „plurál!“ – *Tamtéž*, s. 53.

⁸⁵ *Tamtéž*, s. 53.

⁸⁶ F. Kafka, *Dopisy přátelům a jiná korespondence, c.d.*, s. 141.

⁸⁷ In: *Deutsche Arbeit* 9, č. 6, 1910, s. 580. Viz: F. Kafka, *Amtliche Schriften, c.d.*, s. 207 n.

⁸⁸ F. Kafka, *Dopisy přátelům a jiná korespondence, c.d.*, s. 146-147.

budeš měnit, vynechávat nebo přidávat, tím lépe nejen pro tu záležitost, nýbrž i pro mne. Než jsem to napsal, bylo mi stydno, že Ti tu drobnost“.⁸⁹ Na tento neúplný vzkaz, v němž Kafka vybízí Broda ke korekcím svého (nebeletristického) textu, jemuž zjevně nepřikládal příliš velkou váhu, navazuje ještě pohlednice Brodovi z 5. března: „Za co ta věc stojí, vím. Je to jako vždycky. Její chyby mi vězí pod kůží hlouběji než její dobré stránky.“⁹⁰ Ani z kontextu však není jisté, zda měl Kafka i v tomto vzkazu na mysli svůj článek, neboť není zcela pravděpodobné, že by mu ona *drobnost* tak *vězela pod kůží*, či zda se vztahuje ke Kafkovu textu *Unglücklichsein* (Trápení), jež Brodovi před nedlouhem předčítal. 19. března pak v *Bohemii* skutečně vychází článek *Eine entschlafene Zeitschrift* (Zaniklý časopis),⁹¹ který se měl původně jmenovat *Hyperion*. Jde o nekrolog na tento nepravděpodobný a od začátku k zániku odsouzený časopis pro ty, kteří *přebývají na hranicích literatury*, v němž Kafka začal publikovat. Kafka zde vyzdvihuje nadšení Franze Bleie a správně tuší, že *nezapomenutelný Hyperion* se stane *bibliografickým pokladem*. Zároveň může být Kafkova typologie přispěvatelů do tohoto časopisu chápána i jako výstižná charakteristika vlastního postavení v literatuře: „[Nutnost] ‚Hyperion‘ neměl žádnou. Těm, co přebývají na hranicích literatury, měl poskytnout velkou živou reprezentaci; ta jim však nepřináležela a oni ji v podstatě ani nechtěli. Ti, jež jejich povaha vzdaluje od společenství, nemohou bez újmy pravidelně vystupovat v časopisu, kde se mezi jinými pracemi musí cítit postaveni do jakéhosi scénického světla, které je činí odtažitějšími, než ve skutečnosti jsou; oni nepotřebují obranu, neboť nepochopení se jich nemůže dotknout a láska je najde všude. Nepotřebují ani posilu, neboť chtějí-li zůstat pravdiví, mohou stravovat jen sami sebe, takže jim nelze pomoci, aniž by se jim předtím neškodilo. Jestliže se tedy ‚Hyperionu‘ odepřely možnosti jiných časopisů, tj. reprezentovat, ukazovat, bránit, posilovat, nebylo se nadto možno vyhnout trapným nevýhodám: Takové nakupení literatury, jaké se sešlo v ‚Hyperionu‘, přitahuje mocně a bez možnosti bránit se i to, co je proľhané; naproti tomu tam, kde do ‚Hyperionu‘ vstoupila nejlepší obecná literatura a umění, neznamenalo to vždy naprostý soulad a každopádně žádný zvláštní, jinde nedosažitelný přínos.“⁹² Toto vysvětlení může rovněž objasnit Kafkův dvojznačný postoj k publikaci vlastních textů, týkající se jejich kontextu a možnosti sebezprezentace, pokud tedy přijmeme, že zde Kafka mířil do vlastních řad; je ovšem otázkou,

⁸⁹ *Tamtéž*, s. 158.

⁹⁰ *Tamtéž*, s. 158.

⁹¹ Franz Kafka, „Eine entschlafene Zeitschrift“. In: *Bohemia* 84, č. 78, 19. 3. 1911, ranní vydání, nedělní příloha, s. 33.

Do češtiny byl tento článek přeložen v rámci kritického vydání Kafkova díla. Viz: F. Kafka, *Povídky I, c.d.*, s. 309-311.

⁹² *Tamtéž*, s. 310.

nakolik v tom můžeme vidět projev nejvnitřnějšího přesvědčení, když u tohoto článku neuplatnil svou autorskou svrchovanost a nechal Brodovi volnou ruku při jeho *redakci*.

23. dubna se pak Kafka Brodovi zmiňuje o jakémsi článku, zřejmě o své recenzi Brodova románu *Jüdinnen* (Židovky, 1911), která však nebyla zveřejněna.⁹³ V Kafkových denících nacházíme tuto recenzi natřikrát započatou a nedokončenou.⁹⁴ Zřejmě šlo o reakci na polemiku mezi Brodem a Hugo Herrmannem, vedoucím činitelem Spolku židovských studentů Bar Kochba, který tento román kritizoval v pražském sionistickém týdeníku *Selbstwehr*, jež Kafka četl.

26. srpna se Kafka s Brodem vydali na *jasavou dovolenou* do Mnichova, Curychu, Lucernu, Lugana, Milána, Stresy a z obavy před cholerou v Itálii do Paříže, na níž si tentokrát oba *ve vzájemné dohodě* psali deník. „Přitom se zrodil plán na společný román Richard a Samuel, v němž jsme se jeden druhému dobrácky trochu vysmívali.“⁹⁵ Nejprve se měl jmenovat *Robert a Samuel*, ovšem nedostali se dál než k první kapitole, která vyšla již pod názvem *Richard und Samuel*. V Kafkových zápiscích zřejmě ze sanatoria Erlenbach u Curychu, kde již sám zakončil v půlce září cestu, nacházíme pravděpodobně pokus o úvod k tomuto románu o přátelství Roberta, Samuela, Maxe a Franze.⁹⁶ Na začátku stál ovšem Kafkův *opravdu špatný* nápad popisovat postoje k sobě navzájem, z nějž vznikl 30. srpna v Luganu plán na napsání románu o jejich přátelství, na němž pracují ještě po návratu do Prahy.⁹⁷ V souvislosti s přípravou tohoto společného románu zdůrazňuje Kafka ve svém dopise Brodovi ze švýcarského sanatoria rovněž rozdílný způsob tvorbou obou: „podle Tvého mínění [...] se má psát i jen z vnějšího popudu, pak jsi měl ovšem svým požadavkem vůči mně nakonec přece jen pravdu, [...] přes mé usilovné omlouvání padá na mne všechno zpátky nebo lépe řečeno se redukuje na malou názorovou rozepří nebo velký rozdíl ve

⁹³ F. Kafka, *Dopisy přátelům a jiná korespondence, c.d.*, s. 159.

⁹⁴ F. Kafka, *Deníky 1909-1912, c.d.*, s. 61-62.

⁹⁵ Brod přitom hovoří ještě o dalším společném (nerealizovaném) tvůrčím „plánu“: „Dostali jsme nápad, že napíšeme cestovního průvodce nového typu. Měl se jmenovat ‚Lacino‘. [...] ‚Není možné dokonale se naučit cizí řeči. Učíme ji proto raději hned nesprávně. Stojí to méně námahy a k dorozumění to postačí. Jakési esperanto, nesprávná francouzština nebo angličtina, kterou jsme sami vynalezli. K tomu dialekt a posunčina podle místního použití.‘ – Všechny naše s chutí a láskou rozvíjené plány, při nichž jsme se bláznivě smávali, přirozeně obsahovaly hluboko mířící ironii, obracející se proti našim vlastním nedostatkům (oba jsme neměli pro cizí řeči nadání) a proti naší šetrnosti, vynucené bohužel okolnostmi.“ - M. Brod, *c.d.*, s. 97, 98.

⁹⁶ F. Kafka, *Deníky 1909-1912, c.d.*, s. 65-68.

⁹⁷ „opravdu špatný nápad: současně popisovat cestu i vnitřní postoje k sobě navzájem ve spojitosti s cestou. Jeho neproveditelnost se prokázala“ – Franz Kafka: *Deníky z cest*, přel. Věra Koubová. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1999, s. 15.

A Brodova verze: „Kafkův návrh společné práce o cestě. Nedostatečně vysvětlen. Během popisování cesty bude každý zároveň líčit, jak se ten druhý staví k událostem.“ – Max Brod, „Deník Maxe Broda“. In: *Taméž*, s. 101-102.

schopnostech.⁹⁸ Kafka psal převážně inspirovaně, zatímco Brod se jej snažil skrze různé společné projekty přivést k soustavné, disciplinované tvorbě, což se mu zjevně příliš nedařilo - s výjimkou toho, když psali společně, jako po návratu do Prahy tento román; ani tento způsob psaní však Kafkovi zřejmě nijak zvlášť dlouhodobě nevyhovoval.⁹⁹ Koncem října v Kafkových denících již čteme, že práce na románu *Robert a Samuel* uvízla i proto, že jí Kafka nepřičítal nejvyšší důležitost¹⁰⁰ a zároveň *trpěl*, když Brod zasahoval do jeho psaní: „Já a Max musíme přece jen být naprosto rozdílní. Jakkoli obdivuji jeho spisy, [...] je přece každá věta, kterou napíše do Richarda a Samuela, z mé strany spojena s ústupkem, který dělám proti své vůli a jež bolestně pociťuji do hloubi duše.“¹⁰¹

13. září pak vychází pravděpodobně Kafkův článek *Die Arbeiter-Versicherung und die Unternehmer* (Dělnické pojištění a podnikatelé) v *Tetschen-Bodenbacher Zeitung* (Děčínsko-podmokelské noviny).¹⁰² 4. listopadu se pak v týchž novinách objevuje další, tentokrát již zřejmě jistě Kafkův článek *Die Arbeiterunfallversicherung und die Unternehmer* (Dělnické úrazové pojištění a podnikatelé) pod šifrou P. O.¹⁰³ Kafka jej ve svých denících označuje za svůj „solistický článek pro pojišťovnu a proti ní do Tetschner-Bodenbacher Zeitung“.¹⁰⁴ Kromě tohoto deníkového přiznání autorství lze poukázat i na vzájemné provázání obou článků (pozdější článek odkazuje na dřívější) a jejich argumentační i stylistickou kontinuitu.¹⁰⁵

18. února 1912 Kafka pronese „malou“ *Einleitungsvortrag über Jargon* (Úvodní přednáška o žargonu) na recitačním večeru, který uspořádal Jizchaku Löwymu, řediteli

⁹⁸ F. Kafka, *Dopisy přátelům a jiná korespondence, c.d.*, s. 164.

⁹⁹ „já aspoň nyní, jistě hlavně proto, že mám tak málo času, jsem skoro nadobro pod vlivem Maxe, což mi nadto leckdy ještě i kazí radost z jeho prací“ - F. Kafka, *Deníky 1909-1912, c.d.*, s. 112.

¹⁰⁰ „mé nitro, po několik dní už dost prázdné, bylo, celkem nepřipravené, naplněno tak těžkým smutkem, že jsem Maxovi cestou domů prohlásil, že z Roberta a Samuela nic nebude. K tomu prohlášení nebylo tehdy, ani pokud jde o mne, ani pokud jde o Maxe, zapotřebí sebemenší odvahy. Rozhovor, který následoval, mě trochu zmátl, jelikož R. a S. tenkrát zdaleka nebyl mou hlavní starostí, a já tudíž na Maxovy námitky nenacházel správné odpovědi.“ - *Tamtéž*, s. 120-121.

¹⁰¹ *Tamtéž*, s. 151.

¹⁰² „Die Arbeiter-Versicherung und die Unternehmer“. In: *Tetschen-Bodenbacher Zeitung*, č. 73, 13. 9. 1911, s. 1-3. Viz: F. Kafka, *Amtliche Schriften, c.d.*, s. 244-254.

Stromšík se v údajích o tomto článku opět mylí, když uvádí jako datum jeho vydání 18. září. Viz: J. Stromšík, *c.d.*, s. 1128. Srv.: F. Kafka, *Amtliche Schriften, c.d.*, s. 842.

¹⁰³ Franz Kafka, „Die Arbeiterunfallversicherung und die Unternehmer“. In: *Tetschen-Bodenbacher Zeitung*, č. 88, 4. 11. 1911, příloha, s. 1-3. Viz: F. Kafka, *Amtliche Schriften, c.d.*, s. 254-268.

Ani Nekula se zde nevyhne nepřesnosti, když onu šifru mylně čte jako „O. P.“ Viz: Marek Nekula, „Komentář“. In: F. Kafka, *Povídky I, c.d.*, s. 336. Tento omyl lze vysvětlit tak, že tato autorská zkratka (správně „P. O.“) mohla odkazovat buď na Kafkova nadřízeného Eugena Pfohla, pod jehož jménem zpracovával Kafka úřední zprávy i později, či na Otto Příbrama (jako inverze jeho iniciál, zřejmý důvod chybného čtení), prezidenta pojišťovny. Viz: F. Kafka, *Amtliche Schriften, c.d.*, s. 843.

¹⁰⁴ Ani Kafka není v tomto případě přesný, když noviny namísto „Tetschen“ označuje jako „Tetschner“. Viz: F. Kafka, *Deníky 1909-1912, c.d.*, s. 90. Srv. např.: Josef Čermák, „Komentář“. In: *Tamtéž*, s. 299.

¹⁰⁵ Viz: F. Kafka, *Amtliche Schriften, c.d.*, s. 19-20, 843.

lvovského židovského divadla a svému příteli při jeho pražském hostování ve slavnostním sále Židovské radnice.¹⁰⁶ Brodovská alternativa názvu *Rede über die jiddische Sprache* (Proslov o jazyce jidiš / Řeč o jazyku jidiš) tohoto textu, který se nám dochoval díky opisu Elsy Taussigové, pozdější Brodovy ženy, upřesňuje, že Kafkův pojem *žargon* znamená *jidiš*. Kafka v několika deníkových zápisech líčí strastiplné organizační přípravy i své vyčerpání z psaní oné *přednášky*, kterou *musel* proslavit místo odmítnuvšího Oskara Bauma,¹⁰⁷ jež však nakonec skončila úspěchem a Kafkovým nezvykle dobrým pocitem ze sebe sama.¹⁰⁸ V Kafkově korespondenci nacházíme v dopise Brodovi z 19. února poděkování jeho stýci a rodičům, kteří se podíleli na organizaci tohoto večera.¹⁰⁹ Tato chasidská divadelní společnost ze Lvova měla velký vliv na probuzení Kafkova zájmu nejen o jidiš, což vysvětluje nebývalou Kafkovu angažovanost, například zařizování oznámení v novinách, které o tomto večeru také referovaly, včetně pochvalné zmínky o „krásné a milé přednášce pana dr. Kafky“.¹¹⁰

V červnu pak přes popsané peripetie vychází *První kapitola knihy „Richard a Samuel“ od Maxe Broda a Franze Kafky: První dlouhá jízda drahou (Praha – Curych)* v květnovém vydání *Herder-Blätter*,¹¹¹ které vydával Willy Haas, Norbert Eisler a Otto Pick pod Herderovým sdružením (*Herder-Vereinigung*) v Praze, a to s příslibem „pokračování příště“, jež se však už nikdy neobjeví. Kafka však zřejmě nezměnil názor na to, že této *cestovní zprávě* „nenáleží chvála“, jak se dozvídáme z jeho deníkového záznamu z počátku dubna.¹¹²

V říjnu se rovněž v *Herder-Blätter* v rubrice *poznámek (Anmerkungen)* objevuje Kafkova próza *Velký hluk (Großer Lärm)*.¹¹³ Tento text je variantou textu, který nacházíme

¹⁰⁶ F. Kafka, *Povídky II, c.d.*, s. 131-135.

¹⁰⁷ „Dva týdny jsem žil v starostech, jelikož jsem nemohl přednášku dopsat.“ – F. Kafka, *Deníky 1909-1912, c.d.*, s. 226.

¹⁰⁸ „mé pyšné, nadpozemské vědomí při přednášce (chlad vůči publiku, jen nedostatek cviku mi brání ve smělych, nadšených pohybech), silný hlas, paměť, která si bez námahy vše vybavuje, uznání, hlavně však síla, s jakou hlasitě, s jistotou, rozhodně, bezvadně, nezadržitelně, s jasným pohledem, takřka mimochodem krotím drzost tří radničních sluhů a místo požadovaných 12 K jim dávám jen 6 K a ty ještě jako velký pán.“ – *Tamtéž*, s. 227-228.

¹⁰⁹ „Prosím, poděkuj ještě jednou svým rodičům, jen jsem se tak kolem sebe rozmachoval, oni však ten večer postavili na nohy.“ – F. Kafka, *Dopisy přátelům a jiná korespondence, c.d.*, s. 174.

¹¹⁰ „Po krásné a milé přednášce, kterou pronesl pan dr. Kafka, [Čermákův překlad] / Po jemnocitném a roztomilém průvodním slovu, které přednesl pan dr. Kafka, [překlad Věry Koubové] zahájil pan Loewy své vystoupení několika recitacemi“ – In: *Selbstwehr*, č. 8, 23. 2. 1912, s. 3. Srv.: *Bohemia*, č. 8, 23. 2. 1912, s. 3.

¹¹¹ „Erstes Kapitel des Buches „Richard und Samuel“ von Max Brod und Franz Kafka: Die erste lange Eisenbahnfahrt (Prag – Zürich)“ – In: *Herder-Blätter* 1, č. 3, květen 1912, s. 15-25.

Pro český překlad viz: F. Kafka, *Povídky I, c.d.*, s. 312-327.

¹¹² „Jak jsem dnes před Haasem mluvil strojeně, jelikož chválil Maxovu a moji zprávu z cesty, abych si aspoň tím zasloužil pochvalu, která té zprávě nenáleží“ – F. Kafka, *Deníky 1909-1912, c.d.*, s. 251.

¹¹³ Franz Kafka, „Großer Lärm“. In: *Herder-Blätter* 1, č. 4-5, říjen 1912, s. 44.

Pro český překlad viz: F. Kafka, *Povídky I, c.d.*, s. 328.

v Kafkově deníkovém zápisu z 5. 11. 1911.¹¹⁴ Od napsání této drobné prózy do její publikace uplynul tedy téměř rok. V Kafkově korespondenci nacházíme dopis Willymu Haasovi z 26. září, v němž mu tento „kousek o vlastní rodině“ nabízí.¹¹⁵

29. června 1912 se Kafka v Lipsku díky Brodovi seznámil s Ernstem Rowohltem, který projevil zájem otisknout jeho krátké prózy. 14. srpna, mimochodem den po prvním setkání s Felicí Bauerovou u Brodových rodičů, zasílá Kafka rukopis *Betrachtung* nakladatelství Rowohlt do Lipska. Toto první *knižní* vydání však již spadá do kapitoly o *české* recepci, která na ně bezprostředně naváže.

¹¹⁴ Viz: F. Kafka, *Deníky 1909-1912, c.d.*, s. 129-130.

¹¹⁵ „Snad budete tak laskav a přijmete přiložený kousek, kterým bych rád veřejně vyčinił své rodině. Kdyby se Vám hodil, jsem v přísunu podobných rodinných zpráv pro Herderblätter k dispozici jako spolupracovník až do nejvzdálenější budoucnosti. Napište mi prosím slůvko, zda ten kousek otisknete.“ – F. Kafka, *Dopisy přátelům a jiná korespondence, c.d.*, s. 194.

1. Chronologie české recepce od počátku do Února (1913-1947) a náčrt pozdějšího vývoje

Před začátkem zkoumání je třeba učinit ještě jedno vymezení: ohledně toho, co považujeme za českou recepci. Za nejčistší a zároveň odpovídající dobovému rozvrstvení publikačních činností, jehož se drží i studie o *německé* recepci Kafky, považujeme rozlišení *jazykové*. Českou recepci je zde tedy míněna vždy recepce psaná výlučně *česky*.

Jak již bylo řečeno, při zkoumání české teoretické recepce si klademe nárok na úplnost při popisu jejích textů publikovaných za Kafkova života. Zvláštní pozornost pak bude věnována i textům otištěným do Února, pouónorové recepci je pak především z důvodu jejího příliš narůstajícího objemu věnována shrnující kapitola.

O *recepti Franze Kafky v Čechách v letech 1913-1963* měl na konferenci před více než deseti lety příspěvek Josef Čermák,¹¹⁶ jemuž patří uznání za nalezení mnoha cenných odkazů, přesto v tomto příspěvku nedosahuje *ani* výčtové úplnosti textů české recepce za Kafkova života (jakkoli o to usiluje), což se zde budeme snažit nejen doplnit a napravit, ale zasadit i do širšího kontextu, jakkoli nehodláme opakovat informace již podané Čermákem, které lze v jeho příspěvku lehce nalézt.

1.1 Česká recepce za Kafkova života (1913-1923)

Kafkova česká recepce začíná kladně hodnotící *poznámkou* Františka Langra k Wolffově edici *Der Jüngste Tag* [Langrovo psaní] v *Uměleckém měsíčníku* roku 1913,¹¹⁷ tedy až po prvním *kněžním* vydání Kafkova díla,¹¹⁸ které však proběhlo ještě v nakladatelství *Ernsta Rowohlta* – lipském předchůdci *Kurta Wolffa* – a není zde uvedeno. Langer pouze zmiňuje Kafkovo jméno, a to v jedné řadě vedle Werfela, Hasenclevera a Ehrensteina a zařazuje jej výslovně mezi autory *německé moderny*.

V dalším ročníku, ale v témže roce František Langer v záznamu do *Kroniky* znovu vyzdvihuje výjimečnost knihovny *Der jüngste Tag* a nakladatelství Kurta Wolffa, který má

¹¹⁶ Josef Čermák, „Recepce Franze Kafky v Čechách (1913-1963)“. In: *Kafkova zpráva o světě*. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 2000, s. 14-36.

¹¹⁷ František Langer, „Der Jüngste Tag“. In: *Umělecký měsíčník* 2, č. 8, 1913, s. 223.

¹¹⁸ Franz Kafka: *Betrachtung*. Lipsko, Ernst Rowohlt 1913.

Přes vrocení 1913 začíná nakladatelství Rowohlt expedovat Kafkovu knihu již 10. 12. 1912. *Betrachtung* o 99 stranách bylo vydáno v 800 číslovaných exemplářích. Věnováno bylo „M. B.“ – ano, Maxi Brodovi. Ještě před koncem roku 1912 se z tohoto souboru ve vánoční příloze *Bohemia* objevila Kafkova próza *Kinder auf der Landstraße* (*Děti na silnici*) pod titulem *Betrachtung*. Viz: Franz Kafka, „Betrachtung“. In: *Bohemia* 85, č. 356, 25. 12. 1912, vánoční příloha č. 2, s. 2.

porozumění pro *moderní* literaturu a vydává knihy „*lyriky* [proloženo autorem] nejen neoficiálních autorů, ale i dokonce debutantů“. Vedle Kafky řadí díla Werfela, Trakla a Bertholda Viertel, překlady Jamese a Březiny. Tentokrát Langer podává i krátké hodnocení Kafkovy nedávno vydané prózy *Der Heizer* (Topič)¹¹⁹ jako jedné „z nejzajímavějších moderních prací“, u níž oceňuje především stručnost, dramatickosti a uzavřenou stavbu. Již Langer zároveň postřehl, že vyprávění má u Kafky „jednoduchý a objektivující tón“, který v sobě ovšem skrývá „osudovou hloubku“.¹²⁰

V témže roce se v týdeníku *Veřejné mínění* objevil článek Kafkova spolužáka z gymnázia Rudolfa Illového, v němž oceňuje skupinu mladých pražských německých autorů za jejich kladný postoj k Čechům. Po vyzdvižení zvláště Maxe Broda, poté jeho „žáků“ Otto Picka a Franze Werfela, Rudolfa Fuchse, Oskara Bauma a Egona Erwina Kische se krátce zmiňuje o Kafkovi, přičemž jeho *Rozjímání* označuje za filosofické črty a *Topiče* popisuje jako „svižně psanou novellu“.¹²¹

Po první světové válce se schylovalo k překladu Kafky již v roce 1919, a to prostřednictvím Staši Jílovské, která Josefu Florianovi v dopise z 18. prosince 1919 nabízí k vydání „překlad z Kafky, německého expresionisty, nejlepšího, jehož překlad mi nabízí kdosi zdarma, jen z velikého přání, aby tato věc vyšla dobře a aby nesla jméno Dobrého díla. Výborná věc, kterou bych Vám ovšem dříve zaslala, souhlasíte-li s ní“.¹²² Zřejmě šlo o překlad *Topiče* od Jesenské, Jílovské přítelkyně. Na sklonku roku 1919 se Florian vyjadřuje o Kafkovi, jehož jméno mu nebylo neznámé: „Jméno Kafkovo jsem častěji zahlédl, ale dosud jsem mu pozornosti nevěnoval. Nemohu Vám tedy nic předem povědět, zda i mně se bude líbiti. [...] Chcete-li slyšet jen sama, co si o Kafkovi myslím, třeba arcí mi to poslati.“¹²³ Toto vydání se však nakonec neuskutečnilo.

První Kafkův překlad do češtiny se nakonec objevil v komunistickém *literárním týdeníku Kmen* v dubnu 1920. „Se svolením autorovým“ velmi doslovný, místy až otrocký

¹¹⁹ Franz Kafka: *Der Heizer. Ein Fragment*. Lipsko, Kurt Wolff 1913.

Der Heizer o 47 stranách se objevil na konci května 1913 (oba Langrovy příspěvky tak musejí být pozdějšího data) jako třetí svazek knižnice *Der jüngste Tag* („soudný den“, „poslední den“ či „nejmladší den“) s ocelorytinou *V přístavu New Yorku* z 19. století na frontispici.

¹²⁰ „Kafkova prosa ‚Der Heizer‘, jedna z nejzajímavějších moderních prací svou stručností, dramatickostí, t. j. rychlým spádem v úměrné a uzavřené stavbě, svou osudovou hloubkou, kterou ukrývá v sobě jednoduchý a objektivující tón jejího vyprávění.“ – František Langer, „Z nové německé lyriky“. In: *Umělecký měsíčník* 3, č. 1, 1913, s. 30.

¹²¹ Rudolf Illový, „Němečtí básníci pražští a Češi“. In: *Veřejné mínění* 2, č. 8, 16. 11. 1913, s. 2.

¹²² Josef Florian – Staša Jílovská: *Vzájemná korespondence 1919-1922*. Praha, documenta 1993, s. 96.

¹²³ *Tamtéž*, s. 98-99.

zmíněný Jesenské překlad *Topiče*, který vyplnil celé jedno číslo *Kmene*, je doprovázen poznámkou redakce, která jej řadí „k nejlepším moderním povídkám německým“.¹²⁴

V zářijovém čísle se spolu s jejím překladem jedné Werfelovy prózy objevil i Jesenské překlad šesti próz z Kafkových *Rozjímání*.¹²⁵

V týdeníku *Cesta* se poté v roce 1923 (podle vročení) objevuje Jesenské překlad *Soud*.¹²⁶

1.2 Česká recepce od Kafkovy smrti do Února (1924-1948)

Po Kafkově smrti se v českém tisku objevilo několik nekrologů, jež svědomitě vypočítává Čermák ve zmíněném příspěvku.¹²⁷ O počtu českých nekrologů (Čermák měl odhalit, že jich nebylo šest, nýbrž sedm) nepovažujeme za smysluplné se přít, tedy jen k těm zajímavým a pro českou recepci záhy po Kafkově smrti příznačným:

S více než tříměsíčním zpožděním vyšel Kafkův nekrolog v *Kulturní kronice* čtrnáctideníku *Komunistická revue*, jejímž odpovědným redaktorem byl S. K. Neumann, který „soudružským čtenářům“ příznačně připomíná překlad *Topiče* vydaný v časopisu *Červen* a Kafka je podle něj „jemný duch, hluboce vidoucí do organismu dnešní nespravedlivé společnosti, milující vykořisťované a nemilosrdně tepající bohatce“.¹²⁸ Toto jistě tendenční, jakkoli ne zcela neoprávněné hodnocení Kafky jako kritika společnosti stojícího na straně proletariátu a jako duchovního souputníka komunistů a různých levicových proudů, spoluovlivňovalo Kafkovu recepci v levicových kruzích až do Liblické konference.

V tentýž den vyšel Kafkův nekrolog i v *Hlídce* plzeňského měsíčníku *Pramen*. Autorem tohoto velmi patetického nekrologu byl zjevně nepříliš dobře informovaný Jan Grmela, který si popletl tituly a Kafku rázem označil za „MUDra“. Z tohoto důvodu jej podobně jako Neumann považuje především za společensky kritického autora, který „formou obraznou útočí prudce proti mocným“ a dává podnět k dlouho přetrvávajícímu obrazu autora, který „zanevřel na svět tak, že nechtěl ani své práce tisknouti“.¹²⁹ V dalším čísle *Pramene* se Jan Grmela dokonce pokusil o velmi otrocký a dosti neobratný překlad Kafkovy povídky *Šakalové a Arabi*, který obsahuje perly jako „hovořil, oči v očích“, „z vysokého severu“ a

¹²⁴ Franz Kafka, „Topič. Fragment“. In: *Kmen* 4, č. 6, 22. 4. 1920, s. 61-72.

¹²⁵ Konkrétně se jednalo o prózy *Náhlá procházka*, *Výlet do hor*, *Neštěstí mládence*, *Kupec*, *Cesta domů* a *Ti, kteří běží mimo*. Viz: Franz Kafka, „Z knihy prósy“. In: *Kmen* 4, č. 26, 9. 9. 1920, s. 308-310.

¹²⁶ Franz Kafka, „Soud“. In: *Cesta* 5, č. 26-27, 1923, s. 369-372.

¹²⁷ J. Čermák, *c.d.*, s. 20-21.

¹²⁸ Stanislav Kostka Neumann (N.), „Kulturní kronika“. In: *Komunistická revue* 1 (3), č. 16, 15. 9. 1924, s. 479.

¹²⁹ Jan Grmela, „Franz Kafka †.“ In: *Pramen* 5, č. 1, 15. 9. 1924, s. 47.

další.¹³⁰ Jan Grmela, jako překladatel i autor zjevně neobyčejně protřelý, jakkoli o jeho schopnostech můžeme s úspěchem pochybovat, svým nekrologem neváhal přispět i do *Apollona*. Tento opět dosti patetický počin dokonce doprovodil dalšími ze svých „pozoruhodných“ překladů z Kafky: *Starého listu* a *Císařského poselství*.¹³¹

Bedřich Fučík ještě někdy mezi lety 1929 a 1930 (pod šifrou Dr. F.) dokáže dobře vystihnout situaci, když si nedělá iluze o objektivitě brodovských interpretací Kafky: „Pražský rodák Kafka, který 1924 zemřel, je u nás takřka neznám, ač se z němčiny překládá ledacos. A přece svým stylem i motivy předčí tolik, že jeho patroni, třeba Max Brod, jsou proti němu chudáci.“¹³² Na krátkém rozboru *Proměny* pak ukazuje klíčovou tezi, že Kafka je především *básníkem hnusu*: „Čtete s odporem, odkládáte knihu, protože už nesnášíte všechn ten hnus, pak čtete dál. Umělecky to u vás Kafka vyhrál: ještě nikdo vám slovy nevyjádřil hnus tak bezprostředně, hnus, který je v uměleckém tvoření stejný jako krása. Jen jde o to umět ho vyjádřit.“¹³³ Ano, ve Fučíkově pojetí je Kafka *velkým umělcem hnusu*.

V roce 1935 začíná Josef Hora svůj rozbor *Zámku* v *Almanachu Kmene* poznámkou o německé situaci, která se v té době radikálně změnila a spolu s ní i oficiální německé postoje vůči Kafkovi: „Franz Kafka, zemřelý v roce 1924, je jistě jedním z největších a i Německo před Třetí říší se k němu hrdě hlásilo jako k jednomu ze svých mistrů prózy, uznávanému i evropským západem.“¹³⁴ Ohledně české recepce je si Hora vědom zřejmě až interpretací *poválečných*: „V Čechách si tohoto samotáře všimli nejprve dva tak protilehlí duchové jako Josef Florian a St. K. Neumann“.¹³⁵ *Zámek* považuje za *čtení pro znalce*, jeho děj podobný *snu jurodivého* a zároveň v něm nachází i teologii absence: „Ale sen geometra K. se u Franze Kafky dere vzhůru, k Bohu, jehož nenalézá.“¹³⁶

Ani v český publikované recepci nesmí samozřejmě scházet Brod. Ve svém kafkovském článku v *Literárních novinách* z roku 1938 se pozastavuje nad českým nevděkem: „V Praze se ještě o tom nemluví, že jeden z našich krajanů, Franz Kafka, patří v Anglii a Francii k nejčastěji jmenovaným autorům. I lidé všestranně literárně vzdělaní znají u nás z Kafky sotva řádku.“¹³⁷ A Brodův Kafka je přeci v první řadě *Pražanem*: „Prahu

¹³⁰ Franz Kafka, „Šakalové a Arabi“. In: *Pramen* 5, č. 2, 15. 10. 1924, s. 58-60.

¹³¹ Franz Kafka, „Starý list“. In: *Apollon* 1, č. 19-20, 1924, s. 300-301.

Franz Kafka, „Císařské poselství“. In: *Tamtéž*, s. 313.

„Franz Kafka zemřel“. In: *Tamtéž*, s. 320.

¹³² Bedřich Fučík: *Kritické příležitosti I*. Praha, Melantrich 1998, s. 301.

¹³³ *Tamtéž*, s. 302.

¹³⁴ Josef Hora, „Zámek Franze Kafky“. In: *Almanach Kmene 1935-1936*. Praha, Kmen 1935, s. 134.

¹³⁵ *Tamtéž*, s. 134.

¹³⁶ *Tamtéž*, s. 136.

¹³⁷ Max Brod, „Básník a světová sláva (Franz Kafka)“. In: *Literární noviny* 10, č. 13, 9. 4. 1938, s. 3.

neopustil nikdy na delší dobu, nejvýš na několik měsíců. I jeho přátelé – všichni byli Pražané. A pražské ovzduší odráží se v jeho díle“.¹³⁸

I za další války se objevují české interpretace Kafky. V roce 1941 publikuje svou *Vzpomínku na Kafku* „Mordechaj Jiří Langer“, toho času v Tel Avivu. Podává především zajímavé svědectví o Kafkově hebrejštině: „Ano, Kafka mluvil hebrejsky. V poslední době jsme spolu vždy mluvili hebrejsky. On, který vždy znovu a znovu ujišťoval, že není sionista, se ve středních letech učil naši řeč a učil se jí s velkou pílí. A na rozdíl od ostatních pražských sionistů mluvil plynou hebrejštinou. Působilo mu to zvláštní uspokojení a myslím, že nebudu přehánět, když řeknu, že byl na tuto svoji znalost hrdý.“¹³⁹

Původně v roce 1946 zapsal své vzpomínky na Kafku i krajně nedůvěryhodný *legendarista* Michal Mareš, o němž Čermák napsal téměř knihu. Spolu s Janouchem a dalšími je však třeba dát si pozor na to, aby náš obraz Kafky *nezmarešovatěl* či dokonce *nezjanouchovatěl*. Proto zde vidíme smysl pouze v tom, uvést odkaz.¹⁴⁰

V dalším roce, symbolicky 28. října, pak vychází celý sborník *vzpomínek, úvah a dokumentů Franz Kafka a Praha*. Vedle Siebenscheinovy studie zde nacházíme například *vzpomínku* Kafkova spolužáka Emila Utitze či rozbor vztahu Kafky k českému národu od Petra Demetze. Dokonce zde nacházíme i kafkovskou biografickou tabulku, která byla zpracována „s použitím chronologie dr Maxe Broda“ a vykazuje přesně ty nedostatky, na které jsme upozorňovali výše.¹⁴¹

Ještě 20. února 1948 pak Pavel Eisner publikuje v *Kritickém měsíčníku* svou studii o *Kafkovi a Praze*. Tento biografický výklad je také labutí písni *předúnorového* nárůstu zájmu o Kafku, který bude dlouhá léta trvat alespoň v nějaké, jakkoli pozměněné podobě obnovit.¹⁴²

1.3 Náčrt české recepce od Února po dnešek (1948-2010)

Po Únoru zůstává Kafka v českém prostředí převážně neznámým autorem, případně je hodnocen spíše negativně.

Situace se začíná měnit až s částečným politickým a kulturním uvolněním po roce 1956. Již v roce 1955 přednesl György Lukács svou studii *Franz Kafka oder Thomas*

¹³⁸ *Tamtéž*, s. 3.

¹³⁹ Jiří Langer: *Studie, recenze, články, dopisy*. Praha, Sefer 1995, s. 140.

¹⁴⁰ Michal Mareš: *Ze vzpomínek anarchisty, reportéra a válečného zločince*. Praha, Prostor 1999, s. 80-97.

¹⁴¹ *Franz Kafka a Praha*. Praha, Vladimír Žikeš 1947.

¹⁴² Pavel Eisner, „Franz Kafka a Praha“. In: *Kritický měsíčník* 9, č. 3-4, 20. 2. 1948, s. 66-82.

Mann?,¹⁴³ na niž se v roce 1957 Ivan Dubský a Mojmir Hrbek odvolávají při svém pokusu o filosofickou interpretaci Kafky.¹⁴⁴ Pavel Eisner píše v tomto roce biograficky založenou studii o Kafkovi¹⁴⁵ a o rok později vychází jeho překlad Kafkova *Procesu*.¹⁴⁶ Dokonce i *Nová mysl*, „Teoretický a politický časopis ÚV KSČ“, otiskuje v tom roce Reimanovu interpretaci Kafkova díla jako obrazu rozpadu buržoazních struktur.¹⁴⁷ Význam Kafkova díla zdůrazňuje i Jiří Hájek v *Tvorbě*.¹⁴⁸

Začátkem 60. let bylo v Sovětském svazu znovu povoleno vydávání děl Dostojevského, což symbolicky sejmulo i klatbu z Kafky v Československu. Ivan Dubský v roce 1961 hovoří o novém přístupu ke Kafkovi a upozorňuje na sporný postup brodovského přístupu ke Kafkovi i na potřebu nového, kritického vydání jeho děl.¹⁴⁹ V následujícím roce vychází *Amerika* v překladu Dagmar Eisnerové a s předmluvou Pavla Reimana.¹⁵⁰

Začíná se připravovat konference k příležitosti oslavy 80 let od Kafkova narození, jak nás o tom zevrubně a dosti barvitě zpravuje Alexej Kusák, který ve své knize nastiňuje poválečnou českou recepci Kafky i pozdější důsledky Liblické konference.¹⁵¹ Svou roli měl sehrát i Sartrův projev na Moskevském kongresu pro odzbrojení a mír z roku 1962, který vyšel v lednu následujícího roku v *Plameni* a v němž Sartre otevírá Kafkovi cestu do socialistických zemí tím, že poukazuje na nesprávnost odmítání jeho díla, které je způsobeno pouze jeho špatnou, tj. pokroucenou západní interpretací.¹⁵² Celé toto lednové číslo je pak zaměřeno na Kafku: nalézáme zde studie od Kusáka, Goldstückera, Kosíka, Karsta, rozhovor s Garaudym o Kafkovi i Grušovy a Skoumalovy překlady z Kafky. Tento rok správně, i když poněkud pateticky, popisuje Leoš Houska jako rok „definitivního návratu básníka do jeho vlastní vlasti“.¹⁵³

¹⁴³ György Lukács, „Franz Kafka nebo Thomas Mann?“. In: *Umění jako sebepoznání lidstva*. Praha, Odeon 1976, s. 310-342.

¹⁴⁴ Vladimír [správně: Ivan] Dubský – Mojmir Hrbek, „O Franzi Kafkovi“. In: *Nový život*, č. 4, 1957, s. 415-435. Viz: Ivan Dubský – Mojmir Hrbek, „Kafkův Proces“. In: *Květen* 3, č. 11, 1958, s. 620-623.

¹⁴⁵ Pavel Eisner, „Franz Kafka“. In: *Světová literatura* 2, č. 3, 1957, s. 109-129.

¹⁴⁶ Franz Kafka: *Proces*, přel. Pavel Eisner. Praha, Československý spisovatel 1958.

¹⁴⁷ Pavel Reiman, „Společenská problematika v Kafkových románech“. In: *Nová mysl*, č. 1, 1958, s. 52-63

¹⁴⁸ Jiří Hájek, „Spor o Franze Kafku“. In: *Tvorba* 24, č. 2, 8. 1. 1959, s. 31-32.

¹⁴⁹ Ivan Dubský, „O kafkovské literatuře“. In: *Světová literatura* 6, č. 1, březen 1961, s. 234-245.

¹⁵⁰ Franz Kafka: *Amerika*, přel. Dagmar Eisnerová. Praha, Státní nakladatelství krásné literatury a umění 1962.

¹⁵¹ Alexej Kusák: *Tance kolem Kafky (Liblická konference 1963 – vzpomínky a dokumenty po 40 letech)*. Praha, Jiří Tomáš – Akropolis 2003.

¹⁵² Jean-Paul Sartre, „Projev na Moskevském kongresu pro odzbrojení (červenec 1962)“. In: *Plamen* 5, č. 1, 1963, s. 54-59.

¹⁵³ „Dieses Jahr, das Jahr des 80. Geburtstages Franz Kafkas [...], bedeutete die definitive Rückkehr des Dichters in seine eigentliche Heimat.“ – Leoš Houska, „Franz Kafka und Prag 1963“. In: *Philologica Pragensia* 6, č. 4, 1963, s. 395-398.

Houska rovněž sestavil obsáhlou kafkovskou bibliografii. Viz: Leoš Houska, „Franz Kafka bibliographisch“. In: *Philologica Pragensia* 7, č. 4, 1964, s. 413-418

Ústředním dokumentem této konference i české recepce Kafky vůbec je obsáhlý sborník¹⁵⁴ zahrnující příspěvky nejrůznější kvality i zaměření: Kautmanova zásadní studie o vztahu Kafky k české literatuře, Svitákův pokus interpretovat Kafku jako filosofa, Bablerova historie raných překladů Kafky do češtiny i Schumacherův tvrdě údernický protiburžoazní příspěvek. Jakkoli se liší kvalita jednotlivých příspěvků, význam této konference (nejen) pro českou recepci Kafky nemůžeme přecenit. Bezprostřední vlna ohlasů na tuto konferenci trvala několik let.

Pavel Reiman ve svém článku Odkaz Franze Kafky v komunistickém měsíčníku *Nová mysl*¹⁵⁵ popisuje jako hlavní úkol Liblické konference dospět ke „správnému“ porozumění Kafkova díla a bránit je tak před „nepřátelskými“ interpretacemi. Je totiž třeba „čelit všem pokusům zneužít Kafkovo dílo, které směřuje k hluboké kritice lidských vztahů v imperialistickém stadiu vývoje kapitalismu, v protikomunistickém duchu.“ Českou půdu jako Kafkovo působiště zároveň pokládá za interpretačně nejadekvátnější. „Západní“ filosofické a náboženské interpretace chápe jako jednostranné, protože v Kafkově díle nenalzá ucelený názor a jako ústřední Kafkovo téma vidí „zjevy odcizení se a nelidskosti v lidských vztazích, které se zvláště ostře projevíly v době přechodu k imperialismu.“ Reiman se vyslovuje proti snahám řadit Kafku mezi „dekadentní“ proudy a vychází přitom ze svých rozhovorů s údajným blízkým Kafkovým přítelem, komunistickým básníkem Rudolfem Fuchsem, podle něhož měl Kafkův vývoj směřovat k pochopení komunismu. Podle Reimana Liblická konference definitivně odvrhla „vulgárně sociologický přístup vysvětlující dílo a úlohu spisovatele výhradně z historických okolností, za kterých autor žil“, zároveň však přikládá význam podmínkám autorovy tvorby. Reiman zároveň vidí i rozpory mezi komunistickým světonázorem a Kafkovými náladami pesimismu a bezvýchodnosti, neboť společenské rozpory „lze v procesu vývoje socialistické společnosti vyřešit“. Kafka podle něj „nedořešil otázky, které nadhodil“ a jeho význam spočívá především v negaci. Reiman se ztotožňuje v Goldstückerově názoru, že je třeba Kafku „uzemnit“, abychom si ujasnili, že jádro jeho díla směřuje ke kritice lidských vztahů v kapitalistické společnosti“, tomto pojetí je pak Kafka nutně řazen mezi autory kritického realismu - realismu ve smyslu umělecké metody, která „umožňuje umělci proniknout k vnitřím souvislostem společenských rozporů“ – narozdíl od realistů 19. století však poznal kapitalismus v jeho sestupné, „imperialistické“

¹⁵⁴ *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, ed. Eduard Goldstücker, František Kautman a Pavel Reiman. Praha, ČSAV 1963.

¹⁵⁵ Pavel Reiman, „Odkaz Franze Kafky“. In: *Nová mysl* č. 10, říjen 1963, s. 1261–1265.

fázi. V tom vidí rozdíl mezi Dickensovým realistickým románem a Kafkovou Amerikou. Reiman zároveň odmítá Lukácsovo znehodnocení Kafkova díla oproti Thomasu Mannovi.

Václav Černý píše o Kafkovi *Hrst poznámek*.¹⁵⁶ *Slovenské pohľady* věnovaly zvláštní číslo Kafkovi¹⁵⁷ a dále otiskly slovenský překlad z rukopisu Černého *Hrsti*.¹⁵⁸ Karel Kosík píše studii o Haškově a Kafkově groteskním světě.¹⁵⁹ Také Josef Jedlička píše o Kafkovi.¹⁶⁰ V tomto ústředním „kafkovském“ roce vychází *Proměna* v překladu Zbyňka Sekala s doslovem Josefa Čermáka.¹⁶¹

Ozvěny liblické konference pokračují i v dalším roce *Několika poznámkami* Petra Rákose.¹⁶² Eduard Goldstücker vydává knihu *Na téma Franz Kafka*.¹⁶³ Vychází také Garaudyho studie o Kafkovi.¹⁶⁴

V roce 1966 se objevují hned dvě filosofické interpretace Kafky: nejprve Bednářova filosofická interpretace povídky *Při stavbě čínské zdi*,¹⁶⁵ poté i Bystřinův hegelíansko-marxistický příspěvek ke Kafkovi.¹⁶⁶ Vedle toho se však v českém prostředí objevuje i kafkovský mainstream: v tomtéž roce vychází Brodova autobiografie¹⁶⁷ i Kafkův životopis.¹⁶⁸

Zásadní událostí, která českou recepci ovlivnila snad ještě více než brodovská klasika, je český překlad Wagenbachova životopisu Kafky o rok později.¹⁶⁹ V roce 1968 Josef Čermák ještě publikuje studii o Kafkově české recepci v letech 1920-1948.¹⁷⁰

Po srpnové soudružské výpomoci východních bratří je liblická konference označena za jedno ze zřídel kontrarevoluce a dřívější nebývalý zájem o Kafku je kvůli obavám

¹⁵⁶ Václav Černý: *Tvorba a osobnost II*. Praha, Odeon 1993, s. 294-310.

¹⁵⁷ *Slovenské pohľady* 79, č. 7, 1963.

¹⁵⁸ Václav Černý, „Hrst poznámok o kafkovskom románe a o Kafkovom svete“. In: *Slovenské pohľady* 79, č. 10, 1963, s. 80-95.

¹⁵⁹ Karel Kosík, „Hašek a Kafka neboli groteskní svět“. In: *Plamen* 5, č. 6, 1963, s. 95-102.

¹⁶⁰ Josef Jedlička: *Poznámky ke Kafkovi*. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1993.

¹⁶¹ Franz Kafka: *Proměna*, přel. Zbyněk Sekal. Praha, Státní nakladatelství krásné literatury a umění 1963.

¹⁶² Petr Rákos, „Několik poznámek na okraj kafkovského sborníku“. In: *Česká literatura* 12, 1964, s. 236-244.

¹⁶³ Eduard Goldstücker: *Na téma Franz Kafka. Články a studie*. Praha, Československý spisovatel 1964.

¹⁶⁴ In: Roger Garaudy: *Realismus bez břehů*, přel. Eva Janovcová, Jiří Kolář, Alena Šabatková a Petr Kopta. Praha, Československý spisovatel 1964.

¹⁶⁵ Jiří Bednář, „Zmanipulovaný člověk v moderních společnostech. Filosofický význam Kafkovy povídky *Při stavbě čínské zdi*“. In: *Orientace* č. 1, 1966, s. 60-63.

¹⁶⁶ Ivan Bystřina, „Poznámky k noetické a společensko-etické problematice Kafkova díla“. In: *Filosofický časopis* 15, č. 4, červenec 1967, s. 453-469. [Příspěvek předložený VI. mezinárodnímu hegelovskému kongresu (Praha, září 1966)]

¹⁶⁷ Max Brod: *Život plný bojů: autobiografie*, přel. Bedřich Fučík a Hana Žantovská. Praha, Mladá fronta 1966.

¹⁶⁸ Max Brod: *Franz Kafka: životopis*, přel. Josef Čermák a Vladimír Kafka. Praha, Odeon 1966.

¹⁶⁹ Klaus Wagenbach: *Franz Kafka*, přel. Josef Čermák a Vladimír Kafka. Praha, Mladá fronta 1967.

¹⁷⁰ Josef Čermák, „Česká kultura a Franz Kafka (Recepce Kafkova díla v Čechách v letech 1920-1948)“. In: *Česká literatura* 16, č. 4, 1968, s. 463-473.

z revizionismu politickými tlaky uměle utlumen. Přichází tak interpretačně chudé a mělké období, které dobře charakterizuje Kusák.¹⁷¹ DOPLNIT největší ÚDERNÍKY

Teprve na konci éry slepé údernické nenávisti se poměry uvolnily natolik, že *Kmen*, týdeník Svazu českých spisovatelů, mohl na podzim 1988 vydat speciální kafkovské číslo i s Čermákovým článkem o Kafkově pobytu v Plané nad Lužnicí, úvaze Jana Jaroše o filmových zpracováních Kafky i s provokativní otázkou „Kdy vyjde Kafka?“¹⁷²

Zvláštním fenoménem jsou pak kafkovské interpretace českých emigrantů a exulantů. Esejistickou polohu představuje například Josef Škvorecký a jeho článek *Franz Kafka, Jazz, the Antisemitic Reader and Other Marginal Matters* z roku 1983,¹⁷³ naopak nesmiřitelně analytický přístup ukazuje Lubomír Doležel ve svém filosofickém, či lépe: analyticko-filosofickém pokusu o interpretaci *Procesu*.¹⁷⁴ Milan Kundera pak ve svém *Umění románu* z roku 1986 podává své pojetí toho, co je to *kafkaïen* právě v narážce na Škvoreckého.¹⁷⁵ Německy píšící spisovatelka a esejistka Libuše Moníková pak v roce 1990 napsala *Kafka Essay*.¹⁷⁶

Tradice komunistického školství si například vynutila, že bylo třeba sepsat školní příručku o autorech, kteří byli dříve neprávem a účelově zamlčováni,¹⁷⁷ jak o tom svědčí i Nenadálova novela z roku 1987, která mohla ovšem vyjít až po změně společenských poměrů.¹⁷⁸

Brzy po Listopadu mohl vyjít například Kautmanův *Svět Franze Kafky*, napsaný ještě v roce 1972.¹⁷⁹ Na kafkovském symposiu v roce 1991 se mohl Jiří Stromšík vrátit ke skutečné povaze Liblické konference, oprávněnosti jejích závěrů a vlivu na další českou recepci.¹⁸⁰

Důkladnou analýzu Kafkovy němčiny a češtiny podal Marek Nekula.¹⁸¹

Josef Čermák publikuje své dílčí studie o české recepci Kafky: o jeho nevydaných spisech,¹⁸² o první disertaci o Kafkovi na světě, o Kafkovi v pražském rozhlasu,¹⁸³ o

¹⁷¹ Viz: A. Kusák, *c.d.*, s. 117-123.

¹⁷² *Kmen* 1, č. 42, 20. 10. 1988.

¹⁷³ Josef Škvorecký: *Franz Kafka, jazz a jiné marginálie*, přel. Josef Škvorecký. Toronto, Sixty-Eight Publishers 1988, s. 93-115.

¹⁷⁴ Lubomír Doležel, „Proper names, definite descriptions and the intensional structure of Kafka's ‚The trial‘“. In: *Poetics*, č. 12, 1983, s. 511-526.

¹⁷⁵ Milan Kundera: *L'art du roman*. Paris, Gallimard 1986, s. 121-141.

¹⁷⁶ Libuše Moníková: *Eseje o Kafkovi*, přel. Petr Dvořáček. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 2000.

¹⁷⁷ *Co v učebnicích chybělo. O německy psané literatuře v českých zemích*, ed. Marta Železná. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1991.

¹⁷⁸ Radoslav Nenádál: *Tudy chodil K*. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1992.

¹⁷⁹ František Kautman: *Svět Franze Kafky*. Praha, Torst 1990.

¹⁸⁰ Jiří Stromšík, „Kafka aus Prager Sicht 1963. Ein Rückblick von 1991“. In: *Franz Kafka in der kommunistischen Welt : Kafka-Symposium 1991, Klosterneuburg*, ed. Norbert Winkler, Wolfgang Kraus. Wien – Köln – Weimar, Böhlau 1993, s. 120-141.

¹⁸¹ Marek Nekula: „...v jednom poschodí vnitřní babylonské věže...“ / *Jazyky Franze Kafky*. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 2003.

kafkovských legendách,¹⁸⁴ o první ilustraci Kafkova díla¹⁸⁵ a knihy o kafkovských výmyslech a mystifikacích¹⁸⁶ či dokonce o Kafkově *životním údělu* jako takovém vůbec.¹⁸⁷

I Václav Klaus sděluje veřejnosti svůj názor na Franze Kafku¹⁸⁸ a dostává se tak do polemiky s Kusákem.¹⁸⁹

Rovněž vychází klasický kafkovský biograficko-topografický mainstream: *Kafka a Praha*,¹⁹⁰ *Kafkovy továrny*,¹⁹¹ *Setkání s Franzem Kafkou*,¹⁹² *Hermann Kafka a jeho rodina*,¹⁹³ Janouchovy *Hovory s Kafkou*¹⁹⁴ či dokonce *Na cestách s Franzem Kafkou*.¹⁹⁵

I diplomové práce vznikají: jedna z kvalitnějších, která srovnává svět děl Weinera a Kafky na základě Doleželovy teorie fikčních světů.¹⁹⁶

A stále se nalézají nové Kafkovy dopisy,¹⁹⁷ které obvykle komentuje Čermák.¹⁹⁸

Zdaleka nejživotnější je však komunistická interpretace, která má nepřerušovanou tradici od prvorepublikového *Kmene* dodnes. Svědčí o tom články v *týdeníku pro literaturu a kulturu Obrys–Kmen*, nyní přílohy *Haló novin*. Lze uvést články Frýborta,¹⁹⁹ Sýse²⁰⁰ a ještě jednou nezdolného Frýborta.²⁰¹

¹⁸² Josef Čermák, „Zmařená příležitost“. In: *Literární noviny*, č. 45-48, 1991.

¹⁸³ Josef Čermák, „Franz Kafka na české universitě a v pražském rozhlase“. In: *Světová literatura* 37, č. 4, 1992, s. 178-183.

¹⁸⁴ Josef Čermák, „Kafkovské legendy“. In: *Literární noviny*, č. 25-26, 2003.

¹⁸⁵ Josef Čermák, „Franz Kafka uprostřed knih“. In: *Host*, č. 3, 2005, s. 40-45.

¹⁸⁶ Josef Čermák: *Franz Kafka. Výmysly a mystifikace*. Praha, Gutenberg 2005.

¹⁸⁷ Josef Čermák: *Zápas jménem psaní: o životním údělu Franze Kafky*. Brno, B4U 2009.

¹⁸⁸ Václav Klaus, „Na okraj výročí Franze Kafky“. In: *Lidové noviny* 7, č. 126, 30. 5. 1994, s. 5.

¹⁸⁹ Alexej Kusák, „Franz Kafka a Václav Klaus“. In: *Lidové noviny* 7, č. 135, 9. 6. 1994, s. 8.

¹⁹⁰ *Kafka a Praha*. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1991.

¹⁹¹ *Kafkovy továrny*. Praha, Památník národního písemnictví 2003.

¹⁹² *Setkání s Franzem Kafkou / Vzpomínky současníků*, ed. Hans-Gerd Koch, přel. Jana Zoubková, Jiří Valeška a Milena Masáková. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 2004.

¹⁹³ Alena Wagnerová: *V ohnisku nepokoje. Hermann Kafka a jeho rodina*, přel. Lucy Topol'ská. Praha, Prostor 2003.

¹⁹⁴ G. Janouch, *c.d.*

¹⁹⁵ Jan Jindra – Judita Matyášová: *Na cestách s Franzem Kafkou*. Praha, Academia 2009.

¹⁹⁶ Hana Mekinová: *Srovnání světů Richarda Weinera a Franze Kafky*. Bakalářská práce, vedoucí: Bohumil Fořt. Brno, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví 2006.

¹⁹⁷ František Kautman: *Kafka a Julie. K prezentaci neznámého dopisu Franze Kafky jeho druhé snoubence Julii Wohryzkové, zasláného potrubní poštou v Praze dne 18. června 1919*. Praha, Památník národního písemnictví 2008.

¹⁹⁸ Josef Čermák, „Neznámý dopis Franze Kafky“. In: *Lidové noviny*, 26. 4. 2008.

¹⁹⁹ Zdeněk Frýbort, „Klec se vydala chytat ptáka“. In: *Obrys–Kmen*, č. 27, 2008.

²⁰⁰ Karel Sýs, „Kafka“. In: *Obrys–Kmen*, č. 27, 2008.

²⁰¹ Zdeněk Frýbort, „Kafka? Nebyl to ten playboy, co psal krimi?“. In: *Obrys–Kmen* 15 [Obrys 25., Kmen 23. ročník], č. 33, 15. 8. 2009, s. 2.

2. „Typologie“ české recepce

2.1 Filosoficky orientovaná recepce

2.1.1 Inspirace zvenčí. Nepříliš zdařilý pokus: Calasso

Ve své nové knize o Kafkovi z roku 2002²⁰² nezapře Calasso slabost pro řeckou a zvláště indickou mytologii, kterou se vedle svých prozaických prací snaží vklížit i do světa Kafkova díla, k čemuž potřebuje nemálo interpretačního násilí, což se při důkladnějším pohledu musí jasně projevit.

Calasso od začátku prosazuje myšlenku koncentričnosti kafkovského světa: vymezená „oblast pojmenovatelného“ je záměrně co nejužší, což přímo úměrně soustřeďuje v těchto „elementech světa“ přemíru primordiální energie. Kafkův svět je zkrátka místem, v němž je vše teprve v potencialitě jako „nerozebraná masa moci“, což Calassa nutká k osvětlení tím, že mu to připomíná „vody zadržující tělo Vrtry, než je Indra protkne bleskem“²⁰³ – a situace je záhy jasnější. Netrvá dlouho, než se Calasso dostane ke klasickým *loci communes* kafkovských studií: na srovnání *Procesu* a *Zámku* předvádí komplementaritu jejich protagonistů: Josef K. má být odsouzen, zatímco K. chce být vyvolen, což má být manifestací Kafkova židovství. Calasso přitom ovšem zároveň představuje konflikt K-ovy a čtenářovy perspektivy. K-ova perspektiva, kterou se nechává čtenář strhnout a již má sklon věřit, považuje jeho jmenování zeměměřičem (symbolizující vyvolení) za jisté, zatímco na konstruované metarovině „objektivního“ čtenáře se náhle objeví dvojí možnost: K. buď blouzní, nebo podvádí. *Wie es eigentlich gewesen ist?* Nelze vědět, neboť o tom, co ději románu předcházelo, není řečeno téměř nic. Calasso chce tuto naši nevědomost naráz překonat tvrzením, že *Zámku* předcházel *Proces*, tedy Josef K. je odsouzen a popraven a poté se mění v K. stojícího na mostě, dochází k dokonalé inverzi; přitom to čtenáři s postupem děje přijde přirozené, jako by četl „veristický text“. Aby Calasso tuto tezi osvětlil, chopí se jednoho ze svých „vševysvětlujících“ a až brutálně přímočarých výkladů: „*Proces* a *Zámek* se dějí uvnitř jednoho a téhož psychického života. Po vykonání ortelu se Josef K. objeví jako K. a odejde z velkého města. *Zámek* je *bar-do* Josefa K.“²⁰⁴ Nevýhodou tohoto typu vysvětlení je samozřejmě to, že si vyžaduje ještě vysvětlení vysvětlení, neboť okruh čtenářů Kafky se zřejmě bezesbytku nepřekrývá s okruhem čtenářů *Tibetské knihy mrtvých*; Calasso se však

²⁰² Roberto Calasso: *K.*, přel. Zdeněk Frýbort. Praha – Bratislava, Slovart 2008.

²⁰³ *Tamtéž*, s. 7.

²⁰⁴ *Tamtéž*, s. 11.

domnívá, že pochopí-li čtenář, co je *bar-do*, pochopí zároveň i to, jak se může Josef K. proměnit v K. v rámci „této psychického života“, který se odehrává „na prahu světa existujícího za světem naším“, ²⁰⁵ čímž v českém překladu vzniká půvabná topografická koincidence s městem, kde by nejráději biograficky orientovaní interpreti spatřili kulisy obou románů. Toto *zásvětí*, ve Frýbortově překladu „zadní svět“, je pak oblastí čiré nerozlišitelnosti a potenciality všech výkladů – a K. je potencialitou o sobě, ryzí formou dění, a proto nemůže být vnějškově popsán.

Calasso se poté směle pouští za povahou Kafkova světa: hovoří o tom, že „náboženské, sakrální nebo božské bylo [...] absorbováno a ukryto v čemsi cizím, co už náboženské, sakrální nebo božské nepotřebuje pojmenovávat, protože si vystačí samo se sebou a spokojí se s tím, že je líčeno jako *společnost*.“²⁰⁶ Toto *commixtio* tedy nadřazuje společenský řád nad kosmický a snaží se jej pohltnout. Jakkoli tento obtížný přechod Calasso nijak blíže nevysvětluje, nýbrž pouze nadhazuje jako myšlenkový pokus, jak má ve zvyku, můžeme vidět realizaci kosmického řádu uvnitř společenského v podobě zaznamenávání veškerých činů v kosmu zámek: tj. zámek jako registr *karmanů*. *Harmonie sfér* má u Kafky podobu koncentrických kruhů sférického násilí. Tím se dostává do hry kafkovská *Macht*: moc jakožto „omezené použití síly“. Působnost této *Macht* neukazuje Calasso například na nabízejících se dantovských sférách, nýbrž na „nebeském oceánu“, tj. „světlem zaplavující *samudrá*“.

Zámek je neveselé sídlo s neveselým vládcem ve věži. My však vidíme pouze perspektivu *zvenčí*, nikoli ze (slonovinové) věže, tyto dva pohledy se nikdy nesetkají.

Schleicher je podle Calassa další příznačnou postavou Kafkových děl, výčep pak dalším ústředním prostorem románu: „bordelem *in effigie*“. Dívčí společenství služek je pravým opakem vnějšího světa; Pepi jejich pokojík však v témže monologu líčí dvěma zcela odlišnými způsoby: „vyprávění jako by se [...] vydalo ke zdroji variant, do onoho tajemného místa, kde se příběh začíná dělit vedví a bujet, i když i nadále zůstává příběhem jedním.“²⁰⁷ Místem zdroje tohoto vyprávění před jeho rozdvojením je podzemní dívčí pokojík, přeneseně vytoužené Kafkovo eremitské sklepení. Místo se Calasso pokouší o jakousi variantu logicko-filosofického vtipu, jímž by glosoval například *Klammův paradox*: „Čekat na Klamma nemá smysl. Jenže jedině Klamm ‚skoro všemu‘ smysl dává. Takže čekat na Klamma je skoro to jediné, co smysl má. To je *paradox Pepi* a zasloužil by si být zařazen do traktátu o logice.

²⁰⁵ *Tamtéž*, s. 12.

²⁰⁶ *Tamtéž*, s. 19.

²⁰⁷ *Tamtéž*, s. 30.

Zámek je jeho aplikací.“²⁰⁸ Dává-li tedy Klamm všemu smysl, pak má smysl čekat na to, jak se realizuje; nebezpečí nekonečného regresi ponechme raději stranou.

K. ve všech událostech vidí příliš velkou míru nahodilosti a větám i jejich mluvčím nepřikládá dostatečnou důležitost. Vesnici vidí Calasso jako prostor zcela odlišný od zbytku světa svou *fyzologií* a odlišností zákonů; náboženství pak připomíná pouze Kostelní náměstí, je totiž substituováno blízkostí zámku. Náboženství a kultura ve vsi připomínají pouze kulisy, ve skutečnosti byly „amputovány“. Vesnice je poslední strážnicí *zjevného* před sférou *nezjevného*. Pocity vesničanů vůči neznalému cizinci K. lze popsat jako směs pohrdání a závisti spojené s touhou vesnici opustit. Nechme však promluvit Calassovu vysvětlující pasáž o zjevném a nezjevném: „Co se redukcí týče, nikdo v nich nedosáhl mistrovství, jímž se vyznačoval *Jajnavalkya*. Vyslýchán prohnáním *Sakalyaem*, [Frýbortovo vskutku originální skloňování, podle zvláštního vzoru Caligula s *Caligulaem*] dokázal tři tisíce tři sta bohů zredukovat na jednoho jediného *brahmana*. [...] Jenže *brahman*, ať už je čímkoli, nemůže jinak než rozdělit se do dvou částí, na část ‚nezjevnou‘ a ‚zjevnou‘, na *avykta* a *vyakta*. [...] Mluvit o božích, o Bohu a o božském v souvislosti se *Zámkem* je závažná netaktnost“.²⁰⁹ Kafka, vychovaný podle Calassa v naturalistickém přesvědčení, že svět může existovat bez Boha, staví v zámku *ikonostas*. Zámek není ezopskou bajkou, není alegorií, odehrává se na hranici zjevného a nezjevného.

K. přitom může některé věci ovlivňovat. K. *cítí* moc zámku. K., narozdíl od úřadů, bojuje za sebe. K. dochází k názoru, že sféry úřadu a života nejsou totožné a tomu uzpůsobuje – Calassovými slovy – „koperníkovskou revoluci v oblasti chování“, které se vyznačuje jistou nestoudností a neústupností. Archetypem zámeckého úředníka zavaleného prací je Sordini.

Hegelovský boj o uznání člověka jako člověka svádí K. od samého počátku. K. obyvatele vesnice irituje a zároveň na ně působí jako prvek z jiného světa: je ideálem vesničanů, neboť je ryzí potencialitou. Calasso přirovnává rozhovory v *Zámku* k „sofistickým disputacím“. Mezi těmito dialogy má úlevnou roli *komično* podobné často pantomimě, ba muzikálu. „*Komično je minuciózní*“, to je princip „neporazitelného, svrchovaného komična“.

Klamm spíše než osobu připomíná podle Calasso nějaký druh emanace, zástupce sféry *nahoře*, jež se s K-ovou sférou *dole* nesmí nikdy střetnout.

Důvěrné *přítelkyně* protagonistů Procesu i Zámku popisuje Calasso jako „dvouslabičné, podřízené, erotické ženské bytosti“. Sexuální důvěrnost vůči nim pak chápe Calasso jako svého druhu *nevyhnutelnou*, jak to bez oklik popisuje: „Všechno, co se o nich

²⁰⁸ *Tamtéž*, s. 32.

²⁰⁹ *Tamtéž*, s. 36.

ihned dovídáme, se sbíhá do jednoho bodu, a tím bodem je sex. [...] Takže chce-li K. získat nějakou znalost těchto míst, nemůže se vyhnout vstupu do intimního života těchto žen. Sex je pro něho jediná možná *lingua franca*.²¹⁰ Vzorce chování vůči ženám spatřuje Calasso tytéž u Josefa K. i jeho „pseudometempsychotického quasizásvětního dvojčete“ K., zároveň jsou oba neustále obklopeni jakýmsi „erotickým nimbem“.

Calasso se – jakkoli na nereprezentativním vzorku několika málo autorů – pokouší o určitý zvláštní druh kritiky filosofického přístupu ke Kafkovi, který si podle něj nedokáže poradit s „nekonvenční sexualitou“ kafkovských žen: „Erotická přirozenost žen v *Procesu* a v *Zámku* v Benjaminovi a v Adornovi vyvolává nezvladatelný psychický otřes. Jako by je tyto postavy nutily vynést na světlo jejich nejhluběji uložené sexuální fantazie. [...] Zmiňuje se o ‚kurvících se ženách‘[...]. ‚Světlovlasá učitelka Gisa[...] patří k preadamitské rase Hitlerových dívek, nenávidějících Židy dávno předtím, než začali existovat.‘²¹¹ Není zcela jasné, jaký je důvod Calassova odporu vůči Benjaminovi a Adornovi, nicméně si neodpustí dlouhý a dosti laciný exkurs o „nordických praindoevropankách“ a „prvním Židovi“, aby se těmto klasickým interpretům s nestrojenou jízlivostí z plna hrdla vysmál.

Ženy Kafkových románů přirovnává Calasso k hierodulám, jsoucím neustále k dispozici soudcům a zámeckým úředníkům. Zvláštní prostor je pak v rámci *Zámku* věnován osudům Barnabášovy rodiny, působícím jako „román v románu“. V tomto okamžiku se probouzí první Calassovo biografické nutkání: Barnabášova rodina je vlastně rodinou Hermanna Kafky, holinky zastupují galanterii, z čehož vyplývá vsutku originální závěr, že K. je vlastně Kafka – a zůstáváme ohromeni hloubkou Calassovy argumentace, která se opět originálně stáčí k asimilačním a židovským implikacím: „V domě u Olgy K. pocítí a také rozpozná pocit familiérnosti, jaký asimilovaný žid zakoušel v domě jiného asimilovaného žida.“²¹² To, že jsou „barnabášovci“ jiní, tedy znamená, že jsou židi. A další zásadní skutečnost: „Hasičská slavnost se koná 3. července. To je den Kafkových narozenin.“²¹³ A zároveň metafora počátku „perzekuce židů ve střední Evropě“.

K. je trochu podobný Amalii: nikdy bezpečně nevíme, kde končí jejich ironie a kde začíná smrtelná vážnost. Skutečný význam hostinské pak se svou neomylnou výstižností charakterizuje tak, že „je dědičkou bezpočtu generací, které dříve než začaly uctívat

²¹⁰ *Tamtéž*, s. 48-49.

²¹¹ *Tamtéž*, s. 53-54.

²¹² *Tamtéž*, s. 61.

²¹³ *Tamtéž*, s. 62.

brahmana nebo Jehovu, uctívaly brahmany modrooké nebo potomky Áronovy“.²¹⁴ Hostinská brání K. v tom, aby poznal to, co nesmí být poznáno.

Spojení Kafky s tradicí západní literatury nachází Calasso především v jeho *bajkách* o Sanchu Panzovi a Odysseovi: v Kafkově verzi si Sancho Panza dona Quijota vymyslel a Sirény mučí námořníky svým mlčením. S klasickou otázkou existence *symbolů* u Kafky se pak Calasso vyrovnává dosti nezvyklým způsobem a tentokrát neváhá čtenáře polopaticky poučit, co je *Sinn* a co je *Bild*, což je naopak pro čtenáře Kafky – narozdíl od jiných pojmů, s jejichž vysvětlením se neopak vůbec neobtěžuje – trochu nadbytečné: „Mluvit o symbolech v souvislosti s Kafkou je směšné, protože Kafka jako symbol žil všechno. [...] Neřikal jim *Symbole*, ale *Sinnbilder*, ‚emblémy‘, což je podstatné jméno složené ze *Sinn*, ‚smysl, význam‘ a *Bild*, ‚obraz‘, tedy *obrazy obdařené významem*.“²¹⁵ Ba co víc, u Kafky nachází nezřetelný přechod mezi *literou* a *metaforou*, Kafka „útočí na hranici“.

Zásadní význam v Kafkově tvorbě přikládá Calasso *Ortelu*: „22. září 1912 v noci si Kafka prožil své zrození coby spisovatele. [...] Porod trval osm hodin, od desíti večer do šesti do rána. [...] Četba *Ortelu* je jakýsi přehled toho, co pak v Kafkovi budeme nacházet všude.“²¹⁶ Biografická linka, universální nástroj vysvětlení všeho, nesmí být samozřejmě opominuta: „příjmení Bendemann je výsledek transformace jeho vlastního jména a příjmení[...]. V podobném vztahu je jméno Georgovy snoubenky Friedy Brandenfeldové ke jménu budoucí snoubenky Kafkovy Felice Bauerové[...]. Poukázat jasněji na vztah mezi povídkou a některými fakty vlastního života snad ani není možné.“²¹⁷ Životopisná kanonáda v Calassově podání pokračuje dál a dál klíčováním postav: Julie Wohryzková. Otec. Kafkovy sestry. Revoluce. Vina. Tedy, aby bylo zcela jasno: otec=Hermann Kafka, syn=Franz Kafka. Q.E.D. Vysvětleno je vše. Beze zbytku. Banální konstatování se stává „zázračným“ jádrem výkladu.

Řádně vytěžit je také třeba motiv *odcizení*. Následuje výčet cizinců v Kafkově díle. Bližší komentář si čtenář s elementární znalostí Kafky jistě domyslí. Cizinec Roßmann. Cizinec K. Cizinec Josef K. Cizinec Gracchus. Cizinec Samsa. Výčet pokračuje.

Co poněkud zaráží, je výběr autorů pro proklamovanou *filosofickou* interpretaci: Benjamin s Adornem si zaslouží pouhý úšklebek, naopak Canetti s Nabokovem slouží téměř jako výkladové vzory. Dále například práce s *fotografií* je až nezvykle plytká. Připomeňme

²¹⁴ *Tamtéž*, s. 70.

²¹⁵ *Tamtéž*, s. 79.

²¹⁶ *Tamtéž*, s. 89.

²¹⁷ *Tamtéž*, s. 90.

klasické pojetí fotografie u Kafky jako vstupu do jeho díla u Deleuze a Guattariho: „Fotografie je nedotknutelná, nepolíbitelná, zakázaná, zarámovaná, může se těšit jen ze svého vlastního pohledu, jako se [...] podrobená touha[...] může těšit jen ze svého vlastního podrobení.“²¹⁸ A calassovská verze fotografie: „Hermann Kafka se svému synovi – pokud můžeme soudit z dochovaných fotografií – až do jeho smrti nepodobal. [...] A teď se podívejme na fotografii Hermanna Kafky z roku 1930, šest let po smrti synové a rok před smrtí vlastní. [...] Jeho tvář, to je tvář Franze Kafky, kdyby býval zestárl.“²¹⁹ Ano, kafkologické bádání přichází s novou disciplínou, totiž zkoumáním fotografií rodiny Franze Kafky v jejich *nepokojném ohnisku*.

Deleuze a Guattari o známé Kafkově povídce říkají: „Doupě ve stejnojmenné povídce má zdánlivě jen jeden vchod; zvíře dokáže jen snít o druhém vchodu, který by sloužil pouze jako ‚pozorovatelná‘. Je to však past, kterou nalíčilo zvíře, a sám Kafka; celý popis doupěte má za cíl oklamat nepřítele. [...] Jedině princip mnoha vchodů brání uvedení nepřítele, Označujícího, a pokušení interpretovat dílo, které je ve skutečnosti přístupné jen experimentování.“²²⁰ Calasso se ovšem nechal oklamat zcela dokonale, proud označujícího již nelze zastavit: *Höhle a Bau* musí být vysvětleno jako označení doupěte a skrze „moudré zvíře v doupěti se spekulativním mozkiem“ se dostáváme do míst nejklaesičtějších: k obludnému hmyzovi Řehořovi (Frýbort „fešácky“ ponechává v překladu *Gregora*, jeho motivace však není nijak jasná, spíše se zdá, že jde o otrocký převod z italštiny, navazující snad na „fešáckou autentičnost“ Calassovu, přesto lze mít k úrovni promyšlenosti překladu značné výhrady – a „odborná spolupráce“ Čermáková jistě není velkým uklidněním, zvláště když se občas objeví jméno přizpůsobené českému úzu, neboť „Klára Pollunderová“ jistě v originále „Klárkou“ nebyla). Ústřední tezí je: doupě je doupě a pokoj je pokoj. „I když je Gregor vestoje velký jako pes, jeho přirozenost hmyzu – blíže neurčeného *Ungeziefer*, slova, které samo o sobě implikuje škodlivost – ho předurčuje k jedinému možnému konci: být odstraněn.“²²¹ Následuje *neveselá* deskripce Kafkova pokoje, zvláště u popisu dveří se zastavujeme až podezřele dlouho.

Další na řadě je rozbor *Kárného tábora* a „dvou jemných dámských kapesníčků“. Pro „odlehčení“ nám Calasso dopřeje i jednu z kafkovských historek, oblíbené disciplíny „kafkovského bulváru“: „Jednoho listopadového večera Kafka ‚s naprostou lhostejností‘ četl

²¹⁸ Gilles Deleuze – Félix Guattari: *Kafka. Za menšinovou literaturu*, přel. Josef Hrdlička. Praha, Herrmann a synové 2001, s. 8.

²¹⁹ R. Calasso, *c.d.*, s. 102.

²²⁰ G. Deleuze – F. Guattari, *c.d.*, s. 7.

²²¹ R. Calasso, *c.d.*, s. 106.

svůj ‚špinavý příběh‘ (*V kárném táboře*) v jedné mnichovské galerii. [...] Grafolog Max Pulver tam měl pocit, že ‚sálem se šíří nechutný pach krve‘. Zničehonic se ozval tupý úder. Nějaká žena omdlela a okamžitě ji vynesli ze sálu. Ještě před koncem čtení odešly další osoby. A jiné si stěžovaly, že čtení trvalo příliš dlouho.“²²²

Do sbírky Calassových výkladů schází ještě jeden román: *Nezvěstný*, to je pro něj především *Amerika*, divoký Západ: „Vzduch cirkulující ve *Nezvěstném*, [sic! „ve“: Frýbortův jazykový *cit* kombinovaný s nadměrným množstvím překlepů, což jsou často dvě neodlišitelné věci, občas čtenáře slabší povahy dosti zarazí] to je ničím neznečištěné, čisté ovzduší dobrodružného románu.“²²³ Následuje historie publikace *Topiče*: Wolff, Werfel a rytina na obálce. Také ovšem cituje Musilův dojem z *Topiče* a jeho „epické naivity“: „Jde tu o záměrnou naivitu, která však nebudí pocit nelibosti, která jí bývá vlastní.“²²⁴ Tato naivita však nezůstane bez následku, jak Calasso uvádí ve snaze propojit *Nezvěstného* s *Procesem* citací Kafky: „Rossmann [ano, dokonce i Frýbort podlehl lehkosti nové *Rechtschreibung*, jakkoli „ß“ by kafkovským citacím bylo jistě náležitější, italská verze byla ovšem zřejmě otrocky následovaným vzorem] a K., nevinný a vinný, oba bez rozdílu za trest zabiti, ten nevinný lehčí rukou, spíš odsunut stranou než sražen.“²²⁵ Pro Calassa je tím situace vyřešena: Josef K. je vinen, Karel Rossmann nevinen.

Calasso ve srovnání protagonistů Kafkových románů nachází základní dichotomii: K. a Karel Rossmann jsou cizinci od počátku, Josef K. naopak nejprve cizince provádí, až později je „přinucen cizincem se stát“, což je předmětem celé kapitoly, zakončené tezí o sebevraždě, která se *vinou* Josefa K. zvrhla ve vraždu. Calasso nakonec nadhodí (a ponechá bez dalšího rozkladu) ještě několik enigmatických otázek. „Je-li neschopnost Josefa K. najít v sobě dost síly, aby si sám vrazil nůž do hrudi, opravdu jeho ‚poslední pochybení‘, pak tato skutečnost implikuje jiný fakt, a sice, že proces ve své ryzí a dokonalé podobě nesměřoval od samého počátku jinam než k jeho sebevraždě. [...] Proto také oba kati budí dojem tenorů nebo komparsu z varieté. [...] Kdyby řád světa byl dokonalejší, nebylo by jich třeba. A [Josef] K. by jejich práci odvedl sám. Došlo by pak ale vůbec k procesu? Nebyl by pak tento proces shodný s aktem stvoření, tou dlouhou sebevraždou?“²²⁶ V *nejlepším z možných světů* by jistě bylo možné leccos, proč je však stvoření *našeho* světa s apokalyptickým cynismem

²²² *Tamtéž*, s. 113.

²²³ *Tamtéž*, s. 115.

²²⁴ *Tamtéž*, s. 115.

²²⁵ *Tamtéž*, s. 128.

²²⁶ *Tamtéž*, s. 150.

přirovnáno k „dlouhé sebevraždě“ a jak to přesně souvisí s Josefem K., by si zasloužilo bližší vysvětlení, které nám však Calasso nyní neposkytne.

Kafkovské *legendy* Calassovi zastupují *mýty*, jakkoli Kafka tento výraz (zřejmě z dobrých důvodů) neužívá. Zde se Calasso dostává ke své „specializaci“, jakkoli mechanický rozdíl, který činí mezi mýtem a logem by se ve filosofické práci považoval za nepřípustné zjednodušení neodpovídající skutečnosti: „Dlouho, po nejdelší úsek lidské historie byl mýtus pro člověka prvotním zdrojem vědění. Potom se proměnil v sérii záludných a zbytečných příběhů, dobrých jen k pochopení toho, jak lidé v minulosti žili. Objevily se jiné zdroje vědění. Co dřív mýtus vyprávěl, to se nyní dokazovalo a aplikovalo.“²²⁷ Krystalická ukázka teze o primordiálních *šamanech* zajatých mýtem, kteří byli vysvobozeni definitivním *objevem* logu, jenž mýtus vytlačil ze světa, je dobrým dokladem toho, proč Calassova kniha nemůže být považována za filosofickou jinak než v tom nejuvulgárnějším smyslu, v němž výraz „filosofie“ zastupuje cokoli od logiky, přes *umění* managementu až po *nauku* Vesmírných lidí a cokoli jinak „divného“, „nepojmenovatelného“ a „podivně amorfního“.

Po *barnabášovcích* se Calassova semitská obsese přenáší i do Procesu. Obchodník s obilím Block je *asimilovaný žid*, čehož je třeba náležitě využít: „Tento obchodník si musí od Josefa K.[...] vytrpět tytéž prudké výkyvy od přitažlivosti až k odporu vůči své osobě, jaké musili asimilovaní židé snášet od počátků své emancipace až k Hitlerovi.“²²⁸ To mají dokreslovat i Kafkova *prorocká* slova z dopisu Mileně: „Židům hrozí nebezpečí z těch nejnečekanějších stran, nebo abychom byli přesnější, nechme nebezpečí stranou a řekněme: ‚hrozí jim hrozby‘.“²²⁹ A teologicko-viktimizační obžaloba ze židovských pozic je k nezastavení: „Blockovo dobrovolné pokořování u postele advokáta Hulda a v přítomnosti Leni a Josefa K., to je rouhavá parodie monoteistické zbožnosti, proti níž je každý antisemitský kreslený vtíp nutně opatrný a zdrženlivý. [...] Od tohoto okamžiku každý počin, k němuž tu dojde, nabírá svou ozvučnost odjinud, a je to rezonance biblická, devocionální a rituální. [...] Modelem tu je Mojžíš před Hospodinem. [...] Aby se dojetí zmocnilo bohů i toho, kdo nad nimi rozjímá, je třeba[...] *obětování*.“²³⁰ Záhy je jasné, odkud vítr vane, jakkoli v souvislosti s calassovskou kafkovsko-bráhmanskou mytologizací to může působit poněkud překvapivě.

²²⁷ *Tamtéž*, s. 154.

²²⁸ *Tamtéž*, s. 166.

²²⁹ *Tamtéž*, s. 167.

²³⁰ *Tamtéž*, s. 167-172.

Ospalost brání K. navázat kontakt se *zámkem*. „A nejde tu o *obecný řád* věcí, ale o vědské *řta*, které se tu nedotčené vynořuje (*Zámek* je jeho román).“²³¹ Ke Calassově obehnané taktice lze dodat pouze to, že teprve nyní se Frýbort pokouší poprvé v knize užít vokalického r, jakkoli jeho snaha není typograficky dokonalá a ani nepřesvědčuje o tom, že by Frýbort tušil, co vlastně znamená, jak je číst a proč je použít. Je však načase, aby se Calasso čtenáři pochlubil i se svou druhou *specializací*: řeckou mytologií: „Bürgel je psychopompos uvádějící K. do tajemství nočních výslechů. [...] Tajemství v sobě má vždycky cosi nekalého. Proto také první křesťanští patriarchové coby hlavní argument při ostouzení pohanů používali Eleusinia. [...] A jemu, tomuto bezostyšnému, nerozvážnému, pomlouvačnému cizinci se [...] povede být u opravdového arkana: u rozdílení spisů, údělů – u výjevu, o němž se kdysi vyprávělo pouze v legendách, který se však nikdo neopovážil *vidět*. Tím posledním, kdo o něm vyprávěl, byl Ero Pamfylos. A Platón nám jeho vyprávění předal.“²³² Nyní nastal klíčový moment pro zapojení středního členu, který by celému textu a kontextu použitých mytologií dával smysl: bylo možno konstruovat osu rozdílení spisů – rozdílení osudů a metempsychóza v mýtu o Érovi – *zásvětí bar-do*. Je těžko říci, proč této příležitosti Calasso nevyužil (jakkoli by bylo zřejmě upozornit na odlišnost jednotlivých konceptů apod.), takto zůstává pouze útržkovitý slepenec dílčích motivů a mytologických paralel bez vnitřní struktury a hierarchie, podle níž by se čtenář mohl orientovat. Je třeba na tomto místě opět upozornit na poměrně slabou kvalitu českého překladu: krajně podezřelý tvar „Ero Pamfylos“ sugeruje neodbytnou domněnku, že Frýbort ani vysoce *odborný spolupracovník* Čermák nepochopili, že jde o Éra, syna Armeniova z Pamfylie z mýtu o Érovi z X. knihy Platónovy Ústavy, jinak si nelze vysvětlit, proč neužili správný český tvar podle Novotného úzu a správného přepisu z řečtiny, nýbrž tento podivný patvar.

Calassovým přáním zjevně bylo, aby kniha končila *happy endem* (lze-li v souvislosti s Kafkou takový výraz vůbec použít), a tak své ascendentní směřování končí představením *ráje*. V Kafkově případě Šířem poté, co u něj propukla tuberkulóza, ovšem s výjimkou *myší*, jež Calasso povyšuje málem na jeden z Kafkových leitmotivů: „Odtud se budou jednou větvit spekulace *Doupěte* a příhody povídky *Zpěvačka Josefína aneb Myší národ*.“²³³ Šířemské aforismy považuje Calasso za čistou esenci Kafkova díla, která překonává jakákoli díla tohoto druhu vytvořená jeho předchůdci: „Při veškeré své lapidárnosti a klamně průzračnosti v sobě jejich věty mají cosi kategorického. Marně bychom po nich požadovali rozšíření nebo

²³¹ *Tamtéž*, s. 174.

²³² *Tamtéž*, s. 180-181.

²³³ *Tamtéž*, s. 189-190.

sřetězení. [...] Osobitost, strmá a neochvějná jedinečnost, jíž Kafkovy aforismy dosahují, je tak velká, že by jim dovolila vejít ve styk jen s fragmenty stejně osobitými. Kafka může komunikovat jen s Kafkou.²³⁴

Z jednoho dopisu Brodovi můžeme přiznat Calassovi jeho oprávnění ke srovnání Kafkových děl s koncepty řeckého náboženství a vztahu k věcem nahoře i dole: „Řekové přece kupř. velmi dobře znali jistý druh dualismu, jaký smysl by jinak měla moira a mnoho jiného? [...] Teoreticky existuje dokonalá pozemská možnost štěstí, totiž uvěřit v cosi, co je rozhodně božství, a *neusilovat* o ně. Tato možnost štěstí je stejně rouhačská jako nedosažitelná, ale Řekové jí byli možná blíže než mnozí jiní.“²³⁵ Myšlenka pro mnohé kacířská, tedy „že ‚víra v osobního Boha‘ je pouze jedna z možností velice rozšířeného fenomenu, jakým je skutečnost, že ‚nezničitelné‘ setrvává ‚vskrytu‘“.²³⁶ Lidská vina spočívá podle Kafky v tom, že první lidé „nepojedli plodů ze Stromu života“. Poznání je tímto zneváženo a rájem pro Kafku měla být „neustálá skrytá přítomnost“: „Zabočíš z domu a zahradní cestou ti v ústrety běží bohyně štěstí.“²³⁷

Pokud jde o Calassovo sebevymezení, pak se štitivě vyjadřuje o *běžném druhu kafkovských komentářů*: „Většinou jde o interpretace shovívavé, velkomyslné, ochotné připustit, aby to vůbec nějaký výklad byl, bezpočet výkladů jiných a třeba si i navzájem odporujících. A často i ochotných bušit se kajícím do hrudi a vyhlášovat svou nedostatečnost. A právě tak výřečných a dotěrných.“²³⁸ Calassovu erudici nelze v určitých oblastech podceňovat, jeho chybou ovšem je, že příliš často hřeší na čtenářových dílčích neznalostech, skrze něž se má primárně ukázat jeho polyhistorismus.

Zásadním nedostatkem je pak u Calassa absence středního členu, který by spojoval Kafku a jeho kulturní okruh s východní tradicí. Paralelu onoho *zadního světa* (Frýbortův překlad) bychom jistě mohli najít například v Platónově *mýtu o Érovi* v X. knize *Ústavy*, který Kafka jistě znal – a na jeho základě vést analogii se světem *bar-do*. Chybí-li však zcela fatálně tento třetí člen, pak schází i přímé napojení na Kafku, s ním spojitelné a jemu známé kulturní dědictví.

Ke cti Calassovi slouží jeho ostré vymezení se vůči Brodovi a psychologickému přístupu vůbec: „Max Brod neúnavně praktikoval jakousi psychologickou analýzu, nepřilíš

²³⁴ *Tamtéž*, s. 192.

²³⁵ *Tamtéž*, s. 194.

²³⁶ *Tamtéž*, s. 195.

²³⁷ *Tamtéž*, s. 197.

²³⁸ *Tamtéž*, s. 37.

vzdálenou té, kterou si o něco později měly oblíbit ženské časopisy, snad jen o něco málo substančnější, mlhavou, s občasnými teologickými implikacemi.²³⁹ Těžko hledat lepší charakteristiku, rozhodně ji nechceme Calassovi rozmlouvat.

Calasso rovněž upozorňuje na nepevný základ teologických interpretací (jakkoli se o ně na mnoha místech pokouší): „Kafka nebyl žádný sběratel teologií.“²⁴⁰

Rovněž je třeba ocenit, že Calasso nerozlišuje ostře mezi „beletrii“ a Kafkovými „osobními“ texty (deníky a dopisy), což není u všech interpretů samozřejmostí.

Je třeba zdůraznit, že kritika uvedená vůči Calassovi je na mnoha místech spolupodmíněna poměrně nekvalitním českým vydáním. Nejde jen o velké množství drobných překlepů, nerespektování českého úzu v přepisu (nejen kafkovských) jmen a mnohdy i neznalost překladatele, což je u knihy s takto rozsáhlými kulturními odkazy fatální nedostatek. Překlad Zdeňka Frýborta, jinak častého přispěvatele do Haló novin (a jejich literární přílohy), a *odborná spolupráce* Čermáková nedosahují nároků této knihy a náročnějšího čtenáře může povrchní přístup překladatele spíše odradit.

Další zásadní výhradou vůči českému vydání je naprostá absence jakéhokoli doprovodného textu (s výjimkou několika propagačních řádek na obalu). Na jedné straně lze respektovat žánr *eseje*, který si nenárokují uvádění odkazů u citací a zevrubný komentář, na druhé by existence alespoň minimalistického poznámkového aparátu či předmluvy nebo doslovu u příležitosti českého vydání výrazně zvýšila důvěryhodnost i zasazení do širšího kontextu autorova díla a jeho specifického přístupu ke Kafkovi. Takto je čtenář odkázán na holý text a musí se spoléhat na to, že Frýbortovy nepřesnosti nejsou až příliš časté; nebo lépe: porovnávat s originálem, což by v případě lépe odvedené práce při českém vydání nebylo vůbec třeba.

2.1.2 Originální české uchopení: Král

Matěj Král ve své diplomové práci²⁴¹ vychází z „dialektického“ pojetí dialogu jako prostoru rozdvojení a zároveň nezavřítelné snahy o její překonání v touze po jednotě v platónském smyslu.

²³⁹ *Tamtéž*, s. 193.

²⁴⁰ *Tamtéž*, s. 193.

²⁴¹ Matěj Král: *Kafka. K otázce dialektiky*. Diplomová práce, vedoucí: Miroslav Petříček. Praha, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav filosofie a religionistiky 2004.

Za ústřední rys Kafkovy tvorby považuje *fragmentarizaci* – obsahové i významové tvůrčí přejímání pouhých fragmentů z ucelených příběhů a koncepcí. Jejich užití je pak podle něj blízké metodám pohegelovských nesystematizovaných dialektik: zvláště u Kierkegaarda a Marxe. Jako „literárně-performativní“ dialektickou mocí obdařené vidí i samotné Kafkovy texty: „vyvolávají smrtelně vážnou hrůzu i smích najednou“,²⁴² které se tím stávají novou, pojmově nepostižitelnou zkušeností. Esence Kafkových postav je podle Krále vždy fragmentární a nikdy u nich tedy nelze použít pouze jednočlennou řadu přiřazení k určitému obrazu či konceptu, neboť tato řada je vždy otevřená. Proto také Kafkovy texty nejsou nikdy symbolické, neboť Kafka „nepracuje s *jedním* implikovaným výkladem, nejde od mnohosti obrazů k jednomu významu, který by mohl odhalit znalec určitého kódu, naopak překládá paradoxy určité identifikovatelné a kulturně kódované zkušenosti do abstraktní literatury“.²⁴³

Tuto Králem popsanou polyvalentní a nesymbolickou povahu Kafkových textů můžeme vyjádřit i tak, že nesměřují od mnohosti motivů k *jedinému* významu, a proto je nutně možný pouze takový jejich výklad, který je si zároveň vědom, že je pouze *jedním* z *mnoha* možných a komplementárních a neaspiruje tedy na úplnost, což může být v důsledku osvobozujícím i frustrujícím poznáním zároveň.

Kafkovy postavy a obrazy jsou totiž fragmentární tím, že v sobě *naráz* obsahují fragmenty různých s nimi asociovatelných postav a obrazů, což jim dodává na síle. „*Zámek* je abstraktní román pracující s fragmenty identit. Kafkovo nejvlastnější umění spočívá v tom, že fragmenty identit v jeho příbězích působí daleko silněji než plné identity v tradičních, na reprezentaci založených textech předpokládajících jednoznačné symbolické přiřazení“.²⁴⁴

Král spojuje Kafkovy dialogy s talmudickými rozpravami, k čemuž nachází oporu i ve vlastních Kafkových komentářích, ovšem narozdíl od těchto rozprav nesměřuje Kafka k odstranění protikladů, nýbrž ukazuje jejich neřešitelnost, což jej podle Krále přibližuje negativní teologii. Kafka ovšem zpočátku znal lépe řeckou tradici a jeho texty tak podle Krále vykazují „souvislost s antickou, platónským a předplatónským pojetím dialogu i dialektiky jako filosofické metody.“²⁴⁵ Kafkova metoda zároveň odpovídá metodě platónské: fragmentarizace je vlastně *diairesí* příběhů či událostí, jejich spojování do nových celků pak *synthesí*. Rozdíl spočívá v tom, že „Kafkovy celky totiž nejsou žádnými celky, chybí jim rámec [...], není možné je uchopit jedním pojmem.“²⁴⁶

²⁴² *Tamtéž*, s. 3.

²⁴³ *Tamtéž*, s. 4.

²⁴⁴ *Tamtéž*, s. 25.

²⁴⁵ *Tamtéž*, s. 5.

²⁴⁶ *Tamtéž*, s. 7.

Kromě platónského pojetí dialogu ovšem Kafka zobrazuje i dialog jakožto zápas o moc v kontextu sofistické eristiky. Navazuje rovněž na Zénóna z Eleje zobrazením nemožnosti pohybu v mnoha svých textech, která má ovšem závažnější důsledky, neboť „v Kafkových textech je otázka pohybu otázkou komunikace, dialogu: zenónovská [Králov pravopis] dialektika zde tedy znamená dialektiku limitní formy rozhovoru, rozhovoru vedeného na nekonečnou vzdálenost.“²⁴⁷

Král ovšem zdůrazňuje, že otázka vlivu není v případě Kafky rozhodující. „Důležité je, do jakých uspořádání vstupují uvedené koncepty (resp. jejich fragmenty) u Franze Kafky.“²⁴⁸

Kafka je fascinován komunikací a Král dochází k závěru, že celý svět chápe jako otevřenou komunikační síť, v níž centrum mlčí, zatímco periferie neustále produkuje nové dialogy.

Dialog je u Kafky místem zápasu, prohry a nadvlády. Nárok na vazbu k božské řeči odkazuje u Kafky pouze k mlčení. Král v této souvislosti zmiňuje Platóna a Buberu, bylo by ovšem možné hledat paralely i u Rudolfa Otta. Mezi účastníky dialogu existuje hierarchie, dialog je výkonem moci a vědění. Kafka ovšem podle Krále nikde nepotvrzuje legitimitu moci ani pravdivost vědění.

Král se zvláště věnuje dopisové formě dialogu, jejíž rysy můžeme nalézt i v Kafkových beletristických dílech, a to především mučivé *zpoždování*, v němž se opět vrací motiv „performativního“ mlčení, *ztrácení*, *křížení*, *míjení* a rozdílné interpretace, u nichž není možná syntéza; vzájemně rozdílné mohou být i celé jazykové systémy. I korespondence tak slouží Kafkově tvorbě, v čemž Král poněkud podléhá Canettiho převážně biografickému pojetí. Kafka touží paradoxně „zůstat vzdálený a zároveň dosáhnout plné přítomnosti, zachovat si nezávislost psaní a splynout s Felicí.“²⁴⁹ Z této „formální“ blízkosti Kafkovy milostné korespondence a beletristických textů Král spolu s Deleuzem a Guattarim vyvozuje, že „schéma komunikace Kafkových textů je primárně schématem touhy, opakuje se v něm dialektika blízkosti, vzdálenosti a nedosažitelnosti vytouženého objektu.“²⁵⁰ Tuto touhu pak nacházejí v milostných i mocenských vztazích, jakož i ve vztahu k Bohu (jak soudí rovněž Canetti), neboť „touha je všude“.²⁵¹ Rozdíl oproti dopisovému rozhovoru spočívá v tom, že v beletristickém díle je dialog opožděný *nekonečně*, vzdálenosti v prostoru dialogů jsou tedy

²⁴⁷ *Tamtéž*, s. 6.

²⁴⁸ *Tamtéž*, s. 6.

²⁴⁹ *Tamtéž*, s. 10-11.

²⁵⁰ *Tamtéž*, s. 11.

²⁵¹ *Tamtéž*, s. 11.

zénónovsky nekonečné a podobně jako u Platóna odkazuje rozhovor s blízkým člověkem k nekonečně vzdálenému bohu, v nekonečném pohybu se tak lidská řeč přibližuje božskému logu. Každá vzdálenost je i u Kafky nekonečná, nekonečně vzdálená je především periferie od centra, které podle Krále nápadně připomíná platónského demiurga a systém idejí. To, co je na periférii přítomné, je v centru nekonečně minulé, bezčasé, panuje v něm stoicko-nietzschovský „věčný návrat téhož“, nelze rozlišit moderní a archaické. Poselství tak nikdy nemůže dospět až na periférii, neboť se z něj po nekonečné cestě stane šum (jak se toho dotýkají rovněž Deleuze s Guattarim), ze zákona zbude pouze komentář. V systému uvnitř díla nelze nikdy rozhodnout, zda jím produkované obecné teorie jsou či nejsou pravdivé, a proto je i celý systém neproměnlivý – Král to vysvětluje tak, že „teorie nelze falzifikovat, není tedy možné je nahradit jinými.“²⁵² Ospalost a motiv věčného císaře by se jistě v biograficky pojaté interpretaci zvrhly v historickou paralelu s Rakouskem-Uherskem a Franzem Josefem, Král je si však zřejmě vědom parciálnosti takového výkladu a k jeho cti slouží, že se téměř stále pohybuje na vyšší, nadhistorické a nadbiografické rovině.

„Dialektika interpretací“ u Kafky – narozdíl od Platóna – ovšem nevede k cíli.

Kafkovské příběhy připomínají židovská podobenství, ovšem komunikace s Bohem je spojena s mlčením a nekonečnou vzdáleností, jak o tom hovoří i Buber ve své filosofii dialogu a můžeme zde opět připomenout i Ottovo pojetí. U Bubera dialog rovněž mívá mimo řeč, ovšem u Kafky směřuje k moci a určení esence. Oběma jde o zkušenost intenzivního dialogu, u Kafky ovšem zcela chybějí jednoznačné identifikace. Král tak spolu s Robertem Adlerem dospívá k závěru, že Kafka se nachází na teologicko-nihilistické pozici. Kafkovská komunikace totiž odkazuje ke vztahu k Bohu, ovšem připojuje k němu další vrstvy (intrapsychické, politické). Kafka se tak pohybuje na hraně hrůzy a humoru, boha nelze odlišit od tyрана, evropský mravní systém je zde tedy zcela irelevantní.

Mlčení se u Kafky stává hlasem, interpretovanou řečí a mocenským aktem.

Kafkovy komunikační systémy připomínají podle Krále „pyramidový diskurs“ Viléma Flussera, typický pro tradiční instituce; původní autor je nekonečně vzdálen, přístupná je pouze periferie. Nadbytek šumů je v těchto sítích tak velký, že se stírá rozdíl mezi šumem a diskursem, vítězí uzavřenost a neproměnlivost diskursu. Bezúspěšný kafkovský diskurs je natolik uzavřený, že již není jisté, zda je ještě diskursem, zda je v něm uchováována nějaká suma informací. Kafka zároveň tematizuje ad absurdum dohnanou specializaci; specializace kódů pak neumožňuje jednotlivému člověku přijmout celek informace. Kontrola probíhá ad

²⁵² *Tamtéž*, s. 15.

infinitum. V Kafkově pyramidovém světě „jsou mezistupně odříznuté od autora a nezbyvá jim nic jiného, než dokola opakovat mínění o sobě samých a vysílat toto mínění k přijímačům, bez možnosti dialogu“, ²⁵³ schází zdroj (vysílač), případně promlouvá pouze mlčením, a přesto se všichni lidé „z jakéhosi nevysvětleného důvodu unifikují podle tradovaného modelu chybějícího vysílání.“²⁵⁴

Tento stav Král označuje za šílenství a srovnává jej s freudovskými úvahami o psychotickém světě, nalézá paranoidní konstrukce psychicky nemocného člověka v postavách Kafkových děl a zároveň u nich poukazuje na nepevnou hranici zdraví a nemoci opět ve freudovském duchu. Po této klasické psychologizující poznámce se Král ještě - proti jím samým dříve formulované neredukovatelnosti Kafkových textů na jednoduchá přiřazení – pouští do biografických motivů v Kafkových dílech, když předobraz komunikace s božskou bytostí nachází v Kafkově setkání se šíleným recitátorem Reichmannem.

Při přenosu informací u Kafky scházejí záměry, nelze ověřit uskutečnění úmyslu; všeobíhající systém úřadu nemá vnějšek a nepřipouští tedy ani změnu zvenčí. Hranice komunikace a řeči považuje Král za Kafkovo výsostné téma, v němž může ukázat její paradoxní rysy. Kafkovy postavy jsou nuceny hledat neustále nové „komunikační kanály“, které mají ovšem rovněž svůj původ v úřadu.

Kafka neumožňuje dosažení světa idejí, neboť výhradním způsobem poznání je u něj exegeze, hrdina se neustále snaží o zachycení smyslu, jak Král zjišťuje spolu s Adlerem. Autor je nekonečně vzdálen, mlčí a nechává hovořit pouze své postavy, román se tak stává dialogem. „Kafka se stává Klammem, nedosažitelnou postavou, jejíž podoba se mění podle toho, kdo na ni pohlíží, stabilní zůstávají jen nedůležité detaily.“²⁵⁵ Je pak otázka, zda za tyto „nedůležité detaily“ můžeme považovat i Kafkův život a biografické výklady označit za marginální, či zda to přesahuje Královu intenci.

Čtenář se může plně identifikovat s hlavní postavou, která není navíc nijak autorsky popsána; spolu s ním pak při úsilí o vzestup zakoušíme nezaviněné pády a zklamání. Tato struktura trochu připomíná grotesku. „Čtenář-K.“ pak zároveň nemůže „vstoupit do zámku“, který vzdoruje interpretaci, přesto může dojít tam, „kam je třeba“.

Mlčení je u Kafky mocenským aktem, který je zároveň nekonečně produktivní, neboť nijak neomezuje pole možných interpretací.

²⁵³ *Tamtéž*, s. 22.

²⁵⁴ *Tamtéž*, s. 22.

²⁵⁵ *Tamtéž*, s. 25.

V další kapitole Král ukazuje, jakým způsobem Kafka překonává protiklady: nikdy nelze vypovídat pouze jeden z protikladných pojmů. Analýza významů se pak míjí s působením textu, který vyjadřuje bezprostřední zkušenost konkrétního sporu, nezrušitelnou a zároveň nepřevoditelnou na obecné antiteze. Král přirovnává Kafkův postup ke Kierkegaardovu, který si všímal situací, v nichž přestává platit pravidlo sporu. „Hegelovský projekt je opuštěn, zůstává jen dialektická vnímavost, tendence vybírat a popisovat právě ty fenomény, u kterých není možné protiklady odlišit“ - „žádné (nebo téměř žádné) pojmenování není prosté dvojznačnosti, není definitivní“,²⁵⁶ zároveň má ovšem svou váhu.

Odtud Král postupuje pod vlivem Grözingera k otázce důležitosti vlastních i obecných jmen u Kafky, při níž si neodpustí poznámku o moci pojmenování u otce-soudce, který má v Kafkových dílech své „dvojníky“. Hostinská z hospody U mostu „fixuje esenci“ K., který není autorem nijak objektivně popsán. Zbavuje K. všech jmen, říká o něm však, že „je tím, čím je“ – „to je ďábelská transformace Božského [Královův pravopis] jména, stvrzení toho, že prostor hostinské nenáleží k řádu existence, ale k řádu esence, ve kterém se vypovídají nevlastní, obecná jména, a ve kterém jde právě proto o vinu a moc.“²⁵⁷

Kafkovy hlavní postavy jsou podle Krále aktivní díky své pasivitě – snadno se nechají svést. Vědění vždy zahrnuje moc, nikdy není pouze deskriptivní, vždy má svou performativní stránku: u Kafky existují různé „pozice“ řeči.

Kafka odmítá rozhodovat o vině, přesto se Král nevyhne klišé o tom, že všechnu vinu vztahoval na sebe a psaní pro něj hrálo terapeutickou roli. Nejen Kafka je však vinen, vinen je v jeho pojetí totiž vždy každý člověk a trest přitom nemůže být nikdy spravedlivý.

Král odhaluje v *Procesu* stejný systém, jaký nacházíme v *Zámku*: dostupné jsou jen nejnižší úrovně hierarchie, činnost soudců je nepoznatelná, chybějící obvinění odpovídá situaci mlčení. *Proces* je rovněž fragmentární – a to, jak Král správně poznamenává, nikoli pouze kvůli své nedokončenosti, neboť i dokončené texty mohou mít tuto povahu (Král uvádí jako příklad povídku *Městský znak*): je pouze fragmentem běžného příběhu o spravedlnosti: „Ten má v moderním soudnictví podle analýzy Hanse Dietera Zimmermanna tyto fáze: 1. zločin, 2. vina, 3. zatčení, 4. výslech, 5. obvinění, 6. obhajoba, 7. soudní jednání, 8. rozsudek, 9. revize, 10. potvrzení rozsudku, 11. vykonání rozsudku.“²⁵⁸ V Kafkově textu chybí zločin a vina, chybí i obvinění, obhajoba, soudní jednání a rozsudek, nemůže tedy dojít ani k revizi

²⁵⁶ *Tamtéž*, s. 28.

²⁵⁷ *Tamtéž*, s. 29.

²⁵⁸ Hans Dieter Zimmermann: *Der babylonischer Dolmetscher. Zu Franz Kafka und Robert Walser*. Frankfurt 1985, s. 81.

rozsudku, zbývá jen zatčení, výslech a poprava.²⁵⁹ Ani ty však nemají jednoznačný význam: Deleuze s Guattarim dokonce popravu považují za „předčasný, nadbytečný a nepovedený konec“, neboť mohla být zamýšlena například jako sen v průběhu románu. Proto Král dospívá k závěru, že „základní pohyb románu tvoří doplňování chybějících míst v řadě“.²⁶⁰ Kafkův „dialektický text“ totiž nechává na čtenáři, aby se rozhodl, jaké stanovisko vůči němu a otázce (ne)viny Josefa K. zvolí, neboť v textu dává dostatek indicií k vině i nevině Josefa K. Král se zde ovšem spolu s Kausem uchyluje k úvahám o „vnitřním soudu Josefa K.“ v souvislosti s freudovskou nevědomou vinou, čehož dokladem má být to, že „obsah viny“ není nikde jmenován; dále pak spolu s Grözingerem nabízí motiv božského soudu; jak však správně dodává, žádný odkaz nedokáže tento otevřený román uzavřít, neboť je vždy zároveň ambivalentní. Podle Robertsona je Josef K. v určitém smyslu vinen, trest by ovšem odpovídal smrtelnému hříchu. Podle Zimmermanna je otázka (ne)viny téměř bezvýznamná, neboť ji žádná postava románu nemůže zodpovědět; Zimmermann se proto utíká k provinilosti autora, soudu a ženám v duchu Canettiho; hlavním problémem podle něj pak je svoboda, již Josef K. nedosáhne.

Josef K. je podle Krále vinen i nevinen zároveň, neboť není dokonalý, nespáchal ovšem ani žádný zločin. Zde ovšem Král opět zabíhá do snadných biografických zdůvodnění, když představuje Josefa K. jako Kafkova protikladného dvojníka: přímočaře jednající s ženami, proklamující svou nevinu a nachází pro toto své tvrzení různé doklady v denících a aforismech: Kafka se často obviňuje – vina je konkrétní, hříšnost je trvalým stavem; cituje rovněž Robertsona, podle nějž jsem pravým nepřítelem já sám, a proto se musím zničit a z mého popela zůstane jádro lidství, z utrpení se zrodí blaženost.

Proces je tragikomické dílo a Josef K. je tragikomický hrdina.

Barnabáš působí jako anděl, Klammův posel; v duchu Deleuze a Guattariho je pak ztělesněným Kafkovým dopisem, který jej v biografickém duchu odvádí od jedné a přivádí k jiné ženě, Král se ovšem bděle vyhýbá prosté identifikaci, neboť „v textu narážíme na prvky z autorova života, jejich smysl ale bývá daný jinou logikou.“²⁶¹

Barnabáš je zároveň vedle Artura a Jeremiáše falešným pomocníkem. Robertson hodnotí pomocníky jako radostné chasidské figury, zatímco Barnabáš je negativní postava. Identita Barnabáše je ovšem zcela nejasná, jisté je podle Krále pouze to, že je svůdník, vyzývá k interpretaci podobně jako K-ovi pomocníci.

²⁵⁹ M. Král, *c.d.*, s. 32.

²⁶⁰ *Tamtéž*, s. 33.

²⁶¹ *Tamtéž*, s. 37.

U Kafky nalézáme andělské i d'ábelské postavy, všechny podobné hercům: kulhající d'ábelské postavy, které zároveň zastupují andělský svět v Zimmermannově pojetí soudů a úřadů jako andělské hierarchie, což se podle něj blíží gnostické tradici. Král se poté noří do Zimmermannovy náboženské interpretace odvedení Josefa K. od křesťanského oltáře k Tóře, pekelného světa vsi. Zlo zde ovšem vždy slouží dobru, podle Robertsona jsou na straně dobra dokonce i Klamm a Momus, kteří odvádějí K. od snahy proniknout k zámku.

Král se nechává inspirovat Zimmermannem, podle nějž „dialektika dobra a zla zahrnuje celek pohybu Kafkových románů“ – „čím špinavější, zkaženější a vůbec horší je tento svět, tím blíže je příchod mesiáše“ a již sám Král dodává: „Se stejnou ambivalencí pochopitelně pracuje i Marxova materialistická dialektika“.²⁶² Král ovšem oponuje tím, že podle Kafky stále žijeme v ráji, pouze si toho nejsme vědomi; dějiny ani existence mnoha světů není podstatná. Král toto pojetí hodnotí jako odraz kierkegaardovské individuální cesty, Kafka se ovšem snaží překonat individualitu (oddělenost), jak to velkými slovy popisuje Král: „individuálně, v jednom nedělitelném okamžiku, uvnitř světa, který není spasen, se odehrává malá spása, malé překonání dobra a zla, já a ty, individuality; a toto překonání nikdy nezahrnuje jen jednoho člověka, obrací se, v souladu s židovskou tradicí, ke společenství.“²⁶³

V otázce spásy v *Zámku* cituje Král Robertsonovu teorii hebrejské hříčce, kdy zeměměřič je *mašoach*, mesiáš *mašiah*, z níž vyvozuje Kafkův záměr. Zároveň je podle něj ve světě *Zámku* zeměměřič víc než obyčejné civilní zaměstnání. K. je v románu někdy vnímán jako spasitel, spásu ovšem zároveň sám potřebuje.

Kafka má podle Krále kritický postoj k pomoci: „Kafka chápe dialektiku obracející hodnotu pomoci jako obecnou zákonitost“²⁶⁴ – pomocník nakonec škodí. Hlavní postavy románů hledají stále nové pomocníky, což chápe Robertson jako kritiku poslů vůbec.

Đáblů je u Kafky vždy více než andělů, což podle Krále souvisí s tím, že Kafka své psaní viděl jako spíše d'ábelský podnik; k tomu ještě dodává Kausovu psychologickou interpretaci: psaní je spásná činnost a zároveň zakládá pocit viny, neboť Kafku odvádí od běžného života. „Dialektika andělů a d'áblů se podle mého soudu týká v první řadě právě Kafkova vlastního psaní: to je andělský a d'ábelský úkol, létat tam a zase zpět, nevědět, do které části podsvětí [zřejmě Královo přehlédnutí] mne právě mé postavy zavlekly. Být cizincem ve vnitřním světě, který je zároveň světem platónských idejí i Freudova

²⁶² *Tamtěž*, s. 40.

²⁶³ *Tamtěž*, s. 42.

²⁶⁴ *Tamtěž*, s. 42.

nevědomí“.²⁶⁵ Král v této souvislosti odkazuje na (ne)vědomou inspiraci Platónem: pocit cizince v běžném světě, Klamm jako obyvatel božského světa sestupující do nižších stupňů bytí (s tím rozdílem, že je ve skutečnosti d'ábelskou postavou), cesta k zámku jako vzestup duše do ideálního světa, vždy však u Kafky chybí metoda, cesta nedosahuje svého cíle. „Literatura, do níž se Kafka pokouší proniknout, připomíná svět idejí i tím, že do něj nelze vstoupit bez aplikace prostoru, bez přítomnosti zeměměřiče, pozorujícího spisovatele; tato přítomnost ale vždy znamená narušení; čisté pohyby idejí jsou jakožto čisté člověku nedosažitelné. [...] Spisovatel se vrací do jeskyně“.²⁶⁶ Král toto schéma považuje za obecné schéma touhy, jehož aplikace je u Kafky až sekundární.

Skrytě hodnotící soudy připodobňují K. a s ním i čtenáře hostinské a mocenskému diskursu: je možné neustále interpretovat, chápat Kafku jako mluvčího tradice. „A on tím jazykem skutečně mluví, ale jen v náznacích, na které sice můžeme navázat, navážeme-li ale na více z nich zároveň, naše vlastní řeč se začne rozpadávat, přestane tvořit celek, ztratíme se v síti, kterou jsme sami upletli; pokud však některé opomineme, přestaneme být právi Kafkovu textu.“²⁶⁷

K. hodnotí věci podle jejich vztahu k zámku, zároveň se ovšem od obecných jmen dostává ke „zkušenosti blízkosti“ a „příběhu existence“. K. svádí k tomu, aby byl interpretován, tím se K. zároveň dostává do oblasti mimo interpretaci a poznání, na opačný dialektický pól - „strom života“. Zůstávají však stále pochybnosti, plodící stále nové výklady, „poznání nezmizí, nebude a snad ani nemůže být nahrazeno bytím, mezi jedním a druhým také žádný ostrý protiklad není; [...] To, zda jsme v Ráji, nezávisí, jak říká Franz Kafka, na stavu našeho vědění.“²⁶⁸ Všichni „pomocníci“ i „škůdci“ v *Zámku* se blíží smrti.

Ústřední formou pohybu K. je bloudění, které jej dovádí do míst uvnitř obce, ovšem na vnějšku sociálního prostoru.

Dynamika Kafkových textů zdánlivě připomíná některé Platónovy dialogy a výslednou sokratovskou skepsi, ve skutečnosti jde ovšem u Kafky o negativní zkušenost s dialektikou či řečí vůbec: je bezmocná (nelze komunikovat), což vytváří její moc (síla hostinské popírající ambivalenci) a zároveň bezmocná vůči této moci (konečná nerozhodnutelnost); projekt sokratovské řeči je zcela popřen, Kafkova dialektika přináší pouze rigiditu nerozhodnutelnosti. Svobody je snad u Kafky možné dosáhnout mimo dialektiku a mocenskou řeč, a to v překonání difference, sjednocení, boji proti vzdálenosti, ve

²⁶⁵ *Tamtéž*, s. 44.

²⁶⁶ *Tamtéž*, s. 45.

²⁶⁷ *Tamtéž*, s. 45.

²⁶⁸ *Tamtéž*, s. 46-47.

vztahování k textu bez jeho interpretování. Nekonečnost opakování čtení, psaní i interpretací selhává.

Král se poté odvolává na Flusserovo rozlišení mezi řeckým (v dialogu vznikají nové informace, je vizuální, je metodou zviditelnění ideje, zájmem je téma - pravda) a židovským (účelem komunikace je reagování na poselství, je auditivní, je odpovědí na hlas druhého, zájmem je akt dialogu - zodpovědnost) pojetím dialogu. Král u Kafky nachází oba tyto mody: kromě hledání esence je důraz i na aktu komunikace, blízkosti druhého: proto „mimo dialektiku“ rozhodně nemusí znamenat mimo dialog. [...] čím důležitější je u Kafky dialog, tím více mizí z textu uvozovky; ten, kdo se vytrácí, ale není ‚druhý‘, nýbrž ‚první‘ – hrdina (a také autor)²⁶⁹. Hlavním zájmem se stává záležitost druhého mluvčího, touha hlavní postavy splývá s touhou druhého: řecký dialog se mění v diskurs, v židovském dialogu jde o stávání se druhým. Rozhovor s mlčícím Bohem je u Kafky vždy řecký, postava se snaží nekonečně interpretovat (‚ty‘ mlčí, ‚já‘ hovoří). Židovský dialog u Kafky nalezneme v rozhovorech milujících. Král zdůrazňuje důležitost vlastních, nezaměnitelných jmen v židovském myšlení, které využívá i Kafka v souvislosti s magií vlastního jména; mluvící jména pak leží na rozhraní s obecnými jmény, což Král ukazuje na dopisech Mileně a Felici. V románech podobně obecná jména vystupují jako pejorativní označení a zaměňují význam, zatímco vlastní jméno je zprvu vzdálené, později se ovšem stává pravým jménem (Frída, Klamm), které je však zároveň skeptikovou hrou. Kafka sní o prvotním jazyce a původní jednotě, které ovšem působí jako přelud: Kafka se vzdal objektivního pojmenování K., tj. vnějšího určení esence, zatímco všichni ostatní K. pojmenovávají. Ani u opravdových vlastních jmen nejde u Kafky o určení esence. „V magii vlastního jména nejde o to pojmenovat (K. je x), ale oslovit, přivolat (K!). [...] Oslovení totiž[...] nesoudí. Blízkosti a sounáležitosti, která je v něm vyjádřena, odpovídá jediné pravé jméno“²⁷⁰. To dává Král do souvislosti s Buberem.

Kafkovo snění spočívá v ideálním životě úřadu, dokonalém popisu, nerušeném spojení, naprosté blízkosti, splynutí a smrti, jak Král ukazuje i na jeho dopisech, zabředávaje opět poněkud do biografie. „Vize limitní, dokonalé blízkosti [...] jsou navíc neustále doplňovány vizemi stejně dokonalé samoty; [...] Touha po blízkosti zápasí se strachem ze ztráty samostatnosti[Králův výraz] Vzdálená blízkost lásky na dálku má být pokusem, jak tento protiklad překonat. [...odstavec] Obrazy z dopisů jsou však dále transformovány v povídkách a románech.“²⁷¹

²⁶⁹ *Tamtéž*, s. 48.

²⁷⁰ *Tamtéž*, s. 51.

²⁷¹ *Tamtéž*, s. 52.

Král hovoří o Foucaultově pojetí heterotopie: tj. skutečného místa, které je současně reprezentováno, popíráno a převraceno, tím jsou „mimo všechna místa“, zdvojuje a proměňuje se organizace prostoru, neguje se okolní svět. Takovou heterotopií je ves, hostinec, soudnictví, Pepinin pokojíček a další místa. Tato cesta také vede mimo dialektiku, vědění a pojmenování.

Každá žena reprezentuje v *Zámku* určitý typ svodu spojený s blízkostí: Frída nekonečnou rychlost slasti, Pepina její pokojíček; není ovšem zřejmé, zda lze skutečně dosáhnout jednoty a zrušení protikladů.

Jediným spolehlivým únikem dialektice se zdá být smrt: podobný je i K-ův spánek, v němž K. uniká řeči, spolu s Canettim Král tvrdí, že spánek je cestou ke klidu a jednotě těla. Zde jde ovšem o nezdravý spánek, K. trpí mdlobou nespavosti: jedině ta skutečně dialektice uniká. Podle Nagela je smrt u Kafky mytizována, má spásný ráz. Rozpuštění mimo já je však podle Grözingera možné i mimo smrt v souvislosti se stromem života: cesta k jednotě vede skrze aktivitu ve společenství, řeč je hodnotou o sobě (i proměněný ve zvuk bez významu), přináší prožitek blízkosti; jde o sny o limitních podobách jazyka.

Nejdůležitějším způsobem unikání moci je u Kafky ztrácení hrdinů, smrt před smrtí v rozhovoru – jde o uvolnění umlčené individuální řeči. Odbočky tak tvoří vrcholná místa u Kafky: jsou místy spravedlnosti – přimknutí figur k druhému, jejich ztrácení. „Rozhovory s Olgou a Terezou jsou řeči lásky, zdvojují i nahrazují pohlavní styk, tvoří jeho duchovní podobu“.²⁷² Duše popisuje a artikuluje tělo, jak o tom hovoří i Foucault. Olga v souvislosti s Amálií naráží na Kierkegaardovu analogii Bůh/člověk = král/chudá dívka z jeho *Filosofických drobků*, je zde také souvislost s obětí. Král si ovšem uvědomuje, že ani religiózní výklad zde není jediný možný.

Rozhovor K. s Olgou přináší skepsi dovedenou k limitní podobě, jež sblížuje člověka s člověkem.

Kafkovy texty promlouvají ke svým čtenářům, kvůli lidské řeči a vlastní nedokonalosti jim však nemusíme porozumět. Artikuluje lidskou zkušenost, umožňuje mluvit o tom, o čem by jinak lidé nemluvili. Jak říká Král na závěr spolu s Deleuzem a Guattarim: „Všechny ďábelské síly [...] Kafka sledoval až do nejhlubších pekel; a ocitneme-li se někdy v pekle nebo v některém z předpekli, nemusíme se cítit sami, neboť si můžeme být jisti, že tudy už, ruce sevřené na cípech šatů svých postav, proletěl Franz Kafka, aby vše, co tam prožil, vyzvedl do nejčistšího zpěvu svých nebeských/pekelných povídek a románů.“²⁷³

²⁷² *Tamtéž*, s. 58.

²⁷³ *Tamtéž*, s. 62.

Podle posudku Miroslava Petříčka nepoužívá Král literárněvědnou či literárněhistorickou metodu. Vymezuje se vůči klasické dialektice pojetím dialektiky, která nepřekonává protiklady; hranice tohoto pojmu zkoumá na Kafkově díle. Dále oceňuje Královo vymezení se vůči ztotožňování Kafky s určitým filosofickým pojetím. Z fragmentárnosti se rozvíjejí úvahy o prostoru (cení si zvláště tematizace vztahu komunikace a ‚homogenity‘ prostoru) a moci. Dialektiku spojuje s neukončitelností interpretace (analogicky k ní funguje touha), dialektika postupuje po spirále, neboť protiklady nelze smířit. Filosofické paralely tvoří u Krále pozadí; hranicí kafkovského dialogu je mlčení. Kafkovská dialektika nepřináší svobodu, nýbrž bezútešnou stabilitu uvnitř systému dokonalé nerozhodnutelnosti – důležité jsou pohyby, které se jí snaží uniknout (zvl. smrt před smrtí). Podle Miroslava Petříčka je tak práce interpretací Kafky a skrze ni i profilováním filosofických pojmů a témat; oceňuje autorovu erudici a přesné rozlišování i velkou znalost sekundární literatury a samostatnou práci s texty z různých oborů.

Jakub Čapek ve svém posudku oceňuje Královy znalosti a vnitřní prožitek. Jako nedostatek celé práce vidí v nejasné formulaci „otázky dialektiky“ – proč je filosofickým problémem a jakou podobu má; dialektika má v práci nepříliš určitý význam „napětí mezi protiklady“. Jedinou tezí je tak, že ve spojení Kafka-dialektika jsou implikovány zajímavé problémy, což má dokazovat následující text – to však podle Jakuba Čapka není úvodem filosofické práce. Král odhaluje „paradoxní povahu komunikace vůbec“, což ovšem nijak nezdůvodňuje. Nakonec se Král ptá, zda je možné dialektice uniknout (tj. nalézt klid): podle Krále je to možné skrze smrt, únavu a spánek; poté také ztrácení se v odbočkách – zde se Jakub Čapek podle svých slov sám ztratil. Král sugestivně líčí blízkost, která vychází ze samotné situace řeči bez ohledu na její obsah. Skepse vyhrocená do krajnosti může u Kafky sblížit člověka s člověkem, což Jakub Čapek označuje za „pozoruhodnou myšlenku“. Práci schází podle Jakuba Čapka jasně vymezený problém i závěr, jednotlivé kapitoly končí nahodile, bez závěru a přechodu k další kapitole. Práce podle něj vyplňuje celkovou strukturu spíše nahromaděním motivů k danému tématu, než rozvíjením myšlenky; v tomto smyslu podle něj není práce filosofická, ačkoli se v ní nabízejí velká témata k soustavnému zamyšlení (platónský dialog jako hledání pravdy a dialog jako boj o moc). Král se podle něj nesnažil o pojednání obecných tezí, podle Jakuba Čapka je ovšem otázkou, zda se právě v tom nemá filosofická práce lišit od literatury. Dále kritizuje někdy samoučelné užití cizích slov. Přístup ke Kafkovým textu hodnotí jako mimořádně zasvěcený a citlivý, není si však jist, zda je práce podána na tom správném oboru.

3. Budoucí perspektivy: Kritika předchozích. Pokus navázat na perspektivní interpretace a nový filosoficky orientovaný přístup. Závěr

Viděli jsme tedy dějiny raných Kafkových publikací i jejich nejranější recepci, která jim v posledku dokonce přecházela. Můžeme nyní posoudit, jak hluboké kořeny tato biografická interpretace zasadila i do českého prostředí. Nečetné texty české kafkovské interpretace za jeho života začaly pozvolna nabírat na objemu po jeho smrti, po *únorovém* zlomu však nabraly spíše neblahý a povětšinou tendenční směr; u světlých výjimek z komunistických dob jsme se snažili zastavit.

Česká recepce Kafky se jistě může inspirovat v zahraničí, ovšem *originální* česká interpretace nemusí nutně vycházet z toho, že Kafka byl *přeci Pražan*. Na zevrubné kritice Calassova přístupu jsme vymezili negativní linku, jíž by se vskutku filosofické uchopení Kafky držet nemělo. Naopak příkladem hodným – ne nutně ve všech ohledech, nicméně v základním rozvržení jistě – následování je interpretace Matěje Krále, která dokáže odhalovat filosofické perspektivy uvnitř Kafkova díla.

Rozvinout tyto perspektivy v novém filosoficky orientovaném přístupu a ukázat Kafku jako implicitního filosofa *sui generis* se musí stát předmětem další, závažnější a důkladnější práce.

4. Seznam použité literatury k jednotlivým oddílům

4.1 Literatura k 0. oddílu

4.1.1 Primární literatura

Franz Kafka: *Gesammelte Werke*, ed. Max Brod. Frankfurt am Main, S. Fischer 1950-1974.

Franz Kafka: *Schriften, Tagebücher, Briefe : Kritische Ausgabe*, eds. Jürgen Born et al. Frankfurt am Main, S. Fischer 1982 nn.

Franz Kafka: *Amtliche Schriften*, eds. Klaus Hermsdorf, Benno Wagner. Frankfurt am Main, S. Fischer 2004.

Franz Kafka: *Dílo Franze Kafky*, eds. Kurt Krolop et al. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1997-2007.

Franz Kafka: *Povídky I*, přel. Vladimír Kafka, Marek Nekula, Věra Koubová a Josef Čermák. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 2006.

Franz Kafka: *Povídky II*, přel. Jiří Stromšík. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 2003.

Franz Kafka: *Deníky 1909-1912*, přel. Josef Čermák. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1997.

Franz Kafka: *Deníky z cest*, přel. Věra Koubová. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1999.

Franz Kafka: *Dopisy Felici*, přel. Viola Fischerová. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1999.

Franz Kafka: *Dopisy přátelům a jiná korespondence*, přel. Věra Koubová. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 2007.

„Die Insel Carina“. In: Max Brod: *Experimente. Vier Geschichten*. Berlin – Stuttgart – Leipzig, Axel Juncker Verlag 1907, s. 33-73.

Max Brod: *Der Weg des Verliebten*. Berlin – Stuttgart – Leipzig, Axel Juncker Verlag 1907.

4.1.2 Sekundární literatura

Bohemia, č. 8, 23. 2. 1912, s. 3.

Jürgen Born: *Franz Kafka : Kritik und Rezeption zu seinen Lebzeiten 1912-1924*. Frankfurt am Main, S. Fischer 1979.

- Jürgen Born: *Franz Kafka : Kritik und Rezeption 1924-1938*. Frankfurt am Main, S. Fischer 1983.
- Max Brod, „Franz Blei – Der dunkle Weg“. In: *Die Gegenwart* 71, č. 6, 9. 2. 1907, s. 93.
- Max Brod: *Franz Kafka : eine Biographie : (Erinnerungen und Dokumente)*. Praha, Heinr. Mercy Sohn 1937.
- Max Brod: *Franz Kafka. Životopis*, přel. Josef Čermák a Vladimír Kafka. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 2000.
- Max Brod: *Pražský kruh*, přel. Ivana Vízdalová a Michaela Jacobsenová. Praha, Akropolis 1993.
- Max Brod: *Streitbares Leben : Autobiographie*. München, Kindler 1960.
- Max Brod: *Život plný bojů*, přel. Bedřich Fučík a Hana Žantovská. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1994.
- Maria Luise Caputo-Mayr – Julius Michael Herz: *Franz Kafka : internationale Bibliographie der Primär- und Sekundärliteratur*. München, Saur 2000.
- Gustav Janouch: *Hovory s Kafkou*, přel. Eva Kolářová. Praha, Torst 2009.
- Selbstwehr*, č. 8, 23. 2. 1912, s. 3.
- Joachim Unseld: *Franz Kafka : Ein Schriftstellerleben : die Geschichte seiner Veröffentlichungen : Mit einer Bibliographie sämtlicher Drucke und Ausgaben der Dichtungen Franz Kafka 1908-1924*. Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag 1984.
- Klaus Wagenbach: *Franz Kafka : Eine Biographie seiner Jugend 1883-1912*. Bern, Francke 1958.

4.1.3 Úplný chronologický přehled Kafkových otištěných prací - včetně nebeletristických - před první knižní publikací (1908-1912)

- Franz Kafka, „Betrachtung“. In: *Hyperion* 1, č. 1, 1908, s. 91-94.
- Franz Kafka, „Franz Blei – Die Puderquaste. Ein Damenbrevier“. In: *Der neue Weg* 38, č. 2, 6. 2. 1909, s. 62.
- Franz Kafka, „Gespräch mit dem Beter. Gespräch mit dem Betrunkenen.“ In: *Hyperion* 2, č. 1, 1909, s. 126-133.
- Franz Kafka, „Die Aeroplane in Brescia“. In: *Bohemia* 82, č. 269, 29. 9. 1909, ranní vydání, s. 1-3.

- Franz Kafka, „Ein Roman der Jugend“. In: *Bohemia* 83, č. 16, 16. 1. 1910, ranní vydání, nedělní příloha, s. 33.
- Franz Kafka, „Betrachtungen“. In: *Bohemia* 83, č. 86, 27. 3. 1910, ranní vydání, velikonoční příloha, s. 39.
- „Die Mutterschaftsversicherung vom Standpunkte der Versicherungswissenschaft“. In: *Deutsche Arbeit* 9, č. 6, 1910, s. 580.
- Franz Kafka, „Eine entschlafene Zeitschrift“. In: *Bohemia* 84, č. 78, 19. 3. 1911, ranní vydání, nedělní příloha, s. 33.
- „Die Arbeiter-Versicherung und die Unternehmer“. In: *Tetschen-Bodenbacher Zeitung*, č. 73, 13. 9. 1911, s. 1-3.
- Franz Kafka, „Die Arbeiterunfallversicherung und die Unternehmer“. In: *Tetschen-Bodenbacher Zeitung*, č. 88, 4. 11. 1911, příloha, s. 1-3.
- „Erstes Kapitel des Buches „Richard und Samuel“ von Max Brod und Franz Kafka: Die erste lange Eisenbahnfahrt (Prag – Zürich)“. In: *Herder-Blätter* 1, č. 3, květen 1912, s. 15-25.
- Franz Kafka, „Großer Lärm“. In: *Herder-Blätter* 1, č. 4-5, říjen 1912, s. 44.

4.2 Literatura k 1. oddílu

4.2.1 Primární literatura

- Franz Kafka: *Betrachtung*. Lipsko, Ernst Rowohlt 1913.
- Franz Kafka, „Betrachtung“. In: *Bohemia* 85, č. 356, 25. 12. 1912, vánoční příloha č. 2, s. 2.
- Franz Kafka: *Der Heizer. Ein Fragment*. Lipsko, Kurt Wolff 1913.
- Franz Kafka, „Šakalové a Arabi“. In: *Pramen* 5, č. 2, 15. 10. 1924, s. 58-60.
- Franz Kafka, „Starý list“. In: *Apollon* 1, č. 19-20, 1924, s. 300-301.
- Franz Kafka, „Císařské poselství“. In: *Apollon* 1, č. 19-20, 1924, s. 313.
- Franz Kafka: *Proces*, přel. Pavel Eisner. Praha, Československý spisovatel 1958.
- Franz Kafka: *Amerika*, přel. Dagmar Eisnerová. Praha, Státní nakladatelství krásné literatury a umění 1962.
- Franz Kafka: *Proměna*, přel. Zbyněk Sekal. Praha, Státní nakladatelství krásné literatury a umění 1963.
- Radoslav Nenadál: *Tudy chodil K.* Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1992.

4.2.2 Sekundární literatura

- Josef Florian – Staša Jílovská: *Vzájemná korespondence 1919-1922*. Praha, documenta 1993, s. 96.
- Stanislav Kostka Neumann (N.), „Kulturní kronika“. In: *Komunistická revue* 1 (3), č. 16, 15. 9. 1924, s. 479.
- Jan Grmela, „Franz Kafka †.“ In: *Pramen* 5, č. 1, 15. 9. 1924, s. 47.
- „Franz Kafka zemřel“. In: *Apollon* 1, č. 19-20, 1924, s. 320.
- Bedřich Fučík: *Kritické příležitosti I*. Praha, Melantrich 1998, s. 301.
- Josef Hora, „Zámek Franze Kafky“. In: *Almanach Kmene 1935-1936*. Praha, Kmen 1935, s. 134.
- Max Brod, „Básník a světová sláva (Franz Kafka)“. In: *Literární noviny* 10, č. 13, 9. 4. 1938, s. 3.
- Jiří Langer: *Studie, recenze, články, dopisy*. Praha, Sefer 1995, s. 140.
- Michal Mareš: *Ze vzpomínek anarchisty, reportéra a válečného zločince*. Praha, Prostor 1999, s. 80-97.
- Franz Kafka a Praha*. Praha, Vladimír Žikeš 1947.
- Pavel Eisner, „Franz Kafka a Praha“. In: *Kritický měsíčník* 9, č. 3-4, 20. 2. 1948, s. 66-82.
- György Lukács, „Franz Kafka nebo Thomas Mann?“. In: *Umění jako sebepoznání lidstva*. Praha, Odeon 1976, s. 310-342.
- Pavel Eisner, „Franz Kafka“. In: *Světová literatura* 2, č. 3, 1957, s. 109-129.
- Vladimír [správně: Ivan] Dubský – Mojmír Hrbek, „O Franzi Kafkovi“. In: *Nový život*, č. 4, 1957, s. 415-435.
- Ivan Dubský – Mojmír Hrbek, „Kafkův Proces“. In: *Květen* 3, č. 11, 1958, s. 620-623.
- Pavel Reiman, „Společenská problematika v Kafkových románech“. In: *Nová mysl*, č. 1, 1958, s. 52-63
- Jiří Hájek, „Spor o Franze Kafku“. In: *Tvorba* 24, č. 2, 8. 1. 1959, s. 31-32.
- Ivan Dubský, „O kafkovské literatuře“. In: *Světová literatura* 6, č. 1, březen 1961, s. 234-245.
- Franz Kafka. Liblická konference 1963*, ed. Eduard Goldstücker, František Kautman a Pavel Reiman. Praha, ČSAV 1963.
- Alexej Kusák: *Tance kolem Kafky (Liblická konference 1963 – vzpomínky a dokumenty po 40 letech)*. Praha, Jiří Tomáš – Akropolis 2003.
- Jean-Paul Sartre, „Projev na Moskevském kongresu pro odzbrojení (červenec 1962)“. In: *Plamen* 5, č. 1, 1963, s. 54-59.

- Leoš Houska, „Franz Kafka und Prag 1963“. In: *Philologica Pragensia* 6, č. 4, 1963, s. 395-398.
- Leoš Houska, „Franz Kafka bibliographisch“. In: *Philologica Pragensia* 7, č. 4, 1964, s. 413-418
- Pavel Reiman, „Odkaz Franze Kafky“. In: *Nová mysl* č. 10, říjen 1963, s. 1261–1265.
- Václav Černý: *Tvorba a osobnost II*. Praha, Odeon 1993, s. 294-310.
- Slovenké pohľady* 79, č. 7, 1963.
- Václav Černý, „Hršť poznámok o kafkovskom románe a o Kafkovom svete“. In: *Slovenké pohľady* 79, č. 10, 1963, s. 80-95.
- Karel Kosík, „Hašek a Kafka neboli groteskní svět“. In: *Plamen* 5, č. 6, 1963, s. 95-102.
- Josef Jedlička: *Poznámky ke Kafkovi*. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1993.
- Petr Rákos, „Několik poznámek na okraj kafkovského sborníku“. In: *Česká literatura* 12, 1964, s. 236-244.
- Eduard Goldstücker: *Na téma Franz Kafka. Články a studie*. Praha, Československý spisovatel 1964.
- Roger Garaudy: *Realismus bez břehů*, přel. Eva Janovcová, Jiří Kolář, Alena Šabatková a Petr Kopta. Praha, Československý spisovatel 1964.
- Jiří Bednář, „Zmanipulovaný člověk v moderních společnostech. Filosofický význam Kafkovy povídky *Při stavbě čínské zdi*“. In: *Orientace* č. 1, 1966, s. 60-63.
- Ivan Bystřina, „Poznámky k noetické a společensko-etické problematice Kafkova díla“. In: *Filosofický časopis* 15, č. 4, červenec 1967, s. 453-469. [Příspěvek předložený VI. mezinárodnímu hegelovskému kongresu (Praha, září 1966)]
- Max Brod: *Život plný bojů: autobiografie*, přel. Bedřich Fučík a Hana Žantovská. Praha, Mladá fronta 1966.
- Max Brod: *Franz Kafka: životopis*, přel. Josef Čermák a Vladimír Kafka. Praha, Odeon 1966.
- Klaus Wagenbach: *Franz Kafka*, přel. Josef Čermák a Vladimír Kafka. Praha, Mladá fronta 1967.
- Josef Čermák, „Česká kultura a Franz Kafka (Recepce Kafkova díla v Čechách v letech 1920-1948)“. In: *Česká literatura* 16, č. 4, 1968, s. 463-473.
- Kmen* 1, č. 42, 20. 10. 1988.
- Lubomír Doležel, „Proper names, definite descriptions and the intensional structure of Kafka's ‚The trial‘“. In: *Poetics*, č. 12, 1983, s. 511-526.
- Milan Kundera: *L'art du roman*. Paris, Gallimard 1986, s. 121-141.

- Josef Škvorecký: *Franz Kafka, jazz a jiné marginálie*, přel. Josef Škvorecký. Toronto, Sixty-Eight Publishers 1988, s. 93-115.
- Libuše Moníková: *Eseje o Kafkovi*, přel. Petr Dvořáček. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 2000.
- Co v učebnicích chybělo. O německy psané literatuře v českých zemích*, ed. Marta Železná. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1991.
- Josef Čermák, „Zmařená příležitost“. In: *Literární noviny*, č. 45-48, 1991.
- Josef Čermák, „Franz Kafka na české universitě a v pražském rozhlase“. In: *Světová literatura* 37, č. 4, 1992, s. 178-183.
- Josef Čermák, „Recepce Franze Kafky v Čechách (1913-1963)“. In: *Kafkova zpráva o světě*. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 2000, s. 14-36.
- Josef Čermák, „Kafkovské legendy“. In: *Literární noviny*, č. 25-26, 2003.
- Josef Čermák: *Franz Kafka. Výmysly a mystifikace*. Praha, Gutenberg 2005.
- Josef Čermák, „Franz Kafka uprostřed knih“. In: *Host*, č. 3, 2005, s. 40-45.
- Josef Čermák, „Neznámý dopis Franze Kafky“. In: *Lidové noviny*, 26. 4. 2008.
- Josef Čermák: *Zápas jménem psaní: o životním údělu Franze Kafky*. Brno, B4U 2009.
- Zdeněk Frýbort, „Klec se vydala chytat ptáka“. In: *Obrys–Kmen*, č. 27, 2008.
- Zdeněk Frýbort, „Kafka? Nebyl to ten playboy, co psal krimi?“. In: *Obrys–Kmen* 15 [Obrys 25., Kmen 23. ročník], č. 33, 15. 8. 2009, s. 2.
- Jan Jindra – Judita Matyášová: *Na cestách s Franzem Kafkou*. Praha, Academia 2009.
- Kafka a Praha*. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1991.
- Kafkovy továrny*. Praha, Památník národního písemnictví 2003.
- František Kautman: *Svět Franze Kafky*. Praha, Torst 1990.
- František Kautman: *Kafka a Julie. K prezentaci neznámého dopisu Franze Kafky jeho druhé snoubence Julii Wohryzkové, zasláného potrubní poštou v Praze dne 18. června 1919*. Praha, Památník národního písemnictví 2008.
- Václav Klaus, „Na okraj výročí Franze Kafky“. In: *Lidové noviny* 7, č. 126, 30. 5. 1994, s. 5.
- Alexej Kusák, „Franz Kafka a Václav Klaus“. In: *Lidové noviny* 7, č. 135, 9. 6. 1994, s. 8.
- Hana Mekinová: *Srovnání světů Richarda Weinera a Franze Kafky*. Bakalářská práce, vedoucí: Bohumil Fořt. Brno, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví 2006.
- Marek Nekula: „...v jednom poschodí vnitřní babylonské věže...“ / *Jazyky Franze Kafky*. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 2003.

- Setkání s Franzem Kafkou / Vzpomínky současníků*, ed. Hans-Gerd Koch, přel. Jana Zoubková, Jiří Valeška a Milena Masáková. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 2004.
- Jiří Stromšík, „Kafka aus Prager Sicht 1963. Ein Rückblick von 1991“. In: *Franz Kafka in der kommunistischen Welt : Kafka-Symposium 1991, Klosterneuburg*, ed. Norbert Winkler, Wolfgang Kraus. Wien – Köln – Weimar, Böhlau 1993, s. 120-141.
- Karel Sýs, „Kafka“. In: *Obrys–Kmen*, č. 27, 2008.
- Alena Wagnerová: *V ohnisku nepokoje. Hermann Kafka a jeho rodina*, přel. Lucy Topol'ská. Praha, Prostor 2003.

4.2.3 Úplný chronologický přehled textů české recepce za Kafkova života (1913-1923)

- František Langer, „Der Jüngste Tag“. In: *Umělecký měsíčník* 2, č. 8, 1913, s. 223.
- František Langer, „Z nové německé lyriky“. In: *Umělecký měsíčník* 3, č. 1, 1913, s. 30.
- Rudolf Illový, „Němečtí básníci pražští a Češi“. In: *Veřejné mínění* 2, č. 8, 16. 11. 1913, s. 2.
- Franz Kafka, „Topič. Fragment“. In: *Kmen* 4, č. 6, 22. 4. 1920, s. 61-72.
- Franz Kafka, „Z knihy prósy“. In: *Kmen* 4, č. 26, 9. 9. 1920, s. 308-310.
- Franz Kafka, „Soud“. In: *Cesta* 5, č. 26-27, 1923, s. 369-372.

4.3 Literatura ke 2. oddílu

4.3.1 Sekundární literatura

- Roberto Calasso: *K.*, přel. Zdeněk Frýbort. Praha – Bratislava, Slovart 2008.
- Gilles Deleuze – Félix Guattari: *Kafka. Za menšinovou literaturu*, přel. Josef Hrdlička. Praha, Herrmann a synové 2001.
- Matěj Král: *Kafka. K otázce dialektiky*. Diplomová práce, vedoucí: Miroslav Petříček. Praha, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav filosofie a religionistiky 2004.
- Hans Dieter Zimmermann: *Der babylonischer Dolmetscher. Zu Franz Kafka und Robert Walser*. Frankfurt 1985.

Anotace

Východiskem práce je detailní zkoumání Kafkových raných časopiseckých publikací a s nimi spojené nejranější německé recepce. Česká recepce, která následuje teprve první Kafkovu *knižní* publikaci, je zde zkoumána v několika krocích: v úplnosti je popsána česká recepce za Kafkova života (1913-1923), zevrubně období do *Února* (1924-1948) a ve shrnující kapitole se věnujeme osudům Kafkovy české recepce do dnešních dnů (1948-2010). *Typologická* část práce pak detailně rozebírá dva odlišné *filosofické* přístupy ke Kafkovi: nepřesvědčivé pojetí Calassovo a originální uchopení Matěje Krále. Cílem je skrze důkladný rozbor a kritiku vytyčit produktivní linie filosofické interpretace Kafky.

Synopsis

The point of departure of this thesis is a detailed research into Kafka's early periodical publications and into the earliest German reception connected to them. The Czech reception, not following until the first Kafka's *book*, is investigated here in several steps: described is as whole the Czech reception during Kafka's lifetime (1913-1923), at large the period before the *February Coup d'état* (1924-1948) and in a summarizing chapter we focus on the history of Kafka's reception until these days (1948-2010). The *typological* part of this thesis analyzes then in detail two different *philosophical* approaches to Kafka: the unsatisfactory Calasso's conception and an original understanding by Matěj Král. The aim is to distinguish productive lines of Kafka's philosophical interpretations through a substantial analysis and critique.

Klíčová slova:

Kafka, Franz, 1883-1924
pražská německá literatura
literárněvědné rozbor
literatura a filosofie

Key terms:

Kafka, Franz, 1883-1924
Prague German literature
literary criticism and history
literature and philosophy